

Börtönügyi Szemle

2007. 2. szám

A Magyar Büntetés-végrehajtási Szervezet
szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévente * Huszonhatodik évfolyam 2. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

CSERE LÁSZLÓ

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. HUSZÁR LÁSZLÓ

DR. KABÓDI CSABA

DR. LŐRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. NAGY FERENC

DR. VÖKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

DR. PALLO JÓZSEF

Felelős szerkesztő:

DEÁK FERENC ISTVÁN

Nyomdai előkészítés:

Pintér Bt.

A nyomdai munkálatokat
a Duna-Mix Nyomda végzi.

Felelős vezető:

KÖVÁRI ZOLTÁN

ISSN 1417-4758

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

Telefon/fax: 332-4778

SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Antal Szilvia tudományos segéd-munkatárs, OKRI; **Deák Ferenc István** felelős szerkesztő, Börtönügyi Szemle; **Fliegauf Gergely** főiskolai tanársegéd, RTF Bv. Tanszék; **Dr. Gál Csilla-Emese** PhD hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola; **Gere Tünde** kiemelt főreferens, BVOP Jogi és Titkársági Főosztály; **Dr. Juhász Zsuzsanna** egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar; **Dr. Király Klára** ügyvédjelölt, Dr. Nagy Magdolna Ügyvédi Iroda; **Dr. Kondrosi Ferenc** államtitkár, Igazságügyi és Rendvédelmi Minisztérium; **Kovács Krisztina** kiemelt főreferens, BVOP Jogi és Titkársági Főosztály; **Dr. Lőrincz József** egyetemi docens, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar; **Dr. Pallo József** főosztályvezető, BVOP Jogi és Titkársági Főosztály.

A fotókat **Apró Andrea**
készítette.

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogvatartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját, a tudományos közvélemény által elfogadott tudományterületek (kriminológia, szociológia, pszichológia, pszichológia, vezetéselmélet, pedagógia, műszaki tudományok stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. A kéziratokat éppen

Közlési feltételek

ezért kérjük írják alá, tüntessék fel munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat is. Ezen kívül a tanulmányokat számítógépes adathordozón is szíveskedjenek megküldeni. **Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására!** Olyan kéziratokat, melyeket nem rendeltünk meg, illetve a szaklektorok nem tartottak közlésre alkalmasnak, nem küldünk vissza, és nem örzünk meg!

Kondorosi Ferenc

Jogállamiság – Jogegyenlőség – Jogbiztonság¹

I. Bevezetés

A közjó, a biztonság, a jogegyenlőség és a jogbiztonság a jogállamiságtól elválaszthatatlan fogalmak. Elválaszthatatlanok, hiszen a jog uralma a közjó eléréséhez önmagában kevés: az embereknek olyan jogszabályok szerint kell élniük, amelyek a közösség által elismert értékek hordozói s egyben megvalósítói. Ennek elérését szolgálják az olyan, a jogalkotással szemben is támasztott, értéket közvetítő morális és jogi elvek, mint például az élet és az emberi méltóság tisztelete, a jogképesség általános elismerése vagy éppen a törvény előtti egyenlőség és a hátrányos megkülönböztetés tilalma. Az államnak a társadalmi fejlődésből fakadóan szüntelen feladta a közjó megvalósításán, az emberi jogok érvényesülése és a lakosság biztonsága garantálásán, valamint az előbbi kettő közötti, sokszor kényes egyensúly fenntartásán munkálkodnia. *XIII. Leó pápa* 1891-es *Rerum Novarum* enciklikája máig érvényes gondolataival a következők szerint jelöli meg a társadalmi jólét és a közjó szolgálatának alapjait. „A társadalom jólétét pedig elsősorban a következők teremtik meg: a helyes erkölcsi értékrend, a családi élet megfelelő rendezettsége, a vallás és a jogrend védelme, a közterhek mérsékelt kirovása és igazságos elosztása, az ipar és a kereskedelem felvirágoztatása, a földművelés fejlesztése, s általában mindazok az intézmények, amelyek működésének javulásával az állampolgárok jólétének és boldogságának emelkedése párhuzamosan jár együtt”.

XIII. Leó tehát azt tanítja, hogy az állam nem pusztán csak a törvényesség és a jogrend öre, hanem minden erőfeszítésével arra kell törekednie, hogy a „törvények és intézmények teljes rendszerének [...] eredményeképpen már magából az állam rendszeréből és irányításából mintegy automatikusan adódjék a közösség és az egyének jóléte”.²

Rátérve előadásom konkrét kérdésére, vagyis a jogállamiság és annak egyes tartalmi elemeit képző elvek tárgyalására, első ízben a „jogállam” fogalom jelentéstartalmát tartom célszerűnek körülírni, amellyel azonban koránt sincs egyszerű dolgunk. Fakad ez egyrészt abból, hogy a „jogállamiságot”, a „jog uralmát”, a „jog elsődlegességét” vagy akár az „alkotmányosságot” gyakran szinonimaként, egymást (legalább részben) átfedő tartalommal használják mind a köznyelvben, mind a jogirodalomban. Másrészt, hogy a német jogi kultúra „Rechtsstaat” kifejezése nyomán a magyar szóhasználatban elterjedt „jogállamiság”-ot az angolszász joggyakorlatban és jogelméletben kiforrott s

1 Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia *Iustitia et Pax* Bizottsága, valamint a Konrad Adenauer Stiftung „Közjó és biztonság” című szakértői konferenciáján – 2007. november 24-én – elhangzott előadás szövege.

2 Lásd erről bővebben: XI. Pius pápa *Quadragesimo Anno* kezdetű enciklikája 25. pont.

hasonló fogalmi elemeket tartalmazó „rule of law” kategóriájával szemléltetve ragadjuk meg.

A társadalomfilozófia és a társadalomelméleti gondolkodás kiemelkedő alakjai már korán felismerték azon hatalmi rend előnyeit, amelyben az emberek felett nem személyes uralom, hanem a jog uralma áll. *Platón* a *Törvények* című művében kifejti, hogy az állam elpusztul, ha a törvény erőtlen, azonban virágzik, ha a törvény az uralkodó felett áll. *Arisztotelész* is a törvények uralmának fontosságát hangsúlyozza, s emellett leszögezi: ahol nem a jog uralkodik, ott nincs alkotmány. A középkorban a jog elsődlegességének igénye a „lex facit regem” gondolatában jelentkezik. Természetesen a jog szupremációjának követelménye az ókori és a középkori gondolkodásban még csak az uralkodói önkény visszaszorításának igényét veti fel, megvalósulásának jogi garanciái azonban ekkor még hiányoztak.³

A jogállamiság történeti gyökerei után kutatva érdekességként célszerű megemlékeznünk arról, hogy a „rule of law” kifejezést első ízben *Philemon Holland* alkalmazta 1600-ban, *Livius: Rerum Romanarum ab Urbe condita libri* című alkotásának angol nyelvű fordításában. A „rule of law” kifejezés jelentéstartalma többször módosult az idők folyamán, s a maihoz hasonló jelentését *Albert Venn Dicey* munkássága nyomán nyerte el. A „Rechtsstaat” kifejezés első ízben történő használata 1813-ból *Karl Weckler* nevéhez fűződik, aki a jogállamot a demokrácia és a diktatúra melletti sajátos államformának tekintette. A jogállam fogalom a kontinensen *Robert von Mohl* munkássága révén vált ismertté, s a későbbiekben pedig *Kant* követői terjesztették el szélesebb körben.

A modern, mai értelemben felfogott jogállamiság és alkotmányosság eszméjének létrejöttét a XVIII. század végének időszakára tehetjük, ugyanakkor a jogállamiság elvi megalapozása, egyes elemeinek kimunkálása a jogfejlődés korábbi időszakaiba nyúlik vissza. A XVIII-XIX. század fordulójától kezdődően – a felvilágosodás eszméinek növekvő térhódítása, továbbá a liberalizmusnak az egyéni szabadságra és a társadalmi berendezkedésre vonatkozó koncepciója következtében – általános tendenciaként vált megfigyelhetővé az államhatalom, illetve az állami cselekvés joghoz kötése, amely az államhatalom kiszámíthatóságát és ésszerű korlátozását volt hivatott szolgálni. A jogállamiság és a jogállami értékrend kialakulása és fejlődése ugyanakkor nem köthető egyetlen államhoz, vagy történelmi időponthoz, hiszen az angol rule of law eszméje középkori eredetű, a francia konstitucionalizmus a forradalom időszakára, vagyis 1789-re tehető, míg a jogállam német felfogása a XIX. század elejére forrott ki. Mindezek mellett a jogállamiság, a jog és az állam viszonyáról való gondolkodás történetében a XX. század második felének pluralista demokráciája kétségtelenül új fejezetet nyitott.

II. A demokratikus jogállam érték kategóriái

Mint arra előadásom bevezető részében már utaltam, a jogállam csak akkor képes úgy a közjót, mint az egyén és a család boldogulását szolgálni, ha megalapozásául a tár-

3 Samu Mihály–Szilágyi Péter: *Jogbölcselet*, Rejtjel Kiadó Kft. Budapest, 1998. p. 151-154.

sadalom széles rétegei által elfogadott morális értékek és alkotmányos elvek szolgálnak. *Moór Gyula* szerint a jog helyessége erkölcsi értékmérő alapján minősíthető. A jogtudomány a jog értékeléséhez a nyugati kultúra erkölcsi felfogását, vagyis a keresztény erkölcsi világfölfogást hívja segítségül.⁴ A legalapvetőbb erkölcsi követelmények körében a felebaráti szeretet, a nemzet tisztelete és az igazságosság követelménye említhető. Mindezek tükrében beszélhetünk a jogállam érték-kötöttségéről is, amely a jogállamiság fejlődési pályáján történelmi koronként eltérést mutat.

A jogállamnak alapvetően három meghatározó, értékötött típusát különíthetjük el. A jogállam egyik első megjelenési formájaként beszélhetünk a *liberális jogállamról*, amelynek legfőbb rendeltetése a szabadság és a tulajdon biztosítása az individuum személyiségének szabad kibontakoztatása érdekében. E jogállam-típust társadalmi szerepvállalása mértékére tekintettel közkeletű néven „éjjeliőr” államnak tituláljuk. A német alkotmányfejlődés sajátos államfelfogásaként született meg a *szociális jogállam* koncepciója, amelynek lényegét az állam szociális funkciójának hangsúlyozása és ennek érdekében a gazdasági viszonyokba történő indirekt beavatkozás jellemzi. Mai, modern jogállam-felfogásunk pedig az *alkotmányos vagy demokratikus jogállam* koncepcióját tekinti a társadalmi-gazdasági haladást optimálisan szolgáló államtípusnak. A demokratikus jogállam alkotóelemeinek köre természetesen nem tekinthető lezártnak, hiszen számolnunk kell azok folyamatos bővülésével, a meglévő elemek tartalmi konkretizálásával, amely köszönhető egyrészt az államon belüli és a nemzetközi jogfejlődésnek, valamint a jogállam önépítő, önfeljesztő funkciójának.

A jogállam léte tehát nem merül ki abban, hogy létrehoz és fenntart valamilyen jogrendet, hanem jogrendjébe beépít bizonyos alapvető értékeket, fundamentumokat, alapelveket is. A modern, demokratikus jogállamiság gerincét a liberális jogállam koncepciója által kidolgozott elvek adják, azonban a nagyobb társadalmi igazságosság elérése érdekében a szociális jogállam számos elemét is magába foglalja. A demokratikus jogállam megvalósulásáról tehát csak akkor beszélhetünk, ha annak egyes alkotóelemeit az állam jogrendszere alaptörvényi, alkotmányos szinten tartalmazza, s valamennyi jogszabálya alapjaként tételezi.

Ezt követően tekintsük át, melyek azok az *alapvető, nélkülözhetetlen alapelvei, vagy elemei* egy jogállamnak, amelyek hiányában demokratikus értékötöttségéről nem beszélhetünk.

a) Az állam és polgárainak viszonya, az alapjogok

A jogállami filozófia fejlődésének során szorosan összeforrott a szabadságjogok elismerésének és garanciáik megteremtésének igényével. Felmerült az állam és a civil társadalom közötti választóvonal meghúzásának szükségessége, amely a szabadságnak az állami beavatkozással szembeni védelmében, az alapjogok garantálásában testesül meg, majd az államnak kötelességévé is válik az alapjogok teljesülését biztosító feltételekről való gondoskodás. Ebben a megközelítésben – a szabadságjogok történeti kialakulását

is figyelembe véve – a klasszikussá vált felosztás szerint a jogok három generációját különíthetjük el: az első generációs jogokhoz tartoznak az úgynevezett klasszikus alapjogok, amelyeket az államhatalom korlátozását biztosító jogok, a politikai jogok és más jogosultságok testesítenek meg, úgymint például a gondolat- és véleménynyilvánítási szabadság, a személyes szabadság és sérthetetlenség, az egyesülési jog vagy a gyülekezési jog. A második generációs jogok közé a gazdasági, szociális és kulturális jogok tartoznak, míg a harmadik generációs jogok közé többek között a fejlődéshez, az egészséghez, a környezethez való jogot, illetve a bioetikai és biomedicinális jogokat, valamint az ún. kisebbségi, illetve kollektív jogokat soroljuk. A polgárok státusát az államban tehát legjellemzőbben alapvető jogaik és kötelezettségeik halmaza jellemzi. Demokratikus jogállamban a magánszféra és a közszféra elválik egymástól annak érdekében, hogy a polgárok autonóm mozgástere lehetőséget biztosítson személyük szabad kibontakoztatásához, s egyéni boldogulásuk eléréséhez.

Itt kell említést tenni az emberi jogok köréből is kiemelkedő, napjainkban különös fontossággal bíró *emberi méltóság* koncepciójáról. Hangsúlyozni kell, hogy a méltóság és az emberiség fogalma közötti kapcsolatot a keresztény teológia alapozta meg. A kereszténység megerősítette, hogy a Teremtő minden egyes, a saját képére alkotott embert egyenlő szeretetben részesít, akiket örökös testvériségre és közösségre szánt. A kereszténység a judaizmust követve, az emberi méltóság koncepcióját egyetemes érvényűnek tekintette.

Az emberi méltóság tartalma pozitív módon nehezen meghatározható, tekintettel kell lenni arra is, hogy le kell választani az adott egyén milyenségéről, hiszen elismerése nem az adott ember minőségének, érdemeinek vagy érdemességének a kérdése. Ugyanakkor az egész kategória – mint emberi jogi „mérce” és jobbra negatív alapjog – egy idealizált, univerzalizált emberképtől függ, amely figyelmen kívül hagyja például a devianciát, az erkölcsi gyengeséget, vagy a genetikai hibákat. Éppen ebből eredően nehéz a társadalom széles körével elfogadtatni, hogy az erkölcsileg (egyes esetekben súlyosan) kifogásolható embereknek a méltósága ugyanúgy tiszteletben tartandó.

A magyar Alkotmánybíróság felfogásában az emberi méltósághoz való jognak ketts funkciója van. Egyrészt van az egyén autonómiájának, önrendelkezésének egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá.⁵ Az Alkotmánybíróság az emberi méltóság jogához, mint „általános személyiségi joghoz” szubszidiárius alapjogként közelít, amelyre mind maga, mind más bíróságok minden esetben hivatkozhatnak az egyén autonómiájának védelmében, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.⁶ A halálbüntetés alkotmányellenességének kimondása mellett az emberi méltóság eddig olyan nehéz esetek eldöntésében segítette az Alkotmánybíróságot, mint például az abortusz, a kábítószer-használat, a szociális ellátásokkal kapcsolatos egyes kérdések, vagy az eutanázia.

5 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991. 64.

6 8/1990. (IV. 23.) AB határozat ABH 1990. 44. és 24/1996. (VI.25.) AB határozat ABH 1996. 107.

Az autonómia garantálásán felül másrészt az emberi méltósághoz való jog fontos funkciója az emberek egyenlő méltóságának biztosítása. Az Alkotmánybíróság az egyenlőség követelményét fogalmi elemként kezeli. *Sólyom László* megfogalmazásában „az egyenlő méltósághoz való jognak az élethez való joggal egységben kell azt biztosítania, hogy ne lehessen különbözően „értékes” pusztán életeket jogilag másként kezelni. Nincs az életre méltóbb és méltatlanabb. Az egyenlő méltóság miatt egyaránt érinthetetlen a nyomorék és az erkölcsi szörnyeteg bűnöző élete és méltósága is. Az emberi méltóságban mindenki osztozik, aki ember, függetlenül attól, hogy mennyit valószínűsíthet meg az emberi lehetőségeiből és miért annyit. Az élethez és méltósághoz való jog egysége következtében nemcsak a halálban egyenlő mindenki: az életek egyenlőségét a méltóság garantálja”.⁷

b) A hatalommegosztás, a fékek és ellensúlyok rendszere

A hatalommegosztás elmélete *Montesquieu* nevével kapcsolódik össze, s a hatalommegosztás koncepciójának két alapvető fontosságú szegmense a hatalom jognak való alávetése, illetve az állami funkciók és az állami szervek törvényhozás, végrehajtás, továbbá igazságszolgáltatás szerinti felosztása, megkülönböztetése és elhatárolása.

A hatalommegosztás tehát a demokratikus jogállam egyik legkiemelkedőbb eleme, államszervezési alapelve, amely az állami hatalom egységének megbontásán keresztül az államhatalom legjelentősebb funkcióinak elhatárolásával egymást ellenőrző, kiegyenlítő és ellensúlyozó hatalmi viszonyokat teremt. A hatalommegosztás fő funkciója az állami hatalommal való visszaélés, a hatalomkoncentráció és az önkény megakadályozása, s így a hatalommegosztás az emberi jogok érvényesülésének is az egyik biztosítékává válik.

c) Pluralizmus

A liberális demokráciákat jellemző politikai pluralizmus lényege, hogy a politikai hatalom széles körben megosztott annak megakadályozása érdekében, hogy valamely érdekcsoport, párt vagy osztály kizárólagos túlsúlyba kerüljön. A pluralizmus alapelemei közé tartoznak a szabad választások, az érdekek sokszínűsége és kapcsolódása, valamint ezek közvélemény elé tárása, továbbá a kormányra gyakorolható civiltársadalmi nyomás intézményes léte. A pluralizmus az állam oldaláról liberális felfogást és a társadalmi igényekre való különös fogékonyságot igényel. A pluralizmus így lehetővé teszi, hogy a kellő társadalmi támogatottsággal rendelkező különféle érdekcsoportok szabad választások útján, képviselők révén érvényesítsék szándékaikat, politikai elképzeléseiket.

d) Joguralom

A hatalommegosztás eszméjéhez szorosan kapcsolódik a joguralom, vagy a törvények uralmának elve, amely a demokratikus államrendszerben a törvényhozás kiemelkedő szerepét kívánja meg. A jogállam jogrendjének alapvető pilléreit maga az

⁷ Részlet *Sólyom László*nak a 23/1990. (X.31.) AB határozathoz fűzött párhuzamos véleményéből.

alkotmány fekteti le, majd ezt követően a végrehajtására szolgáló és a felhatalmazása alapján születő törvények, amelyek a képviseleti demokrácián alapuló hatalomgyakorlás elsődleges akaratnyilatkozatai. A törvények uralmát hivatott biztosítani a törvényhozási kompetencia alkotmányi meghatározása, a jogszabályi hierarchia egyértelmű rögzítése, valamint az úgynevezett kizárólagos törvényhozási tárgykörök szabályozása is.

e) A törvényes jogalkalmazás és a közigazgatási bíráskodás

A jogállami keretek között végbemenő jogalkalmazásnak alkotmányos felhatalmazáson kell alapulnia, és az alkotmánynak megfelelő törvényes rendben kell működnie. A közigazgatási hatalomgyakorlás joghoz, illetve törvényhez kötése azt juttatja tehát kifejezésre, hogy a közigazgatás csak a jogszabályok által meghatározott jogkörében járhat el, vagyis a közigazgatási mérlegelési jogkört jogszabályok korlátozzák, vagy éppen kizárják, ezáltal egyértelműsítve a közigazgatási aktusok feltételeit és végrehajtásuk módját.

A demokratikus jogállam közigazgatásához kapcsolódó másik különös jelentőségű kérdés a közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálata: vagyis a közigazgatási bíráskodás. A közigazgatási bíráskodás fő feladata az egyedi jogalkalmazó határozatok törvényességének bírói felülvizsgálata. Az angol és részben francia előzményeket követően a német jogállamfelfogás is különös jelentőséget tulajdonított e kérdésnek.

A közigazgatás törvényes működéséhez kapcsolódik végül azon elv is, amely szerint az állami szervek felelősséggel tartoznak tevékenységükért, s ha jogellenes tevékenységükkel kárt okoznak a polgároknak, érvényesül vagyoni felelősségük.

f) A közigazgatás legitimitása

Jogállamban a kormányzattal és a közigazgatással szemben is alapvető követelményként fogalmazódik meg a joguralom elve. Valamennyi közigazgatási aktusnak végső soron a törvényhozáson kell(ene) alapulnia, amely demokratikus legitimitációval bír. A közigazgatás legitimitásának elve megköveteli tehát, hogy a végrehajtó hatalom csak azon területeken tevékenykedjen, amelyekben az alkotmányozó vagy a parlamenti többség erre lehetőséget biztosít.

g) Az igazságszolgáltatási rendszer függetlensége és az igazságszolgáltatás monopóliuma

A közhatalmi jogosultsággal eljáró állami szervek hatalmi pozíciója ellenpontjaként a jogállam a bíróságok fordulás jogát biztosítja. Jogállami keretek között tehát a polgárok a közhatalom sérelmesnek tartott intézkedését bíróság előtt megtámadni jogosultak. A bíróságra pedig az elé kerülő vitás ügyekben történő elfogulatlan, pártatlan, törvényes döntés meghozatalának feladata hárul. E feladat teljesítése követelményként hozza magával a bíróságnak a többi állami szervtől való intézményi és gazdasági függetlenségét, valamint a bírói döntéshozatal folyamatának befolyásmentességét. A bírák objektív függetlensége garantálja, hogy a bíró működése során nincs alávetve semmiféle utasítás-

nak. A demokratikus rendszerben ítélkező bírák kizárólag a jogot szolgálják, ennek során a jogszabályokat az általuk helyesnek tartott módon értelmezik.

h) Alkotmányosság, alkotmánybíráskodás

A demokratikus alkotmányok általában az alábbi összetevőket tartalmazzák:

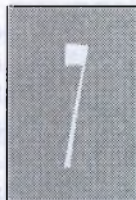
- rögzítik az állami szuverenitásra, a közhatalomra és a politikai rendszerre vonatkozó alapvető kérdéseket,
- előírják a társadalom gazdasági és politikai berendezkedésének alapvető jogi kereteit,
- megállapítják az állampolgárok alapvető jogait, azok korlátait és jogi garanciáit,
- rendelkeznek az alapvető állampolgári kötelezettségekről,
- meghatározzák a kormányzás szervezeti kereteit, a kormányzati szervek feladat- és jogkörét, továbbá felelőségük szabályait,
- szabályozzák az alapvető közigazgatási feladatokat, az ezzel kapcsolatos szervezeti kérdéseket,
- rögzítik az autonómiák működésére vonatkozó alapvető szabályokat, alapjogaikat és azok garanciáit,
- szabályozzák a bírói hatalmi ág szervezetét, rendelkeznek a bírói függetlenség garanciáiról.

A jogalkotásban, és különösen a törvényalkotásban a demokratikus jogállamiság újabb garanciájaként jelentkezik a független alkotmánybíráskodás, amely biztosítja, hogy a politikai döntéshozatali folyamatok és akaratnyilvánítások az alkotmány által meghatározott keretek között mozogjanak. Az alkotmánybíráóság a jogalkotás alkotmányosságát ellenőrző szervként az alkotmány normatív rendelkezéseit érvényesíti a jogalkotókkal szemben, s az alkotmány (szükségszerű) értelmezésével folyamatosan szolgálja a jogfejlesztést; konkretizálja és stabilizálja a demokratikus értékrendet.

i) Jobbiztonság – dióhéjban

A jogbiztonság a jogállam meghatározó eleme, minden állam jogrendjének elvárt célja. A jogbiztonság önmaga is több elemből, alapkövetelményből tevődik össze, amelyek közül a legfontosabbak: a jog hozzáférhetősége, megismerhetősége, a jog egyértelműsége és érthetősége, a jog bizonyossága, és feltétlen megvalósulása. A jogbiztonság érvényesüléséhez szükséges a jogalkotás alkotmányos rendjének megtartása, a jogalkotás során a jogforrási hierarchia követelményeinek figyelembe vétele, a végrehajtó és a bírói hatalom működésének törvényhez kötése, illetve fontos elemként jelentkezik még a visszaható hatályú jogalkotás tilalma, amely a kötelezettségek és egyes magatartások jogellenessé nyilvánításának korlátját jelenti.

A jogbiztonság tehát megköveteli, hogy a polgárok jogait és kötelezettségeit a törvényben meghatározott módon kihirdetett és mindenki számára hozzáférhető jogszabályok tartalmazzák, amelynek révén az emberek lehetőséget nyernek arra, hogy magatartásukat a jog előírásaihoz igazíthassák. Egyrészt tehát a jogállamban senkit sem lehet felelősségre vonni megfelelően ki nem hirdetett, vagy a visszaható hatály tilalmába

ütköző jogszabály alapján; ezzel szemben a jogállam megköveteli az alkotmányos jogalkotási rendnek megfelelően kihirdetett jogszabályok ismeretét, hiszen a jogszabály önhibából eredő ismeretének hiányára senki sem hivatkozhat jogellenes magatartása következményeinek elhárítása céljából.

j) A jogállam gazdasági vonatkozásai

A jogállam és a gazdaság összefüggéseinek vizsgálatakor az állami szerepvállalástól – jobban mondva annak mértékétől függően – elsősorban azt kell figyelembe vennünk, hogy liberális, vagy szociális piacgazdasággal, esetlegesen a kettő ötvözetével van-e dolgunk. Már előljáróban célszerű leszögezni, hogy a demokratikus állam a piacgazdaság viszonyai között sem mondhat le a gazdasági élet valamilyen mértékű szabályozásáról. A demokratikus államra hárul ugyanis a gazdasági egyensúly megteremtésének és a különböző gazdasági érdekek összehangolásának, egyeztetésének feladata. (A diktatórikus keretek között megvalósuló formális jogállam központi gazdaságirányítással kapcsolatos kérdései elemzésétől eltekintünk.) Az állam gazdasági szerepvállalásának típusára az alkotmányosan elismert és jogokká transzformált gazdasági érdekekből következtethetünk, illetve a különböző gazdasági jogok megvalósulásának garanciáiból. Célszerű továbbá tekintettel lenni az alkotmányos tulajdonvédelem és a gazdasági verseny, valamint a vállalkozási szabadság alkotmányos szabályozására is, amelyek hűen tükrözik az állam gazdasági életben betöltött szerepfelfogását. Liberális piacgazdaságról tehát akkor beszélhetünk, amikor az állami beavatkozás mértéke kisebb és a gazdasági események java része a magánszféra keretei között zajlik úgy, hogy az állami újraelosztás ehhez képest másodlagos szerepet játszik. Mindez természetesen magával vonja a gazdasági természetű jogosultságok alkotmányos elismerését és intézményi garanciáik megteremtését is. A demokratikus jogállam azonban a laissez faire elvén továbblépve már figyelembe veszi a társadalmi egyenlőtlenségeket és a nagyobb fokú társadalmi igazságosság elérése érdekében különböző eszközöket alkalmaz szociálpolitikai megfontolásokból. A piacgazdaság rendszerének szociális elemekkel történő tarkítását a humánus szempontokon túl számos alapjog érvényesülése – így például az emberi méltósághoz való jog – is megköveteli. A modern, demokratikus jogállam piacgazdasága alkotmányos rendjének alapjait olyan alkotmányos elvek, és értékek teremtik meg, mint a tulajdonhoz való jog, a gazdasági verseny és a vállalkozás szabadsága, a diszkrimináció tilalma, valamint a szociális biztonsághoz való jog.

III. A jogállamiság értelmezése hazánkban

Az Alkotmánybíróság már működésének kezdetén foglalkozott a jogállamiság alapvető kérdéseivel, s mára a jogállam-klauzula az emberi méltósághoz való joggal (más meghatározásban az általános személyiségi joggal), és talán még az antidiszkrimináció kérdésköreivel együtt az Alkotmány leggyakrabban értelmezett rendelkezései közé tartozik.

A 9/1992. (I. 30.) AB határozatban az Alkotmánybíróság a következők szerint összegezte az Alkotmány 2.§ (1) bekezdésében foglalt jogállam-meghatározás funkcióját:

„Az Alkotmány 2. § (1) bekezdése kimondja, hogy a Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam. Az Alkotmánynak ez az általános rendelkezése a köztársaság alapértékeit nyilvánítja ki: a függetlenséget, a demokráciát és a jogállamiságot. A jogállamiság elvét az alaptörvény további rendelkezései részletezik, e szabályok ugyanakkor nem töltik ki teljes egészében ezen alapérték tartalmát, ezért a jogállam fogalom értelmezése az Alkotmánybíróság egyik fontos feladata. A jogállamiság alapértékét kitöltő elveket az Alkotmánybíróság egy-egy konkrét ügy kapcsán, fokozatosan fejti ki. Noha az Alkotmánybíróság a jogszabályok alkotmányossági felülvizsgálata során a vizsgált rendelkezésnek elsősorban az Alkotmány valamely konkrét rendelkezésével való összhangját vizsgálja, ez nem jelenti azt, hogy az általános rendelkezéseket formális deklarációnak tekinti, s az alapelveknek pusztán kiegészítő, másodlagos szerepet szánna. Az Alkotmányban tételesen szereplő jogállam alapértékének sérelme önmagában is megalapozza valamely jogszabály alkotmányellenességét.” Következésképpen, az Alkotmány „jogállam-klauzúljája” önállóan is normatív erővel bír, különösen abban az esetben, ha az adott kérdés megválaszolására más alkotmányos norma közvetlenül nem hívható fel.

Mérföldkőnek tekinthetjük az Alkotmánybíróság híres, 11/1992. (III. 5.) AB határozatában kifejtett, jogállamra vonatkozó elvi tételeit is. Eszerint: „Magyarország jogállammá minősítése ténymegállapítás és program egyszerre. A jogállam azáltal valósul meg, hogy az Alkotmány valóban és feltétlenül hatályosul... Nemcsak a jogszabályoknak és az állami szervek működésének kell szigorúan összhangban lenniük az Alkotmánnyal, hanem az Alkotmány fogalmi kultúrájának és értékrendjének át kell hatnia az egész társadalmat. Ez a jog uralma, ezzel lesz az Alkotmány valóságga.” Ezen idézet hűen tükrözte a magyar Alkotmánybíróság jogállam-felfogásának lényegi elemeit, amelyben az alkotmánykonform jogalkotás és az állami szervek alkotmányos működése mellett a civil társadalom demokratikus gondolkodásmódjának fejlesztésére formált igény, s mindezzel együtt a jog meghatározó pozíciójának biztosítása is fontos szerepet játszott.

Az alkotmánybírósági jogértelmezés az Alkotmány jogállam-klauzúlján keresztül olyan jelentős társadalmpolitikai, gazdasági vonatkozású kérdések megválaszolásához nyújtott segítséget, mint például az úgynevezett „elévülési ügyek”, a kárpótlás terjedelme, a szakszervezeti vagyonfelosztás és a jogalkotásban történő szakszervezeti részvétel megítélése, vagy a jogállamiság egyik meghatározó elve, a jogbiztonság rendszerváltozás során betöltött alkotmányos szerepének értelmezése.

Az Alkotmánybíróság jogállamról vallott felfogásának részletesebb áttekintését megelőzően célszerű röviden újból feleleveníteni a formális és materiális jogállam legfontosabb elhatároló ismérveit. A formális értelemben felfogott jogállam elsősorban az eljárásjogilag alkotmányos jogalkotásra, és a törvények szinte betű szerinti végrehajtására helyezi a hangsúlyt, azonban ezzel nem nyújt kellő garanciát az egyes normák demokratikus értékekre figyelemmel történő megalkotására. Mindezt nélkülözve pedig nem nyújt védelmet az ellen sem, hogy a törvények ne sülyedhessenek a totális hatalom akaratának pusztá eszközévé. Ezzel szemben a materiális jogállam a jogállam ér-

téktartalmú kötöttségét biztosítja, s a közhatalom gyakorlása elé elsődleges korlátként az alapvető emberi jogokat állítja.

Alkotmánybíróságunk kezdeti álláspontja szerint a jogállam formális joguralomnak tekintendő, hiszen a 11/1992. (III. 5.) AB határozatban a következőket olvashatjuk: „a mindig részleges és szubjektív igazságosságnál a tárgyi és formális ismérvekre támaszkodó jogbiztonság előbbre való”. A későbbiek során azonban az Alkotmánybíróság kidolgozta a jogállamiság tartalmát, s meghatározta védelmi funkcióját. Fontos megjegyezni, hogy az Alkotmánybíróság az Alkotmány értékrendje helyett – az állam ideológiai semlegességének követelménye okán – az egyes alapjogok összefüggő rendszerét és értelmezését alakította ki, hiszen különösen maga, az Alkotmányban fellelhető alapjogi katalógus mutatja jogállamunk materiális lényegét, s az alkotmányozó formalitáson túlmutató akaratát. A 36/1992. (VI. 10.) AB határozat szerint ugyanis: „az államszervezet akkor működik demokratikusan, ha a demokratikus jogállamiság és az ahhoz szorosan kapcsolódó alkotmányos rend fenntartása és működtetése alapvető követelményként magában foglalja a szabadságjogok tiszteletben tartását és védelmét. Egy szabadságjog megsértése ugyanolyan súlyú indok lehet az államszervezet demokratikus működése zavarának megállapítására, mint az intézmények tevékenységének fennakadása.” E megállapításból is láthatjuk, hogy napjainkra a jogállamiság és az alapjogok elválaszthatatlanul összeforrtak.

A jogállamiság tehát – mind tartalmi, mind formai követelményeivel – nagyon fontos szerephez jut az alkotmányvédelem körében. Egyrészt „szubszidiárius jogelv” funkciójából következően konkrét jogok válnak belőle levezethetővé [amennyiben az Alkotmányból a vonatkozó nevesített jog nem hívható fel, mint például a „tisztes eljárásból való jog” 75/1995. (XII.21.) AB határozat], vagy alapvető jogelvek forrása lehet, másrészt jogcsoportok védelmének oltalmára is szolgálhat (például az „alkotmányos” vagy „jogállami büntetőjog” szempontjából releváns jogok estében).

Jogbiztonság

Korábban utaltunk már arra, hogy a jogbiztonság a jogállam lényegi eleme, olyan elérendő cél, amelynek megvalósulásához több szempont érvényesülése is szükséges, így például a jog megismerhetősége, egyértelmősége, érthetősége, bizonyossága és feltétlen megvalósulása.

A jogelv fontosságára az Alkotmánybíróság már 1992-ben rámutatott, a következőképpen: „a jogállam alapvető eleme a jogbiztonság. A jogbiztonság – többek között – megköveteli a megszerzett jogok védelmét, a teljességbe ment, vagy egyébként véglegesen lezárt jogviszonyok érintetlenül hagyását, illetve a múltban keletkezett, tartós jogviszonyok megváltoztathatóságának alkotmányos szabályokkal való korlátozását” [10/1992. (II.25.) AB határozat]. Az alábbiakban ezen irányvonalat követve tekintjük át jószerével az elmúlt 14 év egyes jogalkotási aktusait és alkotmányossági kontrolljukat, valamint az ennek során kifejtett jogelveket.

A demokratikus jogállam a tartalmi követelmények érvényesülésének igénye mellett számos, úgynevezett alaki, eljárási garancia meglétét is szükségessé teszi.

Elsőként azt célszerű leszögezünk, hogy maga az Alaptörvény is számos, eljárási szempontból garanciális jelentőségű elemet tartalmaz. Ezen eljárási garanciák nagyobbik része az Alkotmány XII. – alapjogi – fejezetében nyert elhelyezést, ugyanakkor például a tulajdonjog védelméről szóló rendelkezéssel együtt a 13. §-ban találjuk a kisajátításra vonatkozó speciális szabályokat. Az alapjogi fejezetben olyan releváns szabályokat találunk, mint például az 57. §-ban a bírósághoz fordulás joga, vagy a jogorvoslat-hoz való jog, az 55. §-ban és az 57. §-ban pedig a büntetőeljárás jog szempontjából nélkülözhetetlen rendelkezések kerültek megfogalmazásra.

A garanciális eljárási szabályok jogállami megalkotásának követelményére épülő alkotmánybíróági esetjog számos alapvető alkotmányjogi kérdés vizsgálatát végezte el.

A jogorvoslati jogot érintően került például a Testület elé a törvényességi óvás jogintézményének alkotmányosságát vitató beadvány. A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény 284.§-a alapján a bíróság jogerős határozata vagy határozatának meghatározott része ellen a Legfelsőbb Bíróság elnöke vagy a legfőbb ügyész törvényességi óvást emelhetett, ha megítélése szerint az törvényt sértő vagy megalapozatlan volt. (Hasonló rendelkezést tartalmazott a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény is.) A probléma alapját az jelentette, hogy a törvényességi óvás gyakorlati alkalmazása során (az elvileg csak rendkívüli esetben alkalmazható jogintézmény) szinte harmadfokká vált az elvileg egyfokú perorvoslati rendszer – az Alkotmánybíróág megfogalmazásában „biztonsági szelepeként” –, vagy egy másodszori fellebbezést be nem vallott pótlékeként. Az eredetileg csupán kiegészítő, és nem is rendszeresen érvényesülő egyéni jogvédelem a gyakorlatban elsődlegessé vált. Ezt támasztotta alá az Alkotmánybíróág érvelése szerint a törvényességi óvások iránti kérelmek száma, a megemelt óvások abszolút száma, és a jogerősen befejezett ügyekhez viszonyított aránya is, továbbá az a tény, hogy a jogegység biztosítása érdekében a megtámadott határozat jogerőre emelkedésétől számított egy éven túl emelt törvényességi óvások száma elenyésző, csak ezrelékben fejezhető ki, s az ún. „elvi irányú”, az érdemi döntést nem érintő egy éven belüli óvás csupán az elméletben létezik. A törvényességi óvás tényleges megvalósulásánál fogva tehát jogorvoslati természetű volt. Mindez pedig a testület 9/1992. (I. 30.) AB határozata szerint ellentétes a jogállamiság elvének tartalmát alkotó jogbiztonság követelményével, a jogerő intézményével, s polgári ügyekben a fellebbezési jogával is.

A határozatban a testület a jogbiztonság és az eljárási garanciák viszonyának elvi alapozásaként a következőket szögezte le: „A jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. A jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. Vagyis a jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is. Ezért alapvetőek a jogbiztonság szempontjából az eljárási garanciák. Csak formalizált eljárás szabályainak követésével keletkezhet érvényes jogszabály, csak az eljárási normák betartásával működnek alkotmányosan a jogintézmények.”

A jogbiztonság további tartalmi kibontását adva, az előbbieken ismertetett állásponthoz szorosan kapcsolódva, elvi követelményként a következőket is leszögezte a testület 11/1992. (III. 5.) AB határozatában: „A jogállamiság és jogbiztonság elvéből fakadnak az eljárási garanciák. Ezek alapvető jelentőségük az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatósága szempontjából. Csak a formalizált eljárás szabályainak követésével keletkezhet érvényes jogszabály, csak az eljárási normák betartásával működik alkotmányosan a jogszolgáltatás.”

A jogbiztonság jogrendszerben betöltött funkcióját több vetületben, egyes jogágakra gyakorolt hatásának vizsgálatával folytatjuk, különös tekintettel az eljárási garanciák által támasztott alkotmányos követelményekre.

Az Alkotmánybíróság által – szabályozási tárgyköréből is eredően – jelentős számú esetben vizsgált jogág a *büntetőjog*. Az Alkotmánybíróság büntetőjogi vonatkozásokkal bíró döntései azért is érdemelnek különös figyelmet, mivel e jogág normarendszere szükségszerűen alkalmas az emberi jogok széles körű és jelentős mélységű korlátozására. A 11/1992. (III.5.) AB határozatnak köszönhetően, az „alkotmányos büntetőjog” kategóriájának felállításával az Alkotmánybíróság a jogalkotással szemben követelménnyé tette a büntetőjogi szabályok alkotmányos normákra tekintettel történő kialakítását. Megjegyezzük, hogy e követelmény a magyar jogrendszer valamennyi jogágával, illetve valamennyi jogszabályával szemben alapvető elvárásaként jelentkezik. A jogszabályok alkotmányos normatartalmának kialakítása a jogalkotásra felhatalmazott alapvető kötelessége, amelynek megszegésével valójában hatáskörét lépi túl. Ezért különösen fontosnak tartjuk hangsúlyozni: már magába a jogalkotási folyamatba is olyan intézményes garanciák beépítése szükséges, amelyek képesek hatékonyan megakadályozni az alkotmánnyal összhangban nem álló normák megszületését.

Az Alkotmánybíróság az „alkotmányos büntetőjog” meghatározása kapcsán kifejtette, az Alkotmánybírósági gyakorlatban következetesen érvényesített alapelv, hogy a Magyar Köztársaság alkotmányos jogállam, a jogrendszerre vonatkozó alkotmányos normák érvényesítése – a jogrendszer önmagára vonatkoztatott szabályainak megtartása – pedig a jogállam alapvető kritériuma. A jogrendszer alkotmányosságából következően az állami büntetőhatalom gyakorlásának is alapvető követelménye, hogy megfeleljen az alkotmányos elveknek: így a büntetőhatalom gyakorlásának alapja jogállamban kizárólag az alkotmányos büntetőjog lehet. Természetesen a jogállamisággal védett eljárási garanciák körébe tartozik (alkotmányos jelentősége alapján) a büntető anyagi, eljárási és a végrehajtási szabályrendszer garanciális rendelkezéseinek egésze.

Az Alkotmánybíróság az alkotmányos büntetőjog fogalmának kibontása során a jogági szabályozással szemben mind formai, mind tartalmi követelményeket meghatározott.

A büntető jogszabályok alkotmányosságát nem csupán az Alkotmányban kifejezetten szereplő büntetőjogi garanciákkal kell mérni, hiszen a büntetőjogra számos más alapelv és alapjog is irányadó. Így például az objektív büntetőjogi felelősségre nincs külön tiltó szabály (*nullum crimen sine culpa*) az Alkotmányban, az emberi méltósághoz való jogból mégis az következik, hogy alkotmányosan csak a bűnös elkövetőt lehet

megbüntetni. A büntetőjogi jogalkotással szemben felállított követelményrendszer további fontos eleme és korlátja a „nullum crimen sine lege” és a „nulla poena sine lege” (vagyis: nincs bűncselekmény törvény nélkül, és nincs büntetés törvény nélkül) alkotmányos alapelve. Mindezek mellett a jogállam tartalmát adó alkotmányos elv az is, hogy az állam büntető hatalmának törvényben meghatározott határai és feltételei nem változtathatók meg annak terhére, akinek a cselekményét büntetőjogilag megítélik. Sem a büntetőpolitika változása, sem az eljáró hatóságok mulasztása vagy hibája nem eshet az elkövető terhére.

Rendszerváltozások során szinte minden esetben felmerül az elmúlt rendszer hibáért, bűneiért történő felelősségre vonás kérdése és annak mikéntje. Nem volt ez másképpen Magyarországon sem. Az Országgyűlés 1991. november 4-én fogadta el „az 1944. december 21-e és 1990. május 2-a között elkövetett és politikai okból nem üldözött súlyos bűncselekmények üldözhetőségéről” szóló törvényt. A jogszabály értelmében 1990. május 2-án ismét elkezdődött volna az 1944. december 21-e és 1990. május 2-a között elkövetett és az elkövetéskor hatályos törvényekben meghatározott azon bűncselekmények büntethetőségének az elévülése, amelyeket az 1978. évi IV. tv. (vagyis a Büntető Törvénykönyv) 144.§ (2) bekezdése hazaárulásként, a 166.§ (1) és (2) bekezdése szándékos emberölésként, a 170.§ (5) bekezdése halált okozó testi sértésként határozott meg, ha az állam politikai okból nem érvényesítette büntető igényét.

A törvény végül előzetes normakontroll keretében az Alkotmánybíróság testülete elé került.

Az elévülés jogi szabályaival összefüggésben a következőket hangsúlyozta az Alkotmánybíróság: „A büntetőjog elévülési szabályai a törvényes büntetőjogi felelősségre vonást biztosítják, azáltal, hogy időbeli korlátok közé szorítják az állami büntetőhatalom gyakorlását. A büntetőhatalom gyakorlására rendelt hatóságok mulasztása vagy a kézrekerítés eredménytelensége – mint kockázat – az államot terheli. Ha az elévülés bekövetkezett, a büntethetőség kizárása alanyi jogként illeti meg az elkövetőt. Alkotmányos jogállamban az államnak nincs, és nem lehet korlátlan büntető hatalma. Mégpedig azért nem, mert maga a közhatalom sem korlátlan. Az alkotmányos alapjogok és alkotmányos védelmet élvező szabadságok miatt a közhatalom csak alkotmányos felhatalmazással és alkotmányos indokkal avatkozhat be az egyén jogaiba és szabadságába. [...] Ha tehát az elévülés beállt, az elkövetőnek alanyi joga keletkezik arra, hogy ne lehessen megbüntetni. Ez az alanyi jog annak következtében nyílik meg, hogy a másik oldalon az állam büntető igénye megszűnt, ha eredménytelenül telt le az az idő, amelyet a törvényben a büntető hatalmának gyakorlására, az elkövető üldözésére és megbüntetésére magának szabott. A jogban való bizalom elve feltétlenül megköveteli azt, hogy ha egyszer valamely büntethetőséget megszüntető ok megvalósult, akkor a bűncselekményt ne lehessen újabb törvénnyel ismét büntethetővé tenni. Ahogy az ártatlanság vélelme nemcsak az ártatlant védi, úgy az elévülés is attól függetlenül megszünteti a büntethetőséget, hogy miért nem üldözték a bűnöst; az állam mulasztása nem eshet az ő terhére. (A garancia – mint mindig – attól függetlenül érvényesül, hogy az egyes esetre az elévülés intézményének indokai találóak-e vagy sem. Hiába nyilvánvaló valaki bűnös-

sége, ha nem tudják jogszerűen bizonyítani, ártatlan marad; hiába áll rendelkezésre minden bizonyíték, van társadalmi igény a büntetésre, stb., ha nem üldözik, telik a bűncselekmény elévülése.) A már elévült bűncselekmény újból büntethetővé tételét elrendelő törvény tehát ellentétes az Alkotmány 2.§ (1) bekezdésével, mert sérti a jogbiztonságot, illetve mert áttöri az állam büntető hatalma korlátozottságának elvét, s végül ellentétes az 57.§ (4) bekezdésével is, mivel visszaható hatállyal tesz büntethetővé cselekményeket” [11/1992. (III. 5.) AB határozat].

Az alkotmányos büntetőjognak szerves része az Alkotmánynak az alapjogi korlátozásra irányadó 8.§-a is. A 42/1993. (VI. 30.) AB határozat értelmében: A demokratikus jogállamok alkotmányai igen eltérőek a tekintetben, hogy a büntetőjogi szabályrendszernek az egyént az állam túlhatalmával szemben védő tételeiből mit és milyen részletességgel tartalmaznak. A magyar büntetőjog is több olyan alapvető, garanciális rendelkezést tartalmaz, amelyek közös célja az állami önkény kizárása az állam büntető hatalmának érvényesítési folyamatából. Az Alkotmánybíróság már az elévülési határozatban is világosan kifejtette álláspontját arról, hogy a büntető jogszabályok alkotmányosságát nem csupán az Alkotmányban kifejezetten szereplő büntetőjogi garanciákkal kell mérni. A büntetőjogra számos más alapelv és alapjog is irányadó. Ezeknek a jogalkotó részéről akár törvényben való kizárása, korlátozása, felfüggesztése „alapvető jog lényeges tartalmának” korlátozását jelenti, azaz sérti az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében foglalt tilalmat.”

Az alkotmányos büntetőjog fogalmához kapcsolódó jogállami kritériumokat a Testület a 49/1998. (XI. 27.) AB határozatában összegezte. Kifejtette, hogy a demokratikus jogállamok alkotmányai igen eltérőek a tekintetben, hogy a büntetőjogi szabályrendszernek az egyént az állam túlhatalmával szemben védő tételeiből mit és milyen részletességgel tartalmaznak. A magyar büntetőjog több olyan alapvető, egyben garanciális jellegű rendelkezést tartalmaz, amelyek közös célja az állami önkény kizárása az állam büntető hatalmának érvényesítési folyamatából. A büntetőjogra irányadó alapelveknek és alapjogoknak a jogalkotó részéről akár törvényben való kizárása, korlátozása, felfüggesztése „alapvető jog lényeges tartalmának” korlátozását jelenti, azaz alkalmas az Alkotmány 8.§ (2) bekezdésében foglalt tilalom megsértésére.

A későbbiek során fontos elvi következtetést fejtett ki a Testület az 5/1999. (III. 31.) AB határozatában is: „...a jogbiztonság elvének és a törvénynek megfelelő megbüntetés alkotmányos követelményének konkurálása esetén az előbbi élvez prioritást. A jogbiztonság érdekében el kell viselni azokat a bírói hibákat vagy tévedéseket, amelyeknek köszönhetően egyes elkövetők a megérdemelnél enyhébb büntetésben részesülnek. A terheltre kedvező tévedés esetében az állami büntetőhatalmat megvalósító két szervezet, a bíróság és az ügyészség kellő körültekintés nélkül járt el. Az ennek következtében hibásan kiszabott büntetés megváltoztatása, helyesbítése nem történhet a rendkívüli jogorvoslat mellőzésével, mert a jogerő feloldására csak az tekinthető elfogadható eszköznek.”

A fentiek tükrében láthatjuk tehát, hogy az alkotmányos büntetőjog tartalmi követelményei olyan alapvető jogelveket foglalnak magukban, mint a nullum crimen sine le-

ge, nulla poena sine lege elve, vagy a visszaható hatályú büntető-jogalkotás általános tilalma. Az Alkotmánybíróság mindezen megállapításai az alkotmányos büntetőjog tartalmi megközelítésből eredő követelményeit részletezik, amelyek tekintetében megállapítható, hogy az állam büntetőhatalma kiterjedésének alapvető határait az alkotmányos büntetőjogi garanciák és az emberi jogok szabályrendszere adja meg.

Az alkotmányos büntetőjog tartalmi követelményei mellett azonban az Alkotmánybíróság formai kritériumokat is felállított, így például a 30/1992. (I. 26.) AB határozat értelmében az alkotmányos büntetőjog követelményei szerint a büntetőjogi szankció kitűzésbe helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Alkotmányossági követelmény továbbá a védett jogtárgyra és az elkövetési magatartásra vonatkozó törvényhozói akarat világos kifejezésre juttatása. Ennek érdekében egyértelmű üzenetet kell tartalmaznia a tekintetben, hogy az egyén mikor követ el büntetőjogilag szankcionált jogsértést. Ugyanakkor korlátoznia kell az önkényes jogértelmezés lehetőségét a jogalkalmazók részéről. Vigyázni kell tehát a jogalkotás során arra, hogy a tényállás a büntetendő magatartások körét ne túl szélesen jelölje ki, és legyen kellően elég határozott. Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a büntetőjogi jogalkotással szemben támasztott azon követelmények, mint a jogi normák közérthető, világos, határozott megfogalmazása, a törvényhozói akarat egyértelmű kifejezése a jogrendszer valamennyi jogágával összefüggő jogalkotó tevékenységgel szemben követelményként állítható.

A 2004. decemberében kihirdetett, a kábítószerekkel kapcsolatos Btk-beli tényállásokat felülvizsgáló és részben megsemmisítő 244/B/1999. AB határozatban újból megerősítette az Alkotmánybíróság korábbi álláspontját a jogbiztonság és a büntetőjog viszonyát illetően. Hangsúlyozta: a jogbiztonság alkotmányi követelményének minimuma, hogy a jogrend világosan tükrözze az intézményes büntetőjogi beavatkozás kiváltó okait és feltételeit. Álláspontja szerint nem teremthető olyan helyzet, hogy a szükségképpen a szabadságjogokba történő erőteljes beavatkozás lehetőségét megteremtő büntető anyagi jog szabályainak eltérő és esetleges értelmezése, fogalmi zavarai és tartalmi kiszámíthatatlansága folytán a jogalanyoknak ne azonos mértékben legyen módja a célszerű és tudatos cselekvésre. A Testület szerint ez közvetlenül is a jogállami garanciák sérelmét idézi elő.

Jogegyenlőség

Az egyenjogúság–egyenlőség igénye az emberiség egész történelmét végigkíséri. A Biblia szerint az emberek a születésben, a halálban és a bűnben egyenlők. Az egyenjogúság nem csak erkölcsi szempont, e követelményt a jog is magáévá tette. Az egyenlőség elve elsődlegesen a jog előtti (formális) egyenlőséget jelenteti, vagyis azt, hogy a jog mindenkire érvényes, akár jogot, akár kötelezettséget tételez. Tartalmi szempontból pedig az egyenlőség az igazságosság követelményével állítható párhuzamba. Érdemes itt utalni az európai közösségi jog által a hátrányos megkülönböztetés tilalmazásának téren elért jelentős eredményekre. Az elv az elsődleges közösségi jogban számos helyen tételes szabályként is megjelenik. Ilyen például az állampolgárságon alapuló megkülön-

böztetés általános tilalma, a személyek szabad mozgásának gátlása vonatkozásában érvényesülő tilalom, a férfiak és a nők egyenlő elbánásban részesítésének követelménye, a mezőgazdaság területén a fogyasztók és termelők közötti diszkrimináció tilalma, vagy az import megkülönböztetett adóztatásának tilalma. A konkrét megfogalmazásokon túlmenően a diszkrimináció tilalma a közösségi jog általános elvének tekinthető.

Az EK-szerződésnek az Amszterdami Szerződéssel megállapított 13. cikke kiszélesíti a Közösség hatáskörét a különböző alapú (nemi, faji, etnikai, vallási, meggyőződési, életkori, szexuális beállítódási) megkülönböztetések elleni fellépésre. Ugyanakkor a közösségi jog is elismeri a megkülönböztetés jogosságát bizonyos esetekben, illetve a pozitív diszkriminációt, amennyiben az érintettek helyzetének különbözősége erre alapot ad.

Az Európai Bíróság az egyenlőség elvének elismerésekor annak tartalmát kifejtenő a diszkrimináció tilalmához fordul: a hasonló helyzeteket tilos különböző módon kezelni, kivéve, ha a megkülönböztetés objektíve igazolható.

Az Európai Alkotmányos Szerződés tervezete a II-80. cikkében az egyenlőség elvével összefüggésben a törvény előtti egyenlőség követelményét támasztja alá. A megkülönböztetés tilalmáról rendelkező II-81. cikke értelmében pedig tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, szín, faj, etnikai, vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás, vagy más meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor, vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés. Az Európai Alkotmányos Szerződés mindezek mellett – az egyenlőség kérdéskörén belül – kiemelt területként kezeli az állampolgárságot, a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget, a férfiak és nők közötti egyenlőséget, a gyermekek és az idősek jogait, valamint a fogyatékosággal élő személyek beilleszkedését.

Hazánk Alkotmánya az európai normákkal összhangban állítja követelményként a jogegyenlőséget és tilalmazza a hátrányos megkülönböztetést, miszerint: „A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül. Az embereknek az előbbieken meghatározottak szerinti bármilyen hátrányos megkülönböztetését az Alkotmány értelmében a törvény szigorúan bünteti.”⁸

Az Alkotmánybíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdése az 54. § (1) bekezdésében biztosított emberi méltósághoz való joggal összefüggésben az egész jogrendszer tekintetében az állam kötelezettségévé teszi minden személy egyenlő méltóságának tiszteletben tartását és védelmét. Ahogyan azt az Alkotmánybíróság először a 61/1992. (XI.20.) AB határozatban megfogalmazta, „az állam mint közhatalom s mint jogalkotó köteles egyenlő elbánást biztosítani a területén tartózkodó minden személy számára. Ebben az összefüggésben nem tehet különbséget kö-

zöttük faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerint. Az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdésében foglalt tilalom nem csak az emberi, illetve az alapvető állampolgári jogokra irányadó, hanem e tilalom – amennyiben a különbségtétel sérti az emberi méltósághoz való jogot – kiterjed az egész jogrendszerre” [ABH 1992. 280, 281]. Az Alkotmánybíróság szerint az a megkülönböztetés sérti az emberi méltóságot, amely önkényes, vagyis „nincs tárgyilagos mérlegelés szerint ésszerű indoka” [35/1994. (VI.24.) AB határozat, ABH 1994. 197, 200.].

Az Alkotmány 8. § (1) bekezdése szerint az alapjogok tiszteletben tartása és védelme az állam elsődleges kötelessége. Az Alkotmánybíróság szerint az alapjogok védelmének parancsa azt a kötelezettséget rója az államra, hogy „gondoskodnia kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről” [64/1991. (XII.17.) AB határozat, ABH 1991. 258, 262]. Ennek megfelelően az egyenlő emberi méltóságában sérelmet szenvedett személy számára az államnak megfelelő jogvédelmet kell biztosítania. Az Alkotmány 70/A. § (3) bekezdése az esélyegyenlőség előmozdításának alkotmányjogi alapjait teremti meg, amikor kimondja, hogy „[a] Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti”. Ezt az alkotmányi rendelkezést az Alkotmánybíróság az esélyegyenlőség előmozdítását szolgáló állami cselekvés alapjának tekinti. Ennek megfelelően mondta ki a testület, hogy „[az] Alkotmány a pozitív diszkriminációt mint az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedéseket, a 70/A. § (3) bekezdésében állami feladatként határozza meg. Ebből egyértelműen következik, hogy a pozitív diszkrimináció valamely meghatározott formájára alanyi jogként hivatkozni nem lehet, arra alkotmányosan követelés vagy igény nem alapítható” [650/B/1991. AB határozat, ABH 1992. 660, 661].

A fentiekben megfogalmazott alkotmányos követelmények érvényesülése érdekében született meg – többek között – az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról 2003. évi CXXV. törvény.

Az egyenlő bánásmód követelménye a kötelezettektől azt kívánja meg, hogy tartózkodjanak minden olyan magatartástól, amely bizonyos tulajdonságaik alapján egyes személyek vagy személyek egyes csoportjaival szemben közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetést, megtorlást, zaklatást vagy jogellenes elkülönítést eredményez. Alapvetően tehát az egyenlő bánásmód követelménye az egyik oldalon negatív kötelezettséget jelent: a kötelezettek nem sérthetik meg mások egyenlő emberi méltóságát. Jogosulti oldalon ugyanakkor ez azt eredményezi, hogy mindenkinek jogosultságként kikényszeríthető igénye van arra, hogy őt egyenlő méltóságú személyként kezeljék. Ennek megfelelően az államnak az egyenlő bánásmód követelménye tekintetében a jogsérelmet elszenvedők számára elsősorban a jogsérelmekkel szembeni fellépés eszközszerét kell biztosítania.

Az eleve hátrányos helyzetben levő személyek formálisan egyenlőként való kezelése ugyanakkor a hátrányos helyzet konzerválásával járna. Ahhoz, hogy a hátrányos helyzetben levő személyek ezt a hátrányukat ledolgozhassák, nem elegendő annak biztosítása, hogy őket a többiekkel azonos jogok illessék meg, hanem olyan pozitív intéz-

kedésekre van szükség, amelyek lehetővé teszik, hogy a helyzetükből fakadó hátrányokat csökkenteni, illetve megszüntetni lehessen. E pozitív intézkedések megtételére az Alkotmány 70/A. § (3) bekezdése alapján elsősorban az állam köteles, a tulajdon szociális kötöttsége [64/1993. (XII.22.) AB határozat] azonban emellett – a tulajdonjog közjogi védelmének keretein belül – igazolhatja, hogy az esélyegyenlőség előmozdítása érdekében bizonyos kötelezettségeket az állam magánfelek számára is előírjon. Az egyenlő bánásmód követelményével szemben azonban – az Alkotmánybíróság idézett határozata szerint – az esélyegyenlőség előmozdítását szolgáló intézkedésekre jogosultságként kikényszeríthető igénye senkinek nincsen.

IV. Befejezés

A közjó, a biztonság, a jogegyenlőség, a jogbiztonság és az emberi méltóság tisztelvényének követelménye szorosan összeforrt a demokratikus jogállamisággal. A jogállamiság megvalósulása azonban nem csak elérendő cél, kivívt eredményei is védelemre szorulnak. Korunkban a jogállami értékeket mind nemzeti, mind nemzetközi szinten számos olyan kihívás éri, amely akár stabilitásukat is veszélyeztetheti. Ránk váró feladat, hogy a társadalmi rend erkölcsi alapjainak oltalmazásával, példamutató magatartásunkkal a mindennapokban is kiálljunk a jogállamiság értékeiért. A közjó megvalósítása – habár annak állami feladata sem csekély – elsősorban rajtunk múlik, s ebben ránk – mint közéleti szereplőkre – különös felelősség hárul. A jobb, békésebb és igazságosabb nemzeti és nemzetközi közélet megteremtésén fáradozni mindannyiunk kötelessége. Csak így hirdethetjük a Megváltó örökségét, amelynek egyik legfontosabb üzenete az emberiség minden tagja egymás iránti kölcsönös szeretete és tisztelete.

Végezetül gondolataimat a Hittani Kongregáció Libertatis Conscientia kezdetű dokumentuma mindannyiunknak címzett útmutatásával zárom: A keresztény arra van hivatva, hogy az igazságnak megfelelően cselekedjék, s hogy a „szeretet civilizációjának” megteremtéséért munkálkodjék.

Antal Szilvia

Az idegenrendészeti őrizet helye a magyar jogban¹

I. Az idegenrendészeti kérdésekre vonatkozó szabályok

Az elsődleges szabályok, amik rendezik az idegenrendészeti kérdéseket a magyar jogban, a következők: a 2001:XXXIX. törvény a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról, az ehhez tartozó 170/2001. (IX.26.) Kormányrendelet az idegenrendészeti fogda létesítésének körülményeiről, a 162/1999. (XI.19.) Kormányrendelet a Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalának létrehozásáról, továbbá a 24/2001. (XI.21.) BM rendelet a menekültügy szervezeti rendszeréről, illetve a befogadó állomás feladatairól, valamint a 27/2001. (XI.29.) BM-IM együttes rendelet az idegenrendészeti eljárásban elrendelt őrizet végrehajtásának szabályairól.

Nemzetközi szabályok is foglalkoznak idegenrendészeti kérdésekkel, főleg a büntetés-végrehajtásra vonatkozó rendelkezések speciális leágazásaként. Így a nemzetközi bíróságok, tanácsok, testületek döntéseit megfelelően alkalmazni kell ezekben az ügyekben is. „A nem elítélt fogvatartottakkal szemben alkalmazandó alapmegközelítés az európai joggyakorlatban kiemeli a státusuk miatti megfelelő, korrekt kezeléshez való jogukat, amely szerint a társadalomnak rendes tagjai, akiknek jogai nem korlátozhatók, mivel bűnösségüket bűncselekmény elkövetése miatt nem állapították meg. Részülniük kell az állam segítségével, amely úgy döntött, hogy fogva tartásba helyezi őket, bár bűncselekmény miatt nem ítélték el őket. Az állam, amelyet a büntetés-végrehajtási hatóságok képviselnek, köteles gondoskodni róluk, mivel fogva tartásuk ténye miatt nem tudják elemi szükségleteiket kielégíteni.”²

A 2001:XXXIX. törvény (a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról) szabályozza a külföldiek beutazásával és tartózkodásával kapcsolatos ügyekben (a továbbiakban együtt: idegenrendészeti ügy) a mindkét félre vonatkozó jogokat és kötelezettségeket, a magyar hatóságok feladat- és hatáskörét, valamint az idegenrendészeti eljárások rendjét.

Az általános rendelkezések után a beutazás és tartózkodás szabályainak felsorolására, illetve az ezekhez kapcsolódó, ilyen cselekmények megtételére jogosító engedélyek számbavételére kerül sor (ilyenek: vízum, tartózkodási-, letelepedési engedély, ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolás), majd a külön tartózkodási szabályok kidolgozása következik. A törvény IV. fejezete említi meg a külföldiekre vonatkozó rendészeti szabályokat, míg az V. nagy egység az idegenrendészeti eljárás közös szabályait és az adat-

1 A tanulmány a 27/2007. (V. 31.) IRM rendelet megjelenését megelőző időszak jogi szabályozását tekinti át. Mint ismeretes: a 2007. július 1-jén hatályba lépett, az idegenrendészeti eljárásban elrendelt őrizet végrehajtásának szabályairól szóló új rendelet számos változást hozott, így például a büntetés-végrehajtás feladatköréből törölte az idegenrendészeti őrizet végrehajtását. [A szerk.]

2 Vókó György: Európai büntetés-végrehajtás. Dialóg Campus, Pécs – Budapest, 2006. 231. p.

kezelésre vonatkozó kötelezettségeket sorolja fel (ezen belül a kárigény érvényesítését, a külföldiek úti okmánnyal való ellátását, illetve az adatkezelést részletezi). A törvényt a felelősségi szabályokkal, a bejelentési kötelezettséggel, illetve a záró rendelkezésekkel foglalja keretbe a jogalkotó.

II. Az idegenrendészeti őrizet fajtái

Az idegenrendészethez kapcsolható őrizetnek ma Magyarországon három fajtáját különböztethetjük meg. Ezek: az idegenrendészeti, a visszautasítási, illetve a kiutasítást előkészítő őrizet. Az egyes őrizetfajták elrendelésére a törvény 46-48. §-ában megfogalmazott okok miatt kerülhet sor.

II.1. Idegenrendészeti őrizet

Idegenrendészeti őrizetbe (46. §) a területi idegenrendészeti hatóság veheti a külföldit kiutasítás végrehajtásának biztosítása céljából. Kiutasításra a törvény értelmében akkor kerülhet sor³, ha

- a) a külföldi a ki- és beutazás szabályait megszegte, vagy azt megkísérelte;
- b) a tartózkodás szabályait megszegte;
- c) előírt hatósági engedély nélkül Magyarországon munkát végzett vagy más jövedelemszerző tevékenységet folytatott;
- d) a beutazás vagy a tartózkodási jogosultság megszerzése érdekében az eljáró hatósággal hamis adatot vagy valótlan ténnyt közölt;
- e) a magyar állam számára megtérítési kötelezettséggel megelőlegezett költséget nem térítette vissza;
- f) a beutazása és a tartózkodása a nemzetbiztonságot, a közbiztonságot, a gazdasági rendet, a közegészséget vagy az emberi környezetet sérti vagy veszélyezteti;
- g) a szabálysértési eljárásban jogerősen kiszabott pénzbírságot vagy a helyszíni bírság kiszabására jogosult szerv részéről eljáró személy által kiszabott helyszíni bírságot nem fizette meg, a pénzbírság megfizetéséig, de legkésőbb a helyszíni bírság kiszabásától, illetőleg a bírságot megállapító határozat jogerőre emelkedésétől számított két évig;
- h) házastárral történő együttélés céljából kért beutazási vagy tartózkodási engedélyt, de a házastárral családi életközösséget nem létesített, vagy valószínűsíthető, hogy a házasságkötés érdekében vagyoni előnyt szolgáltatott (érdekházasság);
- i) nemzetközi szerződés alapján kiutasítás mellőzésével adták vissza a külföldit más állam hatóságának. [32. § (2) a)-i)]

A kiutasítást megelőzően akkor lehet őrizetet elrendelni, ha a kiutasítás végrehajtását a kiutasított valamilyen formában próbálja megakadályozni, illetve (meg)zavarja a kiutasítási eljárás rendjét. (Azaz a hatóság elől elrejtőzik, megtagadja a távozást, kiutasításának hatálya alatt szabálysértést vagy bűncselekményt követ el, a kötelező tartó-

3 Itt tehát eseti mérlegelésen múlik, elrendelik-e a külföldi kiutasítását. A törvény 32.§ (1) bek. a)-f) pontja sorolja fel a kiutasítás kötelezően elrendelendő eseteit.

codásra kijelölt helyen az előírt magatartási szabályokat súlyosan vagy ismételten megsérti, a megjelenési kötelezettségének felszólítás ellenére sem tesz eleget, vagy szándékos bűncselekmény elkövetése miatt kiszabott szabadságvesztés büntetésből szabadul. Itt tehát opcionális jogról van szó, nem kötelező őrizetbe venni a külföldit.

Minden további mérlegelés nélkül el kell azonban rendelni az idegenrendészeti őrizetet abban az esetben, ha a külföldi kiutasítására olyan szándékos bűncselekmény elkövetése miatt kerül sor, ami a kábítószer-kereskedelemmel, terrorizmussal, illegális fegyverkereskedelemmel, embercsempészéssel, pénzmosással, szervezett bűnözéssel függ össze.

Az idegenrendészeti őrizetet határozattal lehet elrendelni, és azonnal foganatosítani is kell. Hasonlóan azonnali határidővel meg kell szüntetni az őrizetet, ha elrendelésének oka megszűnt. Az őrizet időtartama alatt az ügyész törvényességi felügyeletet lát el. „Az idegenrendészeti őrizet, a jogsértően Magyarországon tartózkodó külföldiek közösségi szálláshelyein történő elhelyezés végrehajtásának törvényességi felügyeletére annak idején a jogi szabályozás nem tért ki, csupán az elrendelés, fenntartás bírósági kontrolljára. Az emberi jogok védelme, a jogszabályok betartása érdekében az ügyészség fellép, ezért a jogsértő helyzetről értesülve megbízást kaptak a büntetés-végrehajtási felügyeleti ügyészek – ha nem is büntetés végrehajtásáról van szó – a törvényességi felügyelet ellátására.” Ennek keretében havonta megvizsgálja „a befogadás alapjául szolgáló iratok szabályszerűségét, az ezekben írt rendelkezések végrehajtását, a fogva tartási határidők betartását, valamint a fogva tartás rendjét, különös tekintettel a fogva tartás körülményeire, a bánásmódra, a kényszerítő eszközök alkalmazására. A közösségi szálláshelyeken fogva tartott külföldieket a vizsgálatot végző ügyésznek meg kell hallgatnia.”⁵

Az ügyészség mellett azonban az Ombudsmani Hivatal is folyamatosan nyomon követi az őrizetre vonatkozó szabályok érvényesülését. „Az országgyűlési biztosok 1996 óta folyamatosan fokozott figyelmet fordítanak a személyes szabadság korlátozása alatt élő külföldiek alkotmányos jogainak érvényesülésére. Vizsgálataik főként az idegenrendészeti szabadságkorlátozás garanciarendszerének és a végrehajtás módjának alkotmányosságát érintették.” (OBH 6212/1998.)

Az őrizet időtartama eredetileg maximálisan öt nap lehet, azonban a gyakorlati tapasztalatok alapján a legritkább esetben kerül sor az öt napon belüli kiutasítás végrehajtására. Itt külön problémát jelent, hogy az öt napba beleszámít-e a külföldi előállítására rendelkezésre álló 24 óra, vagy sem – erről ugyanis a törvény nem rendelkezik. Az őrizet helye szerint illetékes helyi bíróság az őrizetet a külföldi kiutazásáig, de legfeljebb harminc napra meghosszabbíthatja. Ha az őrizet harminc nap alatt sem szüntethető meg, a bíróság – havi ellenőrzés mellett – legfeljebb hat hónapig meghosszabbíthat-

4 Lajtár István-Vókó György: Együttműködés. A bv. tisztek, bv. felügyeleti ügyészek, bv. bírák és rendőrtisztek tanácskozásairól. Börtönügyi Szemle, 1997/2. 96. p.

5 Kürthy-Kovács Tamás: A kijelölt kötelező tartózkodás végrehajtása törvényességének vizsgálatával kapcsolatos ügyészi feladatok és azok változása. Ügyészek Lapja, 2001/6. 6. p.

ja azt. Hat hónapon túl már csak az őrizet helye szerint illetékes megyei (fővárosi) bíróság járhat el, aki kilencvennaponként ellenőrzi az őrizet jogosságát. Az idegenrendészeti őrizet legfeljebb tizenkét hónapig tarthat⁶.

Az őrizetet meg kell szüntetni, amennyiben a kiutasítás feltételei biztosítottak, vagy nyilvánvalóvá vált, hogy a kiutasítást nem lehet végrehajtani. Ebben az esetben az őrizetet elrendelő területi idegenrendészeti hatóság a külföldi részére kötelező tartózkodási helyet jelöl ki. Ha a kijelölt helyen tartózkodó külföldi a kiutasítás hatálya alatt újabb szabálysértést vagy bűncselekményt követ el, az idegenrendészeti őrizet vele szemben újra elrendelhető. Ilyenkor minden eljárási határidő is újra kezdődik.

II.2. Visszautasítási őrizet

A visszautasítási őrizetet (47. §) a Határőrség idegenrendészeti szerve alakszerű határozattal rendeli el. (Az idegenrendészeti őrizetet és a kiutasítást előkészítő őrizetet a területi idegenrendészeti hatóság jogosult megállapítani – szintén határozatban.) A visszautasítási őrizetbe vétel célja a visszautasítás intézkedés végrehajtásának biztosítása. Azaz őrizetbe vehető az a külföldi, akinek a visszautasítása az elfogástól vagy a visszafogadási egyezmény alapján történő átvételtől számított harminc napon belül végrehajtható. Eredetileg itt is öt napra rendelhető el az őrizet, de ezt az őrizet helye szerint illetékes bíróság a külföldi kiutazásáig, de legfeljebb harminc napig meghosszabbíthatja. Amennyiben ez a határidő szűknek bizonyul, automatikusan az idegenrendészeti kiutasításra vonatkozó szabályok lépnek életbe. Azaz összességében a visszautasítás foganatosítására is tizenkét hónap áll a hatóság rendelkezésére.

II.3. Kiutasítást előkészítő őrizet

A kiutasítást előkészítő őrizet (48. §) foganatosítására akkor kerülhet sor, ha a külföldi személyazonossága vagy tartózkodásának jogszerűsége nem tisztázott, és az idegenrendészeti eljárás lefolytatása érdekében erre közbiztonsági okból szükség lehet. Hasonlóan a másik két őrizet időtartalmához, a kiutasítást előkészítő őrizet is legfeljebb öt napra rendelhető el, amit az őrizet helye szerint illetékes helyi bíróság a külföldi kiutazásáig, de legfeljebb harminc napra meghosszabbíthat.

II.4. Közös szabályok

A Határőrség a külföldit elfogása után a területi idegenrendészeti hatóság valamelyik állomására szállítja. Ez a Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal területi szerveinek egyikét jelenti. Az országban ma hat ilyen központ található, amiknek pontos megnevezését, székhelyét és illetékességi területét a 162/1999. (XI.19.) Kormányrendelet melléklete tartalmazza.⁷

6 Kivéve azt az egy esetet, ha elrendelésére szabálysértési hatóság által kiszabott intézkedés végrehajtása érdekében került sor, ugyanis ekkor maximálisan hat hónap lehet az idegenrendészeti őrizet ideje.[46.§(7)]

7 Budapest, Debrecen, Szeged, Miskolc, Pécs, Székesfehérvár és Győr a központja az egyes regionális igazgatóságoknak.

Az őrizet hosszának megállapítása esetében – ahogy fentebb láttuk – lehetőség van arra, hogy egyik típusú őrizet átforduljon a másikba (visszautasítási őrizet idegenrendészetivé). Azonban ebben az esetben sem haladhatja meg a fogvatartás kumulált hossza a tizenkét hónapot. „Az eljárás időtartama viszont általában, előre nem látható ideig elhúzódik, így az őrizet időtartama is valószínűtlen. Az őrizet lejártával a kijelölt helyen (például közösségi szálláson) tartózkodás rendelhető el, ha az őrizet elrendelésére alapul szolgáló ok továbbra is fennáll.”⁸ Önmagában azonban az a tény, hogy nem rendelik el a külföldi kijelölt helyen való tartózkodását, nem jelenti azt, hogy a tizenkét hónap eltelte a kiutasításról szóló döntés végrehajtását megghusítaná. Ekkor viszont már sokkal nehezebb az ismeretlen helyen tartózkodó külföldi megtalálása, és vele szemben a határozat foganatosítása.

A külföldiek általában tudják (kioktatták őket arról), hogy miután Magyarországra beléptek, rögtön kérelmezniük kell valamelyik befogadó állomáson menekültként való elismerésüket. Azonban ha ezt nem rögtön, vagy egyáltalán nem teszik meg, kiutasítják őket azelőtt, hogy a menekültügyi eljárást akár csak el is kezdték volna.

„A férfiakat és a nőket szétválasztó, a külvilággal megvalósított szabad érintkezést korlátozó, napi egy óra szabad levegőn tartózkodást garantáló idegenrendészeti őrizet olyan menekültek esetében, akik semmilyen bűncselekményt nem követtek el, vétkük csupán annyi, hogy nem Magyarországon akartak menekült státuszért folyamodni, hanem másutt, s ennek érdekében a magyar határt engedély nélkül kívánták átlépni (ez nem bűncselekmény!), túlzott szankció, ellentétes az Emberi jogok európai egyezményével és az azt értelmező bírósági gyakorlatot magában foglaló *acquis*-val és a UNHCR álláspontjával is.”⁹

„Az országgyűlési biztos általános helyettese a beszámolási időszakban az idegenrendészeti és a menedékjogi szabályok együttes alkalmazásának alkotmányosságát vizsgálta. Az Orosházi Határőr Igazgatóság közösségi szállásán tartózkodó, kollektíven az étkezést megtagadó személyek azt sérelmezték, hogy bár menedékkérőként érkeztek Magyarországra, kérelmük elbírálásáig teljes szabadságkorlátozás alatt kell élniük. A vizsgálat megállapította, hogy az étkezés megtagadásban részt vevő menedékkérők tartózkodási helyének engedélyezésekor az eljáró hatóságok a külföldiek beutazásáról, magyarországi tartózkodásáról és bevándorlásáról szóló 1993. évi LXXXVI. törvény (a továbbiakban: Itv.) 43. §-át, vagyis a kijelölt helyen való tartózkodás elrendelésének feltételeire vonatkozó szabályokat alkalmazták. Ennek az volt az oka, hogy a külföldiek ellen még a menedékjogi kérelem előterjesztését megelőzően idegenrendészeti eljárás indult, hiszen sem a beutazás, sem a jogszerű magyarországi tartózkodás feltételeinek nem tettek eleget. Az általános helyettes felhívta a figyelmet arra, hogy a menekültkénti elismerést kérő külföldi gyakran jogellenesen lép az ország területére, személyazonosításra alkalmas okiratok, illetve egyéb jogszabályi feltételek hiányában jogszerűen tartózkodik az országban. A menedékjogról szóló 1997. évi CXXXIX. tv. 15.

8 Parti Katalin: A fogvatartottak öngyilkosságai – kutatási eredmények. Börtönügyi Szemle, 2004/4. 75. p.

9 <http://www.nagyboldizsar.hu/anyagok>

§ a) pontja alapján azonban minden menekültkénti elismerését kérő személy jogosult személyazonosításra alkalmas, magyarországi tartózkodása jogszerűségét igazoló okmányra, vagyis az említett okmány birtokosa törvényesen tartózkodik az országban. [...] Az általános helyettes elvi élel mutatott rá, hogy az idegenrendészeti, illetve a menekültügyi jogszabályok, mint a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. július 28-án elfogadott egyezmény és a menekültek helyzetére vonatkozóan 1967. január 31-én létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1989. évi 15. tvr. a generális és a speciális viszonyban vannak egymással. Az említett kapcsolatból következik, hogy az országban illegálisan tartózkodó külföldiekre vonatkozó idegenrendészeti jogszabályoknak a menedékkérőkre való alkalmazását megelőzően azt is vizsgálni kell, hogy van-e hatályban az utóbbiakra vonatkozóan speciális jogszabályi rendelkezés. Az egyezmény szerint, az illegálisan az országban tartózkodó menedékkérők esetében a menekültügyi hatóságnak először azt kell vizsgálnia, hogy a külföldi közvetlenül olyan területről érkezett-e, ahol élete vagy szabadsága veszélyeztetve volt, és ha engedély nélkül lépett, illetőleg tartózkodik az ország területén, akkor haladéktalanul jelentkezett-e a hatóságoknál, és kellőképpen megindokolta-e jogellenes belépését, illetőleg tartózkodását. [...] Az országban törvényesen tartózkodó menekültkénti elismerését kérő személyre az idegenrendészeti szabályokat mindaddig nem lehet alkalmazni, amíg a külföldi itt-tartózkodása jogszerű. Amennyiben a jogalkotó az országban jogszerűen tartózkodó menedékkérők mozgási szabadságát korlátozni kívánja, azt nem a külföldiekre általában irányadó törvényben vagy végrehajtási rendeleteiben, hanem a menedékjogról szóló törvényben kell szabályozni.” (OBH 6809/ 1998.)

Az idegenrendészeti őrizet végrehajtásának helyét eltérően szabályozta az előző, illetve a hatályos idegenrendészeti törvény. Az 1993. évi LXXXVI. törvény úgy fogalmazott, hogy az idegenrendészeti őrizetet – az elrendelő rendelkezése szerint – rendőrségi fogdában, kivételesen bv. intézetben kell végrehajtani.

A „kivételesség”-et próbálta meghatározni a törvény végrehajtási rendelete. Eszerint az idegenrendészeti őrizet bv. intézetben hajtható végre, ha a) az őrizet időtartama a harminc napot meghaladja, b) az idegenrendészeti hatóság az őrizetet a jogerős bírósági ítélettel megállapított kiutasítás mellékbüntetés végrehajtása érdekében, a bíróság kezdeményezésére rendelte el, c) ez a közbiztonság fokozott védelme érdekében szükséges.

A 2001:XXXIX. törvény már egyértelműen úgy rendelkezik, hogy az őrizetet a Határőrség az erre a célra kijelölt helyen foganatosítja. Egy esetben van lehetőség arra, hogy büntetés-végrehajtási intézetben őrizték a külföldit, mégpedig akkor, ha szándékos bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés büntetésből szabadul.

III. Az őrizet elrendelése, jogérvényesítés

Míg az idegenrendészeti, visszautasítási és kiutasítást előkészítő őrizetbe vétel (a továbbiakban őrizet) maximális hossza eltérhet egymástól, elrendelésének szabályai közősek. Így egyik elrendelő határozat ellen sincs helye fellebbezésnek, azaz az államigazgatási út a továbbiakban kizárt. Ha a külföldi a határozatot sérelmesnek tartja, bírósághoz fordulhat. Azonban a határozat törvényességéről döntő bírósági felülvizsgá-

latnak az őrizet végrehajtására nincs halasztó hatálya. Amennyiben a bíróság megállapítja, hogy a külföldi őrizetbe vétele, vagy őrizetben tartása törvénysértő, haladéktalanul intézkedik annak megszüntetéséről.

Az idegenrendészeti törvény az őrizetbe vétel tárgyában benyújtott bírósági eljárás szabályait határozza meg, illetve utal a Be. különleges eljárásaira vonatkozó szabályaira is -mint általános, kiegészítő rendelkezésekre, amikkel ez a törvényhely a továbbiakban nem foglalkozik. A külföldit – az őrizetbe vételtől számított öt napon belül – meghallgatás céljából a bíróság elé kell állítani, amennyiben a külföldi az őrizetbe vétel törvényességének bírósági felülvizsgálatát kéri, vagy ha az elrendelő hatóság az őrizet időtartamának meghosszabbítását indítványozza. Azaz a bíróság nem az érdemi kérdésben dönt (a kiutasítás végrehajtásáról), hanem csak az elrendelés törvényességét vizsgálja. A meghallgatáson a külföldi kérelmét és bizonyítékait szóban, a kiutasítást elrendelő hatóság az indítványát megalapozó bizonyítékait írásban vagy szóban is előterjesztheti.

A bíróság az eljárásban egyesbíróként jár el, s az őrizet fenntartásáról, időtartamának meghosszabbításáról vagy az őrizet megszüntetéséről dönt. Döntését végzés formájában hozza meg, ami ellen az őrizetbe vételt elrendelő hatóság, illetve a külföldi is fellebbezhet. Ez a fellebbezés sem bír halasztó hatállyal a meghozott döntésre, illetve a végrehajtásra. A fellebbezési kérelmet a meghallgatáson szóban, illetve a határozat kihirdetését követő három napon belül írásban, a helyi bíróságnál lehet előterjeszteni. A helyi bíróság határozata ellen előterjesztett fellebbezést a megyei bíróság öt napon belül bírálja el. A megyei bíróság ebben a jogkörében határozhat az őrizetben tartott külföldi, illetőleg az őrizetbe vételt elrendelő hatóság képviselőjének meghallgatása nélkül az írásbeli indítványok, bizonyítékok alapján is, a külföldi kérelmére azonban meghallgatást kell tartani.

IV. Az őrizetesek jogai, kötelezettségei

Az őrizet során el kell különíteni egymástól a férfiakat és a nőket, illetve amennyiben az őrizet végrehajtására bv. intézetben kerül sor, akkor az őrizetben lévő külföldit el kell különíteni az elzárást töltőktől, az előzetes letartóztatásban lévőkötől, illetve az elítéltektől is.

Az idegenrendészeti törvény 54. § (3)-(4) bekezdése felsorolja az őrizetben lévő külföldi jogait és kötelezettségeit. Ugyanez a törvény 94. § (1) bek. a), e) pontjában, illetve (4) bekezdésében felhatalmazza a Kormányt, illetve a belügyminisztert és az igazságügyminisztert, hogy az őrizet szabályait rendeletben állapítsa meg. Így a jogokra és kötelezettségekre is kiterjedő részletszabályokat a 27/2001 (IX.29.) BM-IM együttes rendelet (az idegenrendészeti eljárásban elrendelt őrizet végrehajtásának szabályairól) fejti ki részletesen.¹⁰ Az Itv-ben szabályozott jogok: elhelyezés, élelmezés, sürgősségi

¹⁰ A 94.§(1) bek. a) pontja az idegenrendészeti eljárás rendjére vonatkozó részletszabályok kidolgozására ad felhatalmazást, míg ugyanezen bekezdés e) pontja az őrizet céljára szolgáló hely kijelölésének rendjét rendel más helyen szabályozni.

és alap egészségügyi ellátás joga, saját ruha viselésének joga, élelmiszer saját pénzen való kiegészítésének joga, csomag átvételének és küldésének, levelezés folytatásának és látogató fogadásának joga, jogi képviselővel, konzullal való kapcsolattartás joga, szabad vallásgyakorlás, napi legalább 1 óra időtartamú szabad levegőn tartózkodás lehetősége, kérés, panasz, közérdekű bejelentés megtételének joga. Míg a kötelezettségek: rend megtartása, a saját maga által használt helyiségek tisztán tartása, a szándékosan okozott kár, továbbá a tartására fordított összeg megtérítésének kötelezettsége, a személyét érintő vizsgálatoknak köteles magát az őrizetes alávetni, a ruházat átvizsgálását és a birtokban nem tartható személyes tárgyak elvételét tűrni.

Az őrizetbe vételt elrendelő hatóságnak ideiglenes intézkedésként haladéktalanul gondoskodnia kell az őrizetbe vett külföldi felügyelet nélkül maradó, illetőleg eltartott családtagjainak elhelyezéséről, illetőleg őrizetlenül hagyott értéktárgyainak biztonságba helyezéséről.

Az idegenrendészeti eljárásban elrendelt őrizet végrehajtásának szabályairól a 27/2001 (IX. 29.) BM-IM együttes rendelet szól. 28 szakaszban szabályozza az őrizetek jogait és kötelezettségeit, illetve a velük szemben kötelezően betartandó szabályokat.

IV.1. Az őrizet helye

A rendelet utolsó, 28. paragrafusában hatályon kívül helyezi mindazon szabályokat, amik értelmében az idegenrendészeti őrizet büntetés-végrehajtási intézetben is fogantatható lenne. Ugyanezt a jogszabály az első szakaszban is kimondja, amikor úgy rendelkezik, hogy az őrizet helye a Határőrség által fenntartott azon idegenrendészeti fogda, ami az őrizetet elrendelő idegenrendészeti hatóság székhelye szerint illetékes.

„A CPT véleménye szerint azokban az esetekben, amikor hosszabb időtartamra kell személyeket szabadságuktól megfosztani az idegenrendészeti jogszabályok értelmében, kívánatos ezeket a személyeket az erre a célra kialakított specifikus központokban elhelyezni, amely a jogi helyzetükhöz igazodó anyagi feltételeket és rezsimet kínál, és megfelelő képzésekkel rendelkező személyi állománnyal rendelkezik. [...] Nyilvánvaló, hogy ezeknek a központoknak megfelelően felszerelt, tiszta és jól karbantartott szállóhelyiségekkel kell rendelkezniük, amelyek elégséges életteret biztosítanak az ott elhelyezett személyek száma szerint. Ezen kívül, amennyire lehetséges, a helyiségek kialakításában és berendezésében mellőzni kell minden, a zárt környezetre utaló elemet. A tevékenységi programoknak tartalmazniuk kell a szabad levegőn való testmozgást, nappali helyiséghez, rádióhoz/televízióhoz, napilapokhoz/folyóiratokhoz jutást, valamint más, megfelelő formájú, kikapcsolódást jelentő tevékenységeket (például társasjátékot, asztaliteniszt). A kínált tevékenységeknek annál változatosabbnak kell lenniük, minél hosszabb a feltartóztatás időtartama.”¹¹

Egy esetben lehet helye büntetés-végrehajtási intézetben elrendelni az őrizetet, akkor, ha az őrizetes szándékosan elkövetett szabadságvesztés büntetésből szabadul. Ekkor férfiak esetében a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, míg nők esetében a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet szolgál az őrizet helyéül.

Ha valamilyen okból kifolyólag nem lehet a fenti szabályok szerint eljárni, akkor a Határőrség Országos Parancsnokságának, illetve a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának kijelölt szervezeti egysége más objektumot jelöl ki, és erről az őrizetet elrendelő idegenrendészeti hatóságot értesíti.

Nagyon fontos szabály, hogy a Határőrség által fenntartott helyeken, és nem bv. intézetekben foganatosítják az őrizetet, mivel az őrizetek nem jogszabály által elítélt személyek. Velük szemben a jogellenes magatartásukért megállapított jogkövetkezmény a kiutasítás, aminek foganatba vételére – valamilyen okból – nem kerül azonnal sor. A határozat megállapítása és foganatosítása között azonban törvénytelen lenne őket azért büntetni, mert nem tudják velük szemben realizálni a meghozott döntést. „A börtön, meghatározásánál fogva nem megfelelő fogva tartási hely olyan személy számára, akinek a bűnösségét nem állapították meg, és nem is gyanúsítják bűncselekmény elkövetésével.”¹²

Korábban a Helsinki Bizottság is felhívta erre a visszásságra az illetékesek figyelmét, illetve több tanulmány is foglalkozott a kérdéssel. „Több helyen [...] megfogalmazódott az a követelmény, hogy az idegenrendészeti őrizeteket olyan körülmények között kell elhelyezni, ahol kifejezésre jut, hogy nem bűncselekmény elkövetése miatt tartják őket fogva, ha lehetséges, nem börtönben, illetve nem a vizsgálati fogságban lévőekkel együtt. Ez Magyarországon nehezen lehetne megoldható, már csak azért is, mert a jelenlegitől eltérő rendszerben a szükséges őrizetet nehéz lenne biztosítani.”¹³, írta a Helsinki Bizottság 1996-os látogatása nyomán a szerző.

„Az őrizetek panaszolták, hogy „börtönben” vannak, holott nem követtek el bűncselekményt. Kifogásolják az eljárás elhúzódását, illetve az idegenrendészeti hatóságok eljárását. Nincs elég információjuk ügyük állásáról, úgy érzik, nem foglalkoznak velük.”¹⁴

Másrésről az is igaz, hogy az őrizetes a fogdán is ellenőrzés alatt áll, nem vonhatja ki magát a rá vonatkozó döntés alól. Ennek megfelelően befogadásának időbeli körülményeit, a foganatosítással kapcsolatos intézkedéseket a büntetés-végrehajtási szervezet határozza meg, illetve az őrizetben töltött időre vonatkozó szabályok is a büntetés-végrehajtási rendelkezésekre, kötelező intézkedésekre hasonlítanak leginkább. „Speciális helyzetük abból ered, hogy relatíve kis „vétségek” miatt [...] is őrizetük rendelhető el. Az idegenrendészeti őrizet – nevéből is adódóan – tehát szabadságelvonásnak minősül. Eből következik, hogy az idegenrendészeti őrizetes *fogva tartottnak* minősül.”¹⁵

IV.2. Befogadás

Az őrizettest befogadásakor anyanyelvén vagy az általa ismert más nyelven, írásban vagy szóban is tájékoztatni kell jogairól és kötelezettségeiről. Az ennek megtörténtéről készült jegyzőkönyvet az őrizetes aláírja, vagy ha analfabéta, kézjegyével látja el, illetve a szóbeli tájékoztatást két tanú jelenlétében hallgatja meg. Az őrizettest befogadása

12 Vókó György: i. m. 345. p.

13 Nyikos Eszter: Helyünk Európában. Magyar börtönvilág a CPT adatainak tükrében. Börtönügyi Szemle, 1999/1. 35. p.

14 Müller Anikó: Idegenőrizet. A végrehajtás kezdeti tapasztalatai. Börtönügyi Szemle, 1995/2. 55. p.

15 Parti Katalin: i. m. 74. p.

napján el kell látni étkezési, tisztasági és ágyfelszereléssel; az őrizet ideje alatt biztosítani kell számára a folyóvíz és a WC használatának lehetőségét.

„Ügyészi vizsgálatok megállapították, hogy [...] az idegenrendészeti fogdákból több világnyelvre, illetve a fogdákból gyakran megforduló idegen nemzetiségű állampolgárok nyelvére lefordítva megtalálható az írásbeli tájékoztató a fogvatartottak jogairól, kötelezettségeiről, valamint a velük szemben alkalmazható kényszerítő eszközökről. Legtöbb esetben az őrizetes 24 órán belül hozzájut ehhez a tájékoztatáshoz.”¹⁶

„A Határőr-igazgatóságok szerződéses kapcsolatban állnak fordító-, és tolmácsolókkal. A kirendeltségeket van egy tolmács-névjegyzék, melyen a cégek tolmácsainak neve és elérhetősége szerepel. A határőrök a névjegyzékben felsorolt tolmácsokat hívják a meghallgatásokra.”¹⁷

Az őrizetes számára a megfelelő személyi felszerelési tárgyakat, a tisztálkodáshoz szükséges feltételeket és eszközöket a fogda/intézet biztosítja. Ezen tárgyak és eszközök körét a Határőrség országos parancsnoka /a bv. országos parancsnoka határozza meg.

Problémás a 18. életévüket be nem töltött fiatalok elhelyezésének kérdése. „Alapvetően, hogy szabadság elvonással vagy korlátozással járó intézkedés csak jogszabály alapján alkalmazható. Előfordulhat azonban, hogy egy külföldi család lépi át illegálisan a határt egy kiskorú gyermekkel. A szülők idegenrendészeti őrizetbe kerülnek, de mi lesz a gyermekkel? A család egységének fenntartása megkövetelné, hogy a gyermek szüleivel maradjon, ugyanakkor ez fogságot és idegen felnőttek állandó társaságát jelentené számára. Akkor nevelőintézetben kell elhelyezni ideiglenesen? Ebben az esetben viszo it a szülővel való kapcsolattartás válik lehetetlenné.”¹⁸ Éppen ezért a szabály úgy rendelkezik, hogy a 18. életévét be nem töltött külföldit hozzátartozójával együtt, és más felnőttektől elkülönítve kell elhelyezni, kivéve, ha a hozzátartozóval történő elhelyezés az elkülönítésre vonatkozó, jogszabályban meghatározott előírást sért. Arra is van lehetőség a családok együttmaradása érdekében, hogy a Vöröskeresztnél, vagy más karitatív szerveknél kerüljenek együtt elhelyezésre.

Az őrizetre vonatkozó végrehajtási szabályok pontosan meghatározzák, mit kell tartalmaznia a fogda, illetve intézet parancsnoka által készített házirendnek, illetve – hasonlóan a büntetés-végrehajtási intézetekre vonatkozó rendeletekhez – meghatározott a légtér (15 m³), a mozgástér (5 m²) nagysága, az élelmiszer mennyisége (10900 joule) és személyekre bontása is. Ez utóbbi eltérhet az őrizetes egészségi állapota, kismamasága, illetve vallási hovatartozása okán. (A vallási alapú speciális étkezési rend kialakításától azonban bizonyos esetekben el lehet tekinteni.)

IV.3. Kapcsolattartás

A látogatók fogadásának rendje eltér a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben kialakított szabályoktól. Míg a hazai bv-kben csak meghatározott gyakorisággal (havi egy alkalommal) van lehetőség látogató fogadására, addig az idegenrendészeti őrizet

16 Pongrácz Dóra: Az idegenrendészeti fogdák ügyészi törvényességi felügyeleti tapasztalatairól. Börtönügyi Szemle, 2003/2. 67. p.

17 <http://www.helsinki.hu/indexm.html>

18 Pongrácz Dóra: i. m. 69. p.

esetén ennek gyakorisága nem korlátozható. És mivel nem tesz kivételt a szabály a fogda és a bv-ben foganatosított őrizet között ebben a tekintetben, így a bv-ben fogvatartott őrizeteskire is ugyanez a szabály vonatkozik. A látogatás hossza 30 perc, de ha külföldről érkezik a látogató, 60 percre hosszabbítható ez az intervallum. A látogatáshoz a parancsnok engedélye szükséges. A fenti esetekben a látogatás biztonsági felügyelet és ellenőrzés mellett folyik. Ez utóbbit ugyan a rendelet *expressis verbis* nem mondja ki, azonban külön felsorolja azokat a személyeket – meghatalmazott jogi képviselő, ügygondnok, ENSZ, Európa Tanács e célból küldött tagja, diplomáciai képviselő, kirendelt pártfogó, egyház (felekezet) képviselője –, akikkel ellenőrzés nélkül tarthatja a kapcsolatot az őrizetes. Ha az intézet rendjét nem veszélyezteti, az őrizetes egyidejűleg több látogatót is fogadhat – amennyiben ezt a parancsnok engedélyezte.

A távbeszélőn történő kapcsolattartás gyakorisága – a látogatók fogadásához hasonlóan – szintén nincs korlátozva, és ugyanazon személyek esetében szabad, illetve tilos ellenőrizni a beszélgetés tartalmát, mint a személyes találkozók esetén. Az ellenőrzés lehetőségéről azonban tájékoztatni kell az őrizettest. Ha a telefonbeszélgetés a fogda vagy az intézet biztonságát, illetőleg az őrizet végrehajtását veszélyezteti, az erre vonatkozó figyelmeztetés után a beszélgetés megszakítható. A telefonbeszélgetés csak az erre a célra kihelyezett készüléken, és az őrizetes költségére történhet.¹⁹

A levelezés valamint a csomag fogadásának és küldésének szabályai már közelebb állnak a szabadságvesztés büntetésüket töltő személyekre vonatkozó normákhoz, mint az eddigi kapcsolattartást érintő rendelkezések. A levelezés gyakorisága nem korlátozható, és önköltséges, azt az egy esetet kivéve, ha meghatározott hivatalos helyre küld levelet az őrizetes, mert ekkor a költségeket a fogda megelőlegezi – feltéve, hogy saját pénzen nem tudná elküldeni levelét a feladó. A csomagfogadás időben korlátozott: heti két alkalommal van erre lehetőség (a többi magyarországi fogvatartott havi kétszer teheti meg ugyanezt). A csomag tartalma is meghatározott, azt a személyzet biztonsági, illetőleg közegészségügyi okból az őrizetes jelenlétében ellenőrizheti. Az őrizetes maga bármikor és bármilyen tartalmú csomagot küldhet, ebben ő nem korlátozható.

A levél tartalmilag akkor nem ellenőrizhető, ha a szabályban megjelölt személyektől érkezett. Azaz a meghatalmazott jogi képviselő, az ügygondnok, az ENSZ, Európa Tanács e célból küldött tagja, a diplomáciai képviselő, a kirendelt pártfogó, az egyház (felekezet) képviselője szabadon – ellenőrzés nélkül – írhat a külföldinek. Ebben az esetben a formai ellenőrzés is csak akkor megengedett, ha alapos indok merült fel arra nézve, hogy az őrizetes részére érkező levél nem a borítékon megjelölt feladótól származik. Az ellenőrzés – az őrizetes jelenlétében, két tanú előtt, jegyzőkönyv felvétele mellett – is csak a feladó ellenőrzésére szolgálhat. Ha a (bárkitől érkező) levél a fogda, illetőleg az intézet biztonságát vagy az őrizet végrehajtását veszélyezteti, és a veszélyeztető jelleg nem szüntethető meg, a levél nem továbbítható. A levél továbbításának megtagadását az őrizetessel közölni kell.

19 „...a MATÁV Rt. Tájékoztatója szerint, Magyarországon, a győri idegenrendészeti fogdán elhelyezett készüléken bonyolítanak a legnagyobb értékben beszélgetéseket.” Pongrácz Dóra: i. m. 66. p.

IV.4. Panasz, kérelem

Az őrizetes a fogva tartás során alkalmazott intézkedés, vagy annak elmulasztása miatt panaszt, míg a fogvatartás körülményeire vonatkozóan kérelmet terjeszthet elő. Mindkét esetben a fogda parancsnoka nyolc napon belül dönt. (Hasonlóképp a bv-ben foganatosított őrizet esetén: az intézet illetékes szervezeti egységének vezetője jár el.) Az őrizetes a közléstől számított nyolc napon belül fogda esetében a határőr-igazgatóság igazgatójához, intézet esetén az intézet parancsnokához fordulhat, aki az ügyben tizenöt napon belül határoz. Az őrizetes a döntés ellen annak közlésétől számított nyolc napon belül a büntetés-végrehajtás országos parancsnokához fordulhat, aki az ügyben tizenöt napon belül dönt. Erdemi vizsgálat nélkül el kell utasítani az ugyanazon ügyben, három hónapon belül ismételt elöterjesztett panaszt vagy kérelmet, ha az új, eddig ismeretlen tényt nem tartalmaz.

Ha a külföldi hozzátartozója temetésén, esküvői szertartásán kíván részt venni, maga akar Magyarországon házasságot kötni, vagy súlyosan beteg hozzátartozóját szeretné meglátogatni, kérelmet kell benyújtania. Amennyiben a kérelmet az idegenrendészeti hatóság elfogadja, gondoskodik az őrizetes szállításáról és kíséréséről. A költségek azonban az őrizettest terhelik (amit a hatóság megelőlegezhet).

IV.5. Ruhaviselet, munkavégzés

Szintén a büntetésüket töltő fogvatartottaktól való különbözőséget hivatott jelezni a ruhaviseletre vonatkozó szabályozás. Az őrizetes ugyanis viselheti saját ruháját, ha az használhatatlan, vagy nem az évszaknak megfelelő, akkor pedig a fogda/intézet köteles gondoskodni számára a megfelelő *polgári* ruházatról. Nemzetközi szabályok előírják, hogy abban az esetben is el kell térnie a külföldi ruházatának a szabadságvesztésüket töltők formaruhájától, ha az őrizetes nem a saját, hanem az intézet által biztosított ruhát hordja. A külföldi maga tartja tisztán a ruháit, az ehhez szükséges eszközöket azonban az intézetnek kell biztosítania.

Az őrizetes munkavégzésre – az általa használt helyiségek tisztán tartása kivételével – nem kötelezhető, azonban a nemzetközi szabályok értelmében ehhez joga van. Ugyanígy joga van körletrészén a közművelődési és sportolási lehetőségeket igénybe venni, továbbá a könyvtárat használni, rádiót hallgatni, tv-t nézni. (A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka 1995-ben egy olyan intézkedést hozott, hogy elkülönített pénzüsszeg álljon rendelkezésre az idegenrendészeti őrizet végrehajtásával összefüggő dologi kiadásokra, tolmácsolási költségekre. Ebből az összegből az intézet előfizethetett idegen nyelvű újságokra, vásárolhatott könyvet, világvevő rádiót, parabolaantennát.)²⁰

IV.6. Az őrizet megszakítása, a rendkívüli események kivizsgálása

Az őrizetet meg kell szakítani, amennyiben az őrizet foganatosításának tartama alatt előzetes letartóztatás, szabadságvesztés, ideiglenes kiadatás, letartóztatás, kiadatási letartóztatás, illetve szabálysértési eljárásban kiszabott elzárás vagy pénzbírság átváltoztatása folytán

kiszabott elzárás végrehajtása érdekében értesítés érkezik. Az értesítést az őrizetet elrendelő idegenrendészeti hatóságnak, továbbá az őrizet meghosszabbításáról rendelkező bírónak tudtára kell adni. Amennyiben a fenti okok miatt az őrizet megszakad, a megszakítás időtartamának lejártakor az őrizetet tovább kell folytatni, kivéve, ha az őrizetet megszüntették, vagy annak időtartama lejárt. A megszakítás időtartama az őrizet idejébe nem számít bele.

Ezzel szemben beleszámít az őrizet időtartamába, ha az őrizettest a nyomozó hatóság vagy más hatóság meg kívánja hallgatni. Ebben az esetben a kiadatást az idegenrendészeti hatóság engedélyezheti – a nyomozó (vagy egyéb) hatóság indítványára.

Az őrizetet elrendelő idegenrendészeti hatóságot haladéktalanul értesíteni kell, amennyiben az őrizetes a fogvatartás helyéről rendkívüli eseménynek minősülő keretek között eltávozik. A fogda/intézet a rendkívüli eseményt köteles kivizsgáltatni, és haladéktalanul jelenteni a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeletet ellátó ügyésznek. A vizsgálat menetét az eltűnt személyek felkutatásának és a rendkívüli halálesetek kivizsgálásának rendjéről szóló 23/1994. (X.26.) BM rendeletnek megfelelően kell lefolytatni, amennyiben az őrizetes halála rendkívüli halálesetnek minősülő módon következik be. Ebben az esetben az elhunyt őrizetes temetése, hamvasztása csak a hatósági boncolás megtörténte után, a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeletet ellátó ügyész hozzájáruló nyilatkozata birtokában engedélyezhető.²¹ A halál tényéről az őrizetet elrendelő idegenrendészeti hatóságot és az illetékes külképviseletet haladéktalanul értesíteni kell.

IV.7. Az őrizetes szállítása

Fenti esetekben láthattuk, hogy az őrizettest többször kell szállítani. Amennyiben az őrizet meghosszabbítása, illetve felülvizsgálata céljából történik a fogdán elhelyezett őrizetes bíróság elé állítása, továbbá, ha a diplomáciai vagy konzuli képviseleten történik a meghallgatása, a szállításáról a Határőrség gondoskodik. Ha a fogdán elhelyezett őrizetes fekvőbeteg-intézeti ellátásra szorul, a szállításról – az őrizetet elrendelő idegenrendészeti hatóság egyidejű értesítése mellett – a fogda gondoskodik. A járőbeteg-szakellátás keretében történő vizsgálatra, gyógykezelésre történő szállítás és annak időtartama alatt az őrizetes őrzése a fogda feladata. A fekvőbeteg-intézeti ellátás időtartamára az őrizetes őrzését a Határőrség biztosítja. „[...] a fogvatartott kórházba szállítható ugyan, de csak annyi időre, amíg az orvos megerősíti a pszichológusi, pszichiáteri diagnózist. A Határőrség ugyanis nem rendelkezik elegendő számú őrszeméllyel ahhoz, hogy a beteg őrzése az idegenrendészeti központon kívül is, huzamosabb ideig biztosítható legyen. [...] Jobb híján a kórházi ellátásra szoruló fogvatartottakat az IMEI-be szállítják, a megfelelő kezelést – őrizet mellett – ugyanis máshol nem kaphatnák meg.”²²

21 „Így történt ez például H. E. örmény állampolgár esetében is, aki 2002. november 22. napján befejezett öngyilkosságot követett el a Szombathelyi Határőr Igazgatóság idegenrendészeti fogdájában. A Vas Megyei Főügyészség ügyésze a helyszínen részt vett az esemény kivizsgálásában, ellenőrizte a megelőzés érdekében tett intézkedéseket. A boncolást követően a főügyészség kiadta a temetési engedélyt.” Pongrácz Dóra: i. m. 69. p.

22 Parti Katalin: i. m. 79. p.

Ha bv. intézetben elhelyezett őrizettest kell szállítani, az őrizetet elrendelő idegenrendészeti hatóság köteles ezt a feladatot ellátni. Amennyiben szakorvosi vizsgálatát és ellátását az intézetben nem lehet biztosítani, az őrizetesnek a járóbeteg-szakellátást végző területileg illetékes egészségügyi intézménybe történő szállításáról és visszaszállításáról az intézet gondoskodik. Ha az intézetben elhelyezett őrizetes fekvőbeteg-intézeti ellátásra szorul, a szállításról – az őrizetet elrendelő idegenrendészeti hatóság egyidejű értesítése mellett – az intézet gondoskodik. A fekvőbeteg-intézeti ellátás időtartamára az őrizetes őrzését, felügyeletét vagy ellenőrzését az intézet biztosítja.

IV.8. Szabadítás

Az őrizettest az őrizet időtartamának lejártakor, illetve az őrizetet megszüntető jogerős rendelkezésben meghatározott napon szabadítani kell. Az őrizettest az elrendelő intézkedése szerint az őrizetet elrendelő idegenrendészeti hatóságnak vagy az általa a szállítással megbízott hatóság képviselőjének kell átadni, vagy az elrendelő intézkedésének hiányában szabadon kell engedni.

A fogva tartás megszüntetésekor el kell számolni mindazt a költséget, amit az őrizetes fogva tartása során a fogda fenntartójának szándékosan okozott, továbbá azt a költséget is, ami az őrizetes sürgősségi és alapellátásnak nem minősülő gyógykezelésével kapcsolatos, továbbá az őrizetes életét és testi épségét szándékosan károsító magatartása miatt szükségessé vált egészségügyi ellátás költségét

Felhasznált irodalom

Együttműködési megállapodás az országos rendőrkapitány, a BM Határőrség országos parancsnoka és az IM büntetés-végrehajtás országos parancsnoka között az idegenrendészeti őrizet bv. intézetben történő végrehajtására. 1995. Kézirat. BVOP Szakkönyvtár

Kürthy-Kovács Tamás: *A kijelölt kötelező tartózkodás végrehajtása törvényességének vizsgálatával kapcsolatos ügyészi feladatok és azok változása.* Ügyészek Lapja, 2001/6.

Lajtár István–Vókó György: *Együttműködés.* A bv. tisztek, bv. felügyeleti ügyészek, bv. bírák és rendőrtisztek tanácskozásairól. Börtönügyi Szemle, 1997/2.

Müller Anikó: *Idegenőrizet.* A végrehajtás kezdeti tapasztalatai. Börtönügyi Szemle, 1995/2.

Nyikos Eszter: *Helyünk Európában.* Magyar börtönvilág a CPT adatainak tükrében. Börtönügyi Szemle, 1999/1.

Parti Katalin: *A fogvatartottak öngyilkosságai – kutatási eredmények.* Börtönügyi Szemle, 2004/4.

Pongrácz Dóra: *Az idegenrendészeti fogdák ügyészi törvényességi felügyeleti tapasztalatairól.* Börtönügyi Szemle, 2003/2.

Tomasevski, Katarina: *Foreigners in prison.* Kézirat. BVOP Szakkönyvtár

Vókó György: *Európai büntetés-végrehajtás.* Dialóg Campus, Pécs – Budapest. 2006.

Vókó György: *Járulékos feladatok.* Börtönügyi Szemle, 1997/1.

Pallo József

Gondolatok a rendészet fogalmi és alkalmazási kérdéseiről¹

A rendészettel foglalkozó elméleti és gyakorlati szakemberek körében visszatérő kérdés: hogyan lehet a rendészet fogalmát meghatározni, illetve a fogalomalkotáskor milyen szempontokat kell figyelembe venni. Kétségtelenül fontos, hogy a munka középontjában – mintegy vezérmotívumként – a gyakorlati megfelelés és az elméleti meg-alapozottság szintézisére való törekvés álljon. Nehezíti, vagy inkább inspirálja a feladat teljesítését az a körülmény, hogy a rendészettudomány talán napjaink egyik legdinamikusabban fejlődő tudományterülete, amelynek szinte azonnal kell – a jogszabályi keretek között – elfogadható válaszokat adnia az újabb és újabb kihívásokra. Ennek megfelelően alapvető fontosságú annak vizsgálata, hogy rendelkezünk-e olyan tudományos igényű, időtálló és megfelelően absztrakt fogalommal, amely kifejezi a rendészet legfontosabb vetületeit, illetve rávilágít a rendészeti tevékenység szerzteágazóságára. Előadá-somban ennek a problémának néhány aspektusára szeretném felhívni a figyelmet.

Polémia a fogalom központi elemének értelmezéséről

A közigazgatás tudomány bővelkedik olyan fogalmakban és intézményekben, amelyek definiálása körül a viták időről-időre újraélednek. Hosszabb távon ez magától érte-tődő jelenség és egyszerűen abból következik, hogy nincsenek örökérvényű kategóriák, ugyanis a fogalmak tartalma kisebb-nagyobb mértékben megváltozik.² Esetenként azon-ban viszonylag rövid időn belül megtörténik egyes fogalmak és intézmények újraértel-mezése. Rögtön tegyük hozzá: ennek is megvan, pontosabban meglehet a pozitív elője-lű következménye. Ezek a megállapítások a rendészetre és központi elemére, a közbiz-tonság definiálására vagy körülírására is maradéktalanul ráillenek. Bizonyításként álljon itt két citátum. Az egyik a közigazgatási jog egyik klasszikusától, Lorenz von Steintől ered, aki 1870-ben vetette papírra e sorokat: „Az államigazgatás egyik ágában sem szük-séges annyira a lehetőségig tiszta fogalom-meghatározás, mint a közrendészetnél, mert történeti okokból egy részben sem uralkodott a felfogásban annyi zavar, mint ebben”.³ A másik idézet, amely egy meghatározott összefüggésben fogalmazódott meg, Finszter Gézától származik: „A rendészet fogalom tartalmának meghatározásához a magyar köz-igazgatási tudományos irodalom egész könyvtára való adalékkal szolgál”.⁴

1 A Rendőrtiszti Főiskolán – a Magyar Tudomány Napja alkalmából – 2006. november 2-án rendezett szakmai konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

2 Elegendő arra utalni, hogy például más volt az önkormányzás fogalma a XIX. században, és más napja-inkban.

3 Stein – Kautz: Az államigazgatás és az igazgatási jog alapvonalai. Budapest, 1890. 104. old.

4 Finszter Géza: Rendészet vagy rendvédelem. Belügyi Szemle, 2001. 3. szám. 89. old.

A tudományos aspektusokat előtérbe helyező problémafelvetés hazánkban kétségtelenül Concha Győző⁵ nevéhez fűződik, aki akadémiai székfoglaló értekezésében⁶ leszögezi: „...nincs az állami és társadalmi jelenségek között még egy, melynek természete iránt annyira eltérne a tudományban és az életben a felfogás, mint a rendőri működés iránt”.⁷ A téma vizsgálatának kiindulópontjaként ekképp foglal állást: „A rendőrség természetének megállapítása a rend és különösen azon rend iránti eligazodást kíván, amelyet közrendnek nevezünk”.⁸ Concha Győző különös hangsúllyal vizsgálta a korabeli szakirodalom két uralkodó nézetét⁹, és megállapította, hogy a német álláspont a „közjó” államhatalmi biztosításával jellemezhető, míg a francia regula az emberi és polgári szabadságjogokból indul ki, és azon alapul, hogy a közrendet a jog hozza létre. Érdekes ellentmondás, hogy a korszak meghatározó kézikönyvei sem utalnak egységes felfogásra. A Magyar Jogi Lexikon nem magyarázza a „közrend” fogalmát¹⁰, az erre vonatkozó fejtegetéseket a „rendészet” címszó alatt taglalja, míg a Közgazdasági Lexikon¹¹ szintén kerüli a „közrend” definiálását, azonban a „közbiztonság” címszó alatt próbál valamiféle magyarázatot adni, fokozva ezzel az egyébként is zavaros helyzetet. Látható ugyanis, hogy a címszóválasztás francia befolyást mutat, a magyarázat viszont egyértelműen német hatásra utal.

Összefoglalva elmondható, hogy Concha Győző szerint a rendészet központi eleme a közrend, amely fennállása „...attól függ, hogy ha tényezői, a nekik szánt működést háborítatlanul, a jog szabályai szerint, az államm cél követelményei szerint kifejthetik”.¹² Ezen szintetizált megállapítás tudományos előzményeként feltétlenül vissza kell utalnom Karvasy Ágost¹³ véleményére, aki szerint a rendészet tárgya „...azoknak a veszélyeknek és háborításoknak az elhárítása, amelyek származhatnak vagy az emberek gonosz akaratából, vagy azoknak vigyázatlanságából, vagy a természeti elemektől”.¹⁴ Az itt fogalmilag megjelenő, elhárítást végző állami hatóság tevékenységének súlypontja az egyén életének biztosítása, Csiky Kálmán¹⁵ szavaival: „...a természet és az emberek fekezhetetlen ereje által fenyegetett egyéni biztonság védelmezve legyen.”¹⁶

Igen tanulságos és érdekes, ha a két világháború közötti időszak legnagyobb közigazgatási jogtudósa, Magyary Zoltán¹⁷ vonatkozó álláspontját is megismerjük. Szerinte a rendészeti tevékenység, összevetve az államigazgatás többi ágával, sajátos jegyeket mutat, ugyanakkor „A rendészet [...] hatásköre a közigazgatás minden ágába bele-

5 Concha Győző (1846-1933) jogász, egyetemi tanár, az MTA tagja.

6 A rendőrség természete és állása szabad államban. MTA. Budapest, 1901.

7 Concha i. m. 307. old.

8 Concha i. m. 310. old.

9 A német tudományos nyelvben a „Polizeiwissenschaft” tárgya az „Ordnungsschutz”, a rendvédelem, míg a franciában a „police” elsősorban a „science de la sécurité publique”-ot, azaz a közbiztonság-tudományt jelenti.

10 Szerkesztette Márkus Dezső. Budapest, 1898-1907. VI. kötet.

11 Szerkesztette Halász Sándor és Mandello Gyula. Budapest, 1900. III. kötet.

12 Concha i. m. II. old.

13 Karvasy Ágost (1809-1896) közigazdász, egyetemi tanár, az MTA tagja, több jogi tankönyv szerzője.

14 Karvasy Ágost: A közrendészeti tudomány és a culturopolitika. Pest, 1870. I. old.

15 Csiky Kálmán (1843-1905) történeti és jogi fordító, közigazgatási jogász, egyetemi tanár, költő.

16 Csiky Kálmán: A magyar állam közigazgatási joga. II. kötet. Budapest, 1889, 63. old.

17 Magyary Zoltán (1888-1945) jogász, egyetemi tanár. A magyar közigazgatás egyik legnagyobb reformátora.

nyúlik, ezért tartozik az általános igazgatáshoz”.¹⁸ Célja határozottan az, hogy biztosítsa az általános nyugalmat, biztonságot, békét, azonban nem pozitív, hanem védő, elhárító tevékenység, és ezért különbözik a szakirányú közigazgatástól. Magyary a rendészet fogalmát egyszerűen ragadja meg – eszerint: „Rendészetben a közrendnek egyesek által való megzavarása elleni védelmet kell érteni”.¹⁹

Az utóbbi néhány évtizedben ismét előtérbe került a rendészettel, és annak fogalmi elemeivel kapcsolatos vita. Ennek az időszaknak a legjellemzőbb megközelítéseit érdemes néhány sorban feleleveníteni. Szamel Lajos²⁰ szerint a rendészet lényege úgy ragadható meg mint olyan állami tevékenység, amely a közrend megzavarásának megelőzésére, a közvetlenül zavaró magatartás megakadályozására és a megzavart rend helyreállítására irányul. Ezt a meghatározást napjainkban szinte kivétel nélkül valamenynyi szakember tiszteltben tartja, de látnunk kell itt is, hogy az elmúlt évek, évtizedek fejlődése több helyen „felülírta” ezt az álláspontot. Szikinger István²¹ szerint: „Rendészetben azt a közigazgatási tevékenységet értjük, amelynek feladata a közbiztonság és a közrend, valamint az állampolgárok személyes biztonságának megóvása, továbbá közreműködés a megsértett rend helyreállításában.”. Ebben a meghatározásban a közrend mellett már a közbiztonság is megjelenik. Ernyes Mihály – kutatásai nyomán – arra a következtetésre jutott, hogy a „rendészet” szó 1807-ben jelent meg először a magyar nyelvben. A hazai szakirodalomban szinte állandósult az igény a rendészet központi elemének meghatározása iránt. A szerzők egy része a közrendet, mások a közbiztonságot helyezték a meghatározás középpontjába. Viszonylag korán megtörtént a két fogalom összekapcsolása. Erre példa Ernyes felfogása, miszerint a közrend teremti meg a közfeladatok ellátásnak elemi feltételeit, és ez magában foglalja a biztonságot is. Balla Zoltán²² szerint „A rendészet olyan állami, közigazgatási tevékenység, amely a közbiztonság megzavarásának megelőzésére, a közvetlenül zavaró magatartás megakadályozására és a megzavart rend helyreállítására irányul.”

Hosszasan lehetne folytatni a sort, azonban a fogalmi megközelítéseket vizsgálva szembevetendő, hogy néhány fogalmi elem mindegyik meghatározásban szerepel, tehát ezeket a szerzők egyfónnan fontosnak tartják. (Ismertetésükre a tanulmány következő részében térek ki.)

Végezetül meg kell említeni egy sajátos problémaforrást, amely a tisztánlátásunkat tovább nehezítheti: ez a – fegyveres szervezet érintő jogalkotásban előszeretettel használt – „rendvédelem” kifejezés körüli zavart jelenti. Ennek a terminus technikusnak a bevezetése szinte megoldhatatlanná teszi a rendészet fogalmának modern és szakma-specifikus megalkotását.²³ Nézzük meg a hatályos szabályozást, és ebből jól érzékelhetővé válik az indokolatlanul vegyes terminológia. A honvédelemről szóló 2004. évi CX. törvény 8.§ (4) bekezdése felsorolja a rendvédelmi szervezetet, e szerint ide sorolandó: a rendőrség, a határőrség, a pol-

18 Magyary Zoltán: Magyar közigazgatás. Budapest, 1942. 564. old.

19 Magyary i. m. 564. old.

20 Szamel Lajos (1919-1998) jogász, az MTA tagja.

21 Szikinger István jogász, az RTF volt tanára, jelenleg egyéni ügyvéd.

22 Balla Zoltán az RTF tanszékvezető főiskolai tanára.

23 Erre utal, hogy a rendészettudománnyal foglalkozó szakemberek körében igen éles szakmai vita bontakozott ki a rendészet és/vagy rendvédelem kérdésében.

gári védelem, a tűzoltóság, a vám-és pénzügyőrség és a büntetés-végrehajtási testület. A rendőrségről szóló 1994. évi törvény 97.§ g) pontja hasonlóképpen fogalmaz. Ugyanakkor a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 74.§ c) pontjából már kimarad a határőrség, viszont a határőrizetről és a Határőrségről szóló 1997. évi XXXII. törvény 22.§ j) pontja olyan sajátos jogállású fegyveres testületként határozza meg a határőrséget, amely rendvédelmi és rendészeti funkciót egyaránt betölt. A közösségi vámjog végrehajtásáról szóló 2003. évi CXXVI. törvény 10.§ (4.) bekezdése, a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény 1. §-a, illetve a polgári védelemről szóló 1996. évi XXXVII. törvény 2.§ g) pontja *fegyveres rendvédelmi szervnek* minősíti a fent nevezett szerveket. A tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról szóló 2006. évi XXXI. törvény egységes elvek alapján szervezett *rendvédelmi szervként* definiálja a tűzoltóságot.

A felsorolt jogszabályi helyek vitathatatlanná teszik, hogy a magyar közjog használja a „rendvédelem” fogalmat az egyes ágazati törvényekben, azonban nem adja meg a pontos meghatározást. A Magyar Köztársaság Alkotmánya ugyanakkor sehol nem használja a „rendvédelem” kifejezést, ellenben egymás mellé rendelt fogalomként szerepelteti a „rendőrség”, „rendészeti szerv” és „fegyveres erő” fogalmakat. Talán érzékelhető, hogy a kérdéskör alapjainak tisztázása olyannyira szerteágazó, hogy külön tanulmányokban kellene az elhatárolás elvi kérdéseit tisztázni, ezért ehelyütt csak utalok a probléma jelenlétére és megoldásának szükségességére.

Mindezeket túl nem vitatható, hogy az előzőekben ismertetett álláspontokból szintetizálható néhány közös elem, melyeket a továbbgondolkodás során nem szabad megkerülni. Ezeket az alábbiakban foglalom össze:

1. Preferált szerepet tulajdonítanak a *cselekvő, aktív rendészeti* tevékenységnek, melynek –kimondatlanul is – központi eleme a rendőrség tevékenysége. Ugyanakkor a rendészetet nem azonosítják a Rendőrség tevékenységével.

2. A rendészet az *állam (igazgatási) tevékenységének körében* helyezkedik el. Ehelyütt feltétlenül utalni kell a nagy klasszikus, *Lorenz von Stein*²⁴ állásfoglalására: *Rendészet mindazon forma, melyen keresztül a Kormány beavatkozik az igazgatásba, tehát a rendészet a közigazgatás specifikus jegyeket mutató része.*

3. Szoros összefüggés van a *rendészeti tevékenység, a jogállamiság és a jog* között. Tehát, ne legyen semmilyen területen rendészeti fellépésre lehetőség, ha ezt a jog nem alapozza meg. Emiatt a fogalomból ki kell emelni azt, ami felesleges, azaz ami a jog eszközeivel nem kezelhető. Ezzel garantálható a jogbiztonság, és kizárható az önkény és kiszolgáltatottság. Ez akkor elérhető, ha megragadjuk a rendészeti tevékenység központi elemét, amely jogilag egyértelműen definiálható. Ennek leginkább a közrend felel meg, amely azonosítható a jogi renddel, de nem egyezik meg a teljes jogrenddel. Ebből következően jogalkotási feladat annak meghatározása, hogy mi a közrend sérelme, és erre kell kiterjeszteni a rendészeti szervek hatáskörét.

A fentiekben meghatározottak érdekében előfeltétel, hogy a rendészet elméletileg megalapozott és praktikusán alkalmazható fogalmát meghatározzuk, tehát olyan új szempontokat kell figyelembe vennünk, melyek a fejlődés eredményeként kerültek előtérbe.

Az általános fogalomalkotás elvi kérdései

A kérdés tehát az, hogyan gondoljuk tovább a rendészet fogalmát, azaz hogyan tudjuk meghatározni, egyáltalán meghatározható-e úgy, hogy – valamennyi specifikumára tekintettel – helytálló maradjon.

A munka egyik fontos előfeltétele, annak eldöntése, hogy milyen elveknek és kritériumoknak kell megfelelnie ennek a fogalomalkotásnak. Álláspontom szerint a következő elemek jöhetnek szóba:

1. Legyen tudományos igényű

Ezen elvárás teljesen természetes, hiszen a rendészettudomány vitathatatlanul létező, a jogi diszciplína szinte valamennyi területét alakító vagy befolyásoló önálló tudományág. Azonnal felvetődik a megfelelő klasszifikáció, mely kapcsán a 169/2000 (III. 19.) kormányrendeletre kell utalni. E jogszabály szerint a társadalomtudományok között szerepel a hadtudomány, mely jellegét tekintve a legközelebb áll a rendészettudományhoz, így fennáll annak veszélye, hogy ez a terület szublimálódik. A megfelelő lépés erre csak az lehet, hogy a diszciplína saját alapokon szerveződjék, melynek kiváló jele, hogy létrejött a Magyar Rendészettudományi Társaság. Ugyanakkor szükségesnek látom azt is, hogy a Rendőrtiszti Főiskolán deklaráltnak is megjeljen a rendészettudomány oktatása.²⁵

2. A szakmán belül legyen közérthető, azaz egységes szakmai terminológia szükséges

A rendészeti tevékenység szerteágazósága óhatatlanul magával hozza, hogy az egyes rendvédelmi szervek feladatai sokszor sajátos „együttállást” mutatnak, de a napi praktikum szintjén mégis más és más szakfeladatokat, más ágazati szabályozás mellett kell megoldaniuk, és ez zavarhoz vezethet. Ennek elkerülése érdekében *kellően absztrakt és adekvát* meghatározást kell adnunk, mely alkalmas a jelzett anomáliák kiküszöbölésére. Elvi élel felvetődhet az egységes rendészeti törvény megalkotása is, mely mellet legalább annyi érv sorakozik fel, mint amennyi ellene.²⁶

3. Jelenjen meg a kellő szakmai rugalmasság

A dinamikusan fejlődő rendészet egyre több területet ölel fel, tehát ezeknek a fogalmi adaptálásra alkalmasnak kell lennie a meghatározásnak. Itt feltétlenül szeretném megjegyezni, közös felelősségünk, hogy szakmai önmérésünket megtartva megőrizzük a rendészettudomány praktikus és dogmatikai átláthatóságát.

4. *A megfelelő jogi garanciák melletti legitim erőszak alkalmazásának lehetősége jelenjen meg a fogalomban*

Azaz a közhatalmi eszközök legális alkalmazása mindig a realitás szintjén jelenjék meg. Nyilvánvaló, hogy a legitim erőszak alkalmazásának lehetősége, a közhatalmi eszközök alkalmazhatósága a rendészeti tevékenység során markánsan jelenhet meg, sőt aggályos elemeket is felvethet, ezért a fogalomnak kiemelt figyelmet kell erre a területre fordí-

25 Szerénytelenség nélkül állíthatjuk, hogy a Rendőrtiszti Főiskola oktatói állománya az, amely – tudása, felkészültsége alapján – szinte kizárólagosan alkalmas ennek a speciális tudásanyagnak a közvetítésére.

26 Ennek részletes kifejtése önálló tanulmányt érdemelne, ezért csak utalok néhány kényes pontra – úgy-mint: az egyes szakmák fogalomrendszerének szintetizálása, az eltérő szakmai hagyományok és szerepek újragondolása, a rendészeti tevékenység felügyelete és irányítása, az eltérő ágazati jogszabályok strukturális beágyazottsága stb.

tani. Hangsúlyozni kell a kiemelkedően fontos szerepet, mely az Alkotmánybíróságra hárul, illetve az egyre nagyobb szerepet betöltő közigazgatási bíraskodásban jelentkezik. Nagyon fontos deklarálnunk azt is, hogy a rendészet fogalmának meghatározásakor érvényre kell juttatnunk azt az elvárást is, miszerint az egyes rendészeti szankciók alkalmazása nem eredményezheti az állampolgárok szükséges mértéken túli zaklatását, illetve zavarását. Azt hiszem, erre különös figyelmet kell fordítani 2006 ősze történéseinek fényében.

Álláspontom szerint e szempontok és elvek azok, melyeket feltétlenül figyelembe kellene venni egy „*időtálló fogalom*” megalkotásakor. Látható ugyanakkor, hogy valamenyi feltétel teljesítése nehezen képzelhető el. Ezért tehát úgy kell feltenni a kérdést: *Kialakítható-e a rendészettel kapcsolatban valamiféle „omnipotens” fogalom, és ha nem, akkor hogyan lépünk tovább, azaz mire vállalkozhatunk a rendészet definiálása kapcsán?*

Egy szakmai példa a fogalomalkotás körüli anomáliákra

Az előző bekezdésben felvetett kérdésre a válaszom egyértelműen az, hogy **nem**, ugyanakkor nyilvánvalóan kell egy „vulgarizált”²⁷ rendészet fogalommal operálni, de ennek nincs helye és értékelhetősége a szakmai-tudományos életben.

Álláspontom szerint olyan rendészetfogalmat kell és érdemes kialakítani, amely arra alkalmas, hogy *klasszifikációs viszonyítási pontként megjelenve, mintegy keretfogalomként, egyértelművé tegye a rendészet főbb irányait, feladatait, illetve a fogalomkörbe vonás alapkritériumait*. Végeredményben ez a megoldás mind az elmélet, mind a gyakorlat pozicionálására alkalmas helyzetet eredményezhetne.

Ezt követően az egyes szakterületek ágazati törvényeiben lenne célszerű deklarálni a rendészeti szerv besorolást, és ezután definiálni, illetve pontosan neven nevezve, hogy az adott szervezet milyen rendészeti feladatokat lát el szakma-specifikus alapon.

Ez a gondolatmenet vezethet el *az optimalizált (tipizált) rendészet fogalomhoz*, mely szerintem nagyban segítheti az átláthatóság követelményének érvényre juttatását. A meglehetősen összetett feladatkörök ugyanakkor felvetik annak a kérdését, *hogy az egyes rendvédelmi szervek tevékenysége tartalmaz-e profilidegen jogintézményeket, illetve hiányzik-e feladataik közül olyan, ami dogmatikailag jobban odaillesz?* Ennek illesztésére szeretnék – szűkebb szakterületemhez kapcsolódva – egy példát bemutatni, melyben a büntetés-végrehajtási szervezet feladatrendszerét állítom középpontba.

A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló ágazati szabályozás, az alábbiak szerint rendelkezik: „(1) A büntetés-végrehajtási szervezet (a továbbiakban bv. szervezet) a külön törvényben meghatározott szabadság-elvonással járó büntetéseket, intézkedéseket, büntetőeljárású kényszerintézkedéseket, a szabálysértés miatt kiszabott pénzbírság átváltoztatása folytán megállapított elzárást, továbbá – törvény által megállapított körben – az idegenrendészeti őrizetet végrehajtó állami, fegyveres rendvédelmi szerv. (2) A bv. szervezet a feladatainak törvényes ellátásával járul hozzá a közrend és a közbiztonság erősítéséhez.”²⁸

27 Ez alatt azt értem, hogy szükséges egy „hétköznapi” fogalom, ami a köznyelv elvárásait tükrözi. (Ez kerülhet majd be a Magyar Értelmező Kézisótárba.)

28 A bv. szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény 1. §-a. Megjegyzés: az idézet (2) pontja az eredeti jogszabályban „kivastagítás” nélkül szerepel.

Eszerint a következő feladatok végrehajtása tartozik a bv. szervezet feladatrendszerébe:

1. a szabadságvesztés valamennyi fajtája,
2. a kényszergyógykezelés,
3. az alkoholisták és kábítószer élvezők kényszergyógyítása (bár itt utalni kell arra, hogy a Btk-t módosító 1987. évi III. törvény a kábítószer élvezők kényszergyógyításától átmenetileg eltekintett, ugyanis a feltételrendszer hiánya ezt nem tette lehetővé),
4. az előzetes letartóztatás,
5. az ideiglenes-kényszergyógykezelés,
6. a szabálysértési elzárás,
7. az idegenrendészeti őrizet, melyet a legsúlyosabb bűncselekmények²⁹ miatti szabadságvesztés előzött meg, és mellékbüntetésként kiutasítást alkalmazott a bíróság.

Az 1-5. pontok alá tartozó szankciók végrehajtása tekintetében egyértelmű, hogy a büntető jogterület meghatározó, így álláspontom szerint ezekben az esetekben a büntetés-végrehajtási szervezet nem mint rendészeti szerv jelenik meg.

Esetleg a kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés lehetne egészségügyi rendészeti feladat³⁰, azonban ehhez a jelenlegi szemléleten kellene változtatni, és egyértelműen a közigazgatás feladatkörébe utalni ezt a jogkövetkezményt. Egyébként is visszásnak érzem, hogy ezeket az elkövetőket – elmeállapotuk miatt – tulajdonképpen kivesszük a büntetőjog hatálya alól, hiszen nem büntethetők, de mégiscsak egy a Btk-ban szabályozott jogkövetkezményt alkalmazunk velük szemben. Tovább rontja az összhatást, hogy mindez a büntetés-végrehajtás feladatrendszerét terheli, amely magával hozza a „börtön-helyettesítő jellegét”. Természetes, hogy a zárt intézeti kezelés szükségszerű, de kérdés, hogy – leszámítva a szakmai praktikumot – dogmatikailag védhető-e a jelenlegi klasszifikáció? A megoldás álláspontom szerint az lehetne, hogy ezeket az elmebeteg embereket a mindenkori igazságügyi és a népjóléti tárcák közös felügyelete mellett működő, önálló költségvetésű *forenzikus (törvénytársi) klinikán* kellene elhelyezni. Véleményem szerint ugyanis az orvosi gyógyító tevékenységben nincs jelentősége annak, hogy az elmebeteg bűnöző-e, vagy sem, tehát a bv. szervezet bevonása a feladatba emiatt erősen vitatható. Persze mindezek fölött ott lebeg a legnagyobb jogi-orvosi-etikai kérdés, hogy kényszerral, tehát akarata ellenére lehet-e bárkit gyógyítani?

Az alkoholisták kényszergyógyítása tekintetében a rendészetbe való áthelyezés nem valószínűsíthető meg, mert itt az *elkövetőre legalább 6 hónapot meghaladó tartamú végrehajtandó szabadságvesztést szabtak ki*, ezért a bv. szervezet hatásköre nem váltható ki semmivel.

A 6.-7. pontokban jelzett feladatok, viszont szükségképpen és közvetlenül kapcsolódnak a közigazgatáshoz, illetve annak két nagyon fontos területéhez: a szabálysértési joganyaghoz, illetve a rendészethez. Látható tehát, hogy ezek a jogkövetkezmények a büntetés-végrehajtási jog területére esnek, amely a büntető tudományok egyik önálló ága. A szabálysértési elzárás és az idegenrendészeti őrizet mint egyértelműen közigazgatási/rendészeti szankció „vendégként” jelenik meg a büntető területen, melyeket kvá-

²⁹ Ezekre a bűncselekményekre az idegenrendészeti törvény utal a Btk. alapján.

³⁰ Ezt a paradigmaváltást már a magyar börtönügy egyik legnagyobb képviselője, Finkey Ferenc (1870-1949) is szorgalmazta.

zi börtön-helyettesítő jelleggel hajtunk végre. Véleményem szerint ezt, csakis a praktikus szakmai érveket preferáló jogalkotói akarat teszi és teheti lehetővé, megnyitva ezzel a klasszifikációs viták, érvek és ellenérvek végláthatatlan sorát. Az eddigi okfejtéssel azt szeretném bebizonyítani, hogy a bv. szervezet atipikus jegyeket mutató rendészeti szerv.

Álláspontom szerint ebben a konstellációban sokkal inkább illik rá a következő fogalom: *elsősorban a büntetőjogi szankciók végrehajtására létrehozott fegyveres rendvédelmi szerv, amely – külön törvény³¹ által meghatározott körben – egyes személyi szabadságot érintő rendészeti jogkövetkezményeket is foganatosít.*³²

A továbbgondolkodás lehetséges útjai

Sajnos a rendelkezésre álló terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé a további okfejtést, azonban néhány olyan kérdés felvetődött, amelyekre a rendészettudományak előbb-utóbb választ kell adnia, illetve elméleti megalapozottsággal kell a továbbgondolkodás útját kijelölnie. Ezeket az alábbiakban foglalom össze:

1. Létrehozható-e, vagy érdemes-e kísérletezni egy időtálló és a rendészet minden specifikumát magába foglaló definíció megalkotásával?
2. Ha erre nemleges válasz születik, akkor az elmélet és a gyakorlat együttesen, milyen megoldásokat kínál(hat) a probléma megoldására?
3. Valóban léteznek-e atipikus rendészeti szervek, és ha igen, akkor hogyan értékeljük ezek tevékenységét?
4. Hol és milyen elvek mentén húzható meg az a határ, mely a jogalkotói akarat elfogadhatóságát elválasztja attól a helyzettől, amikor utólag, a végrehajtásban résztvevőknek kell – sokszor fogcsikorgatva – befogadni rendszeridegen jogintézményeket? A kérdés úgy is feltehető, hogy *jó-e, ha a szükség szüli a tudományt.*

Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása komoly szakmai és tudományos kihívást jelent, azonban ehhez a munkához csak akkor párosulhat eredmény, ha az elméleti és a gyakorlati szakemberek egyenrangú partnernek tekintve egymást folyamatosan konzultálnak. Fontosnak tartom továbbá, hogy elképzeléseiket a szakmai tisztesség, a szakma iránti feltétlen elkötelezettség, a szakmai realitások és a kölcsönös tisztelet jegyében igyekezzenek megvalósítani, törekedve arra, hogy *az elmélet legyen kicsit gyakorlatiasabb, míg a gyakorlat legyen kicsit elméletesebb.*³³ Ebben a munkában az egészséges arányok megállapítása, valamint a felvállalható fejlődés útjának kijelölése *közös szakmai felelősségünk*, mert ne feledjük, hogy tevékenységünkkel nagymértékben segíthetjük, vagy tévútra vihetjük a közös ügyet, illetve annak későbbi sorsát.

31 A jelenleg hatályos 1995. évi CVII. törvényről van szó.

32 Természetesen ezen a definíción finomítani, árnyalni lehet, de álláspontom szerint az irányvonal helyes.

33 Ez kétségtávolú közhelynek hathat, azonban végiggondolva e tanulmány mondanivalóját, szerintem a „közhely” ebben az esetben az egyik központi elemmé nemesül.

Fliegauf Gergely

A börtönlázadás – okok, befolyásoló tényezők, prevenciós stratégiák (2. rész)¹

Dolgozatunk második részében először a hétköznapi életben is jelenlévő, alapvető társadalmi jelenségeket vesszük sorra, amelyek hatással vannak a börtönre; majd a második fejezetben két jelentős társadalmi és nemzetközi visszhangot kiváltó börtönlázadást – az 1971-es atticai lázadást (USA), majd az 1990-ben Angliában történt Strangeways börtönlázadást – vizsgálunk meg.

A halálbüntetés, a szabadságvesztés büntetés társadalmi megítélése – a börtönök telítettsége Európában

Napjainkban a modern társadalmakban az abolicionizmus már inkább szabadságvesztés-büntetés ellenességet jelent, mintsem halálbüntetés vagy rabszolgotartás ellenességet. A halálbüntetés megítélésének változása szülte meg világszerte a börtönöket, és a modern értelemben vett büntető igazságszolgáltatást is, aminek két elve – a *nulla poena sine lege* és a *nullum crimen sine lege* – intézményesítette a börtönöket a szabadságvesztés büntetések végrehajtására. A végrehajtandó szabadságvesztés azonban számos olyan kérdést vet fel, amelyek – a humanizmus oldaláról szemlélve a jelenséget – ismét a társadalomra vetítik a felelősséget embertársaink indokolatlan és mechanisztikus szenvedései miatt. Az egyik ilyen jelenség: a börtönlázadás.

Taylor (2004) kutatása néhány meglepő adattal szolgált az amerikai társadalom vélekedéséről a halálbüntetéssel kapcsolatban. Az USA állampolgárainak 69%-a jogosnak vélte a halálbüntetés kiszabását emberölés büntette esetén, 41%-uk gondolta úgy, hogy a halálbüntetésen keresztül visszatartó hatás (generális prevenció) érvényesül, 36%-uk véleménye szerint növelni kellene a halálbüntetések számát, valamint – ez a legfigyelemreméltóbb adat – a megkérdezettek szerint a halálra ítélték átlagosan 10%-os arányban ártatlanok. Ez utóbbi vélekedéssel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy az adatokban nemre, politikai, vallási és etnikai hovatartozásra tekintettel nagy volt a szórás, de az átlag 10% körüli. A halálbüntetésről való vélekedés a retribúció majdnem leplezetlen kifejeződése. Feltételezhetjük, hogy a szabadságvesztéssel kapcsolatban jóval magasabb retribúciós adatokat kapnánk, de az ártatlanság megítélésében is jóval nagyobb lenne a szórás.

Egy dél-afrikai kutatás (Minnaar és munkatársai, 2000) szerint a válaszadók 43%-a válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy a börtön engedelmessé teszi-e a bűnözőket, azonban 71%-uk arra is igennel válaszolt, hogy a rabok új bűncselekmé-

¹ A tanulmány első része a Börtönügyi Szemle 2006. évi 4. számában jelent meg. (A szerk.)

nyeket sajátítanak el a börtönökben, csak 48%-uk vélte úgy, hogy a börtön funkciója inkább a büntetés. Az új bűncselekmények elsajátítása mindenképpen diszfunkció, azaz olyan jelenség, ami a társadalom explicit akaratát nem tükrözi a bűnelkövetőkkel szemben. A társadalom implicit (nem kommunikált) akaratnyilvánítása nem minden esetben illegális, azaz a börtönbeli diszfunkciók működése vagy fenntartása inkább illegitim kategória. Az illegitim itt azt jelenti, hogy a börtön nem úgy funkcionál, ahogy azt a fogvatartottak – mint támogatott, szolgáltatást élvező személyek – vagy azok hozzátartozói, sőt némely esetben akár a civil szféra toleráns attitűdű képviselői elvárnák, hanem egy sajátos bosszútudat érvényesül, amit retribúciónak hívunk.

Krus és Hoehl (1994) kétszáz országra, és több mint ötvenezer aktára kiterjedő kutatása szerint a bebörtönzés (inkarceráció) prediktív faktorai 69%-ban – nagyjából fele-fele arányban – a javak egyenlőtlen elosztása és a család felbomlása voltak, és csupán 31%-ot képeztek az egyéb faktorok, mint pl. a csavargás vagy a kábítószer-fogyasztás.

A kábítószer-probléma egy olyan, a börtön szempontjából kirívóbb probléma jelentős faktora, ami szintén jelentősen sújtja a börtönök világát, és ez nem más, mint a túltelítettség. A kábítószer-problémával szembesülő fogvatartottak aránya az európai börtönökben jelentős. A börtönbeli kábítószer-probléma még nem rendelkezik definícióval, a következőket jelentheti:

- a kábítószer bűncselekményeket elkövető személyek aránya a börtönpopulációban
- a kábítószer-fogyasztók aránya a börtönpopulációban
- kábítószer-fogyasztási prevalencia értékek a börtönben
- kábítószer-fogyasztás a börtönben
- a kábítószerrel összefüggő fertőző betegségek terjedése a börtönben

Az EMCDDA (2005) adatai szerint az európai országokban mind az öt fentebb említett faktor negatív tendenciát mutat.

Stoever (2002) az Európa Tanács országaiban végzett kutatása alapján a következő kockázati tényezőket látja kábítószer-probléma és börtön kapcsolatában:

- a börtönökben túltelítettség, rossz étkeztetés és szegényes higiéniai feltételek találhatók
- a fogvatartottak általában a társadalom azon sérülékeny szegmenseiből származnak, amelyek egyébként is veszélyeztetettek HIV és TBC megbetegedés szempontjából
- a börtönbeli egészségügyi ellátás nem épít a prevencióra
- a börtönbeli, fogvatartottak közötti szexuális érintkezés és az injekciós droghasználat – mint kockázatkereső magatartások – a börtönökben gyakoriak

Megjegyzendő, hogy a börtönbeli egészségügyi prevenció gyakran ütközik az emberi jogokkal, és az adott államok alkotmánya által deklarált jogokkal.

A börtönök telítettsége fontos hatékonysági faktor, megmutatja a társadalmi explicit (kinyilvánított) akarat és a börtönök kialakításához szükséges társadalmi

erő kapcsolatát, azaz egy arra utaló irányszám, hogy az adott társadalom a fogvatartottakat és a velük foglalkozó személyzetet mennyire képes megbecsülni. A fogvatartotti ráta (a százezer lakosra eső fogvatartottak száma) pedig megmutatja, hogy a fogvatartott bűnözők (hangsúlyozandó, hogy a bűnözés ebben a tekintetben mindenképpen deviancia, nem szociális-etikai attribútum) elleni immunrendszer a társadalom mekkora részét terheli le. Az utóbbi mutató teljesen objektív mérőszám, az előbbi sajnos nem az, mert telítettséget a hivatalosan megállapított férőhelyek és az előbban elhelyezett fogvatartottak számának százalékos aránya adja. A férőhelyek végső összegét általában egyéni férőhellyel (pl. 4 m²/fő) számolva a nemzeti kormányzati szervek állapítják meg.

Cavadino és Dignan (2006) az európai börtönrendszereket a stratégiai fejlődés szerint a következő „archetipikus” kategóriákba sorolja:

1. Anglia és Wales: ingadozás a megengedő és elnyomó metódusok között,
2. Németország: korporativizmus, azaz szövetségi rendszer, nem vonatkozik külön törvény a büntetés-végrehajtási tartományi kialakítására, csak a szövetségre,
3. Franciaország és Olaszország: szövetségi rendszer és katolicizmus,
4. Svédország és Finnország: északi szociális demokrácia,

A fentiekben túl további a társadalom-kategorizációk a következők lehetnek:

5. Spanyolország és Portugália: európai integráció a nyolcvanas években, jelentős büntetés-végrehajtási reformok és beruházások,
6. Visegrádi és balti államok: európai integráció a kilencvenes években, átalakulás a jelenben, gazdasági nehézségek a büntetés-végrehajtási rendszerekben,
7. Románia és Bulgária: európai integráció az ezredforduló után, átalakulás a jelenben, gazdasági és emberi jogi nehézségek a büntetés-végrehajtási rendszerekben.

Az 1. sz. táblázat néhány adatot tartalmaz a fentieknek megfelelően az európai börtönrendszerek túltelíttségéről.

A táblázatból látható, hogy sem kulturális, sem gazdasági, sem pedig történelmi együttthatók nem befolyásolják a büntetés-végrehajtás funkcionális hatékonyságának e két markáns mutatóját. Megállapítható azonban, hogy a balti államokban nagyon magas a fogvatartotti ráta, amely azonos kategóriába esik egyébként Ukrajnáéval. Ezek az országok egykori szovjet tagállamok, lehetséges, hogy ez generálja a magas fokozatú állami büntető apparátust. A szlovák alacsony telítettségi mutató az egyedi jogi szabályozás következménye. A holland rendszer az egyedüli, ahol a „kábitószercsempészek” külön kategóriát képeznek, az ő adataik is az fogvatartottak mérőszámaiba tartoznak. Hollandia egyébként a migráció és a kábítószercsempészes-probléma miatt a jövőben jelentős börtönügyi kihívások elé néz. Spanyolországban zajlottak Európában a legnagyobb börtönépítési beruházások, és mégis túltelíttség tapasztalható, Angliában pedig jelentős a magántőke által üzemeltetett börtönök aránya (kb. 10%), és úgy tűnik, hogy ez sem szüntette meg a túltelítettséget. Érdekes, hogy Magyarország és Románia objektív mérőszámai (fogvatartotti ráta) megegyeznek.

Kategória	Ország	Fogvatartotti ráta	Telítettség
1	Anglia és Wales	145	109
1	Skócia	142	113
1	Észak-Írország	83	106
2	Németország	97	100
2	Hollandia	127	98
2	Belgium	90	113
3	Franciaország	88	110
3	Olaszország	97	131
4	Norvégia	68	97
4	Svédország	78	103
4	Finnország	75	112
4	Dánia	77	95
5	Spanyolország	143	129
5	Portugália	123	104
6	Csehország	189	103
6	Szlovákia	169	87
6	Lengyelország	228	121
6	Magyarország	163	145
6	Észtország	333	102
6	Lettország	315	79
6	Litvánia	235	84
7	Bulgária	148	131
7	Románia	163	104

Forrás: King's College London (2006)

Két társadalmi jelentőségű börtönlázadás elemzése

Attica

Az Attica Büntetés-végrehajtási Intézet az USA New York Államában, Attica városában található. 1971 augusztusában az ország ellentétes pólusán, a déli fekvésű San Francisco San Quentin börtönében elhunyt George Jackson, aki a Black Panthers nevű börtöngeng alapító tagja volt. A Black Panthers mellett Jackson jelentős szerepet játszott a Black Guerilla Family nevű, marxista, politikai céllal alakult börtöngeng létrejöttében is. Jackson 1970. augusztus 7-én tárgyalásra állították elő, a tárgyalás után a testvére megpróbálta kiszabadítani, de a rendőrséggel vívott tüzharc során az ifjabbik Jackson életét vesztette. Az esemény után a San Quentin börtönben egy kisebb börtönlázadás tört ki, amiben a Black Panthers vezérének a személyzet lelőtte. A hírek hamar Atticába jutottak, és ebben a börtönben is megkezdődött a szervezkedés, aminek a fő oka a faji elnyomás volt. A börtönben összesen 2300 fogvatartott volt, túlnyomó többségük, 75-85%-uk Puerto Rico-i vagy afroamerikai. A

383 testületi tagot számláló személyi állomány ezzel szemben fehér börtönőrökből állt. A büntetőintézetbe sok gengtag került, ebben a börtönben nyertek elhelyezést a Black Militants nevű börtöngeng vezetői. 1971. szeptember 9-én a fogvatartottak magukhoz ragadták a hatalmat – egy labdarúgó mérkőzés alkalmával –, és 39 börtönört túszul ejtettek. Követelésük mégsem a rasszizmus ellen irányult, mint az várható lett volna, hanem a következőket tartalmazta:

- javítsanak a börtönbeli életkörülményeken,
- építsenek zuhanyzókat a börtönben,
- indítsák be az iskolai oktatást,
- lehessen a börtönben szakmát szerezni.

(Megjegyzendő, hogy e négy egyszerű követelés szinte teljes egészében lefedi a mai magyar büntetés-végrehajtási szakmapolitikai legalapvetőbb pillérét, a fogvatartotti programok promotálását.)

A lázadás negyedik napján mintegy ezer rendőr rohamozta meg a börtönt. Az öszszecsapásnak 40 ember esett áldozatául, akik közül tizenegyen túsok voltak. Negyven ember megsemmisítése nyilvánvaló hatósági túlkapás és barbár cselekedet volt. Ezt elismerve az amerikai kormányzat a hozzátartozóknak 2000-ben 8 millió dollár, 2004-ben 12 millió dollár kártérítéssel szolgált.

Attica aktuálpolitikai háttere

Az esemény idején az USA éppen hadat viselt Vietnam ellen, és két fontos szövetségese, Ausztrália és az Egyesült Királyság, kivonta csapatait, továbbá az amerikai népesség 60%-a ellenezte a háborút. Az Egyesült Államok 1971 februárjában Bécsben aláírja a pszichotróp szerekéről szóló egyezményt, ugyanakkor a társadalom egyre inkább azzal szembesül, hogy a Vietnamból hazatérő katonák amfetamin- és heroin-függők, valamint a kannabisz származékokat napi szinten, rendszeresen fogyasztják. Ekkoriban indul be a világ első metadon-programja, éppen azzal a céllal, hogy a háborús veteránok opiát-függőségét kezeljék. Az országon belül erősödik a hippizmus mozgalom. A hírhedt sorozatgyilkosra, Charles Mansonra éppen 1971 márciusában szabták ki a halálos ítéletet, de azt áprilisban életfogytiglan tartó szabadságvesztére módosították. A hippizmus mozgalom további erősödését jelzi, hogy Hair című musical töretlen sikere megindítja az egész társadalmat. Közvetlen még a San Quentin-i események előtt Görögországban marxista fogvatartottakat engednek szabadon a börtönökből, erről az eseményről George Jackson nyilván értesült.

Fontosnak tartom itt megjegyezni, hogy a hetvenes évek börtöngengjei az Egyesült Államokban sokkal szelídebb politikai irányzatokat képviseltek, mint a mai genggek, vagy legalábbis a szociális relativizmus elvének megfelelően ez több mint harminc év távlatából így tűnik.

A fogvatartottakat abban az időben nem fenyegette a fertőző betegségek veszélye olyan mértékben, mint napjainkban. Stephenson és munkatársai (2006) kutatása szerint az Egyesült Államok HIV pozitív populációjának egynegyed része szabadul minden évben a börtönökből. Az atticai események indították meg azt az indi-

vidualizációs áramlatot, amelynek köszönhetően a jelenlegi amerikai büntetés-vég-rehajtási stratégia az egyéniesítésen alapszik, azaz a börtönben dolgozó szociális jellegű munkát végző személyek igyekeznek a fogvatartottakra egyenként odafigyelni; de féltő, hogy ez meg szűnne, mivel egyértelműen hathatós, és minden fogvatartottra kiterjedő másodlagos HIV prevencióra van szükség a börtönben – az éppen a szabadulás előtt álló fogvatartottak esetében. A probléma nem egyedi jellegű, nem csak Amerikában tapasztalható, hanem például a balti államokban vagy Oroszországban is.

Treatment kritizmus

A treatment börtönbeli kezelést – vagy a magyar terminológia szerint – nevelést jelent. Ideológiája nagyjából azonos a napjainkban gyakrabban használt fogvatartotti programok elveivel, azaz, hogy a bebörtönzés célja nem csak a büntetés, hanem a fogvatartottak valamilyen szintű – foglalkoztatáson alapuló – rehabilitációja is. Nagy kérdés azonban, hogy a rehabilitáció meddig terjed, és milyen célt tűz ki maga elé. A reszocializáció célja elsősorban egy olyan élettér kialakítása a börtönben, amelynek segítségével a fogvatartott a hozott ártalmakkal (alacsony iskolai végzettség, esetleg illiteráció, alacsony SES – szocio-ökonómiai státusz stb.) képes szembeszállni (oktatás és képzés segítségével), és így növekszik esélye a társadalomba való visszailleszkedésre. A reintegrációs nézet ezzel szemben nem nagyon tartja szem előtt az említett ártalmakat, azok kezelését a börtön esszenciális feladatának tartja, és egyéb hozott ártalmakra koncentrálna (családon belüli erőszak, áldozattörténet, bullying – kortárs bántalmazás stb.), hiszen azok nagyobb részben határozzák meg a személy szociális attitűdjait. Természetesen a két metódus nem ennyire polarizált.

Az attikai események időszakában megjelent, és az azóta többszörösen cáfolt Martinson (Lipton és munkatársai, 1975) doktrína fő tézise az, hogy a börtönökben folytatott fogvatartotti programok nem hatékonyak a visszaesés szempontjából. A reintegráció versus reszocializáció vita nem fejeződött be abban az időszakban, hiszen O’Leary és Duffee (1971) magát a reintegráció alapját cáfolták azzal az elméletükkel, hogy a reintegráció nem ér semmit akkor, ha a szabaduló fogvatartott ugyanabba a szociális közegbe kerül vissza, mint ahonnan bekerült a börtönbe, és az adott közösséggel az adott időszak alatt nem történik semmi érdemleges. Az világos, hogy pszichológiai szempontból a „reszocializáció” kifejezés már önmagában is elmentmondásos, hiszen a többségi társadalomhoz nem szocializálódott egyént képtelenség „újranvelni”, továbbá a reszocializáció elmélete a szimbolikus interakcionizmus azon elvével sem fér össze, hogy a társadalmi elit sajátos kommunikációja definiálja a devianciát. A reszocializáció tehát elvben az egész Chicagói Iskola szellemiségével ellentétes.

Röviden a Chicagói Iskoláról: Az 1920–1930-as évek során a Chicagói Egyetemen alakult szociológiai irányzat két vezéralakja Ernest Burgess városszociológus és G. H. Mead korai szociálpszichológus voltak. Mindkettejük elmélete elemi hatással volt a kriminológiára, sőt a két elmélet egyszerre teremtette meg a *szubkultúra* és

a társadalmi (vagy társas) kontroll fogalmát. Mead szimbolikus interakcionizmus elméletével a szociológia harmadik nagy ágát indította el (a funkcionalizmus és a strukturalizmus mellett), valamint megalapozta az amerikai szociálpszichológiát. Tanai szerint a társadalmi elit normákkal (jogszabályok, média, divat stb.) definiálja a középosztályt és a szubkultúrát. A középosztály engedelmeskedik a normáknak, a szubkultúra nem. A normák közvetítése interakciók által történik, a kommunikációs csatorna elemei a hatóságok, az intézmények, a szokások és az ideológiák. Az elit ilyen módon szimbolikus (nem kimondva, de mégis erősebben a leírt szónál) definiálja a szubkultúrát. Az elmélet a későbbi labeling (címkézés), geng, slum, getto stb. elméletek előfutára, valamint minden tekintélyelvűség-, konformizmus- és csoportnorma-kutatás hivatkozott alapja.

A reszocializáció a szociológiai irányzat megítélése szerint a társadalmi elit intézményszerű definíciós törekvése az általa meghatározott szubkultúra (a rabok) irányába.

Legújabbban nem elméletben, hanem rendszerszemléleti nézőpontból érheti kritika a treatment ideológiáját Rice és Grant (1997) részéről, akik azt állítják, hogy a felnőtt korú fogvatartottak esetében nem is lehet treatmentről beszélni, hanem inkább a treatment hiányáról; mert azt figyelték meg, hogy a folyamatosan változó szakmapolitika, az intézményi és a bürokratikus rutin a fogvatartotti programok bevezetését és alkalmazását rendkívül nehezé teszik.

Stoff, Breiling és Maser (1997) az antiszociális viselkedésről szóló kézikönyvükben (*Handbook of Antisocial Behavior*) vizsgálják és hangsúlyozzák az erőszakos viselkedés predikcióját, a vizsgálati eszközök, azaz a risk assessment jelentőségét, a személyiségjegyeket, a mentálisan sérült fogvatartottak nagy arányát, a bűnöző életmód elleni stratégia korai jelzőrendszerét, és a treatment hatékonyságát. Ezzel ellentétben azonban a kézikönyv hallgat a börtönkörnyezetről, pontosabban arról, hogy a börtön milyen jelentős mértékben segíti elő az erőszakot és antiszociális magtartást, a szerzők mintha tudomást sem vennének a személy-élethelyzet interakcióról, azaz a Stanfordi Börtönkísérletről.

A Zimbardo (1993) és Haney (1998) neve által fémjelzett szimulált börtönkísérlet 1973-ban szintén az attikai események után, vagy talán annak következtében zajlott le az egyetem egyik börtönné alakított helyiségében. A kísérlet elemzése egy külön tanulmányt követelne meg. Jelen dolgozat szerzőjénél hivatottabb elemző, Clements (1982) szerint a kísérlet egyrészt a szociálpszichológia fejlődéséhez járult hozzá abban a tekintetben, hogy kísérletileg bizonyította a társas (ez esetben a „társas” szót élesen el kell választani a „társadalmi” kifejezéstől, ami az angol nyelvben ugyanaz: *social*) közeg viselkedésre gyakorolt, elsődleges hatását, és ezzel támogatja az úgynevezett kognitív forradalmat. A diszciplinán kívül a szimulált börtön kísérletnek természetes hatása volt az addigi amerikai börtönügyi szakmapolitikára is. A börtönbeli erőszak, önkárosítás és öngyilkosság nem csak a totális intézményi sajátosságokból eredő kényszeres viselkedés lehet (jelen cikk szerzőjének véleménye szerint mégis inkább az), hanem sajátos kommunikáció, amely a börtön agresszív szociális közegében önt formát.

Ide tartozik még az alapvető attribúciós hiba jelensége is. A börtönszemélyzet egyes tagjainak vélekedése a rabokról legalább addig terjed, hogy a fogvatartottakat makacsnak, valamint megrögzött bűnözőknek tartják, mert olyan típusú attribúciós hibáknak engedelmessé válnak, hogy „nem kell bűnözni”, „inkább vállalt volna egy rendes munkát” vagy „ők már a gyerekeiket is úgy nevelik”. Az attribúciós hiba lehetetlenné teszi, hogy az érintett fogvatartók társadalmi összefüggéseket lássanak meg olyan jelenségekben, mint például a magas munkanélküliség egyes volt ipari városokban, illetve kisebb, elöregedő falvakban, vagy hogy egyes társadalmi rétegek többek között a közoktatásban tapasztalható szegregáció miatt képtelenek piac-képes szakképzettséget szerezni, és ezért nem jutnak munkához. Ezek a börtönörök azt hiszik, hogy a börtön minden társadalmi problémára megoldás lehet, így nézük veszélyes és káros a társadalomra.

Az attikai lázadás résztvevői munkát, képzést követeltek, és úgy tűnik, hogy ez a kívánságuk teljesült, sőt Schlosser (1998) szerint a börtönipar együttese olyan ügyintézőt, politikai és gazdasági feltételeket követel meg, amelyek jelentősen megnövelik a büntetés-végrehajtás költségeit, és jóval felülmúlják a szükséges támogatás mértékét. Nils Christie (2004), a posztmodern abolícionizmus egyik jeles képviselője merőben ellentétes véleményét fejt ki a Büntetésipar című könyvében, amelyben azt állítja, hogy az eltűzött börtönprivatizáció, az alacsony fogvatartotti bérezés, valamint az alantásnak mondható egyszerűbb munka a börtönbeli munkáltatást és képzést a rabszolgatartással teszi egyenlővé. Az Egyesült Államokban rendkívül magas a fogvatartotti ráta, összesen több mint kétmillió fogvatartott van az országban, és a velük foglalkozó mindösszesen 800 orvos és 1200 egyetemi végzettségű személy a fogvatartotti állomány alig két ezrelékét teszi ki, és ez nem feltételezi, hogy a fogvatartottakkal külön a személyiségük fejlődése érdekében foglalkoznának a börtönökben. A normákat és a képzések menetét a nagyvállalkozók által alkalmazott közgazdászok és jogászok alkotják meg. (Megjegyzendő, hogy Magyarországon ennél valamivel kedvezőbb a helyzet, egy egyetemi végzettséggel rendelkező testületi tagra körülbelül 80 fogvatartott jut, azonban azt is hozzá kell tenni, hogy ezen állomány nagy része nem foglalkozik közvetlenül a fogvatartottakkal.)

Az attikai lázadással kapcsolatban az amerikai közéletet jelentős mértékben felkavaró Kitty Genovese esetet is meg kell említeni, holott igaz, hogy korábban történt, a lázadás előtt hét és fél évvel. Az eset leírása nagyon röviden a következő: 1964. március 13-án 03.15-kor a 28 éves Kitty Genovese New York Queens negyedében leparkolt az autójával, és gyalog hazafelé indult. A sötétben Winston Moseley megtámadta, megerőszakolta, többször megszurta, majd a sorsára hagyta. A rendőrségi jegyzőkönyvek szerint az esetet 38-an nézték és hallgatták végig, ugyanis Kitty Genovese hangosan üvöltött, és könyörgött az életéért. Mindezek ellenére a rendőrséget csak 03.50-kor hívták, és a rendőrök két percen belül a helyszínen voltak, de Kittyt már nem tudták megmenteni. A tanúk úgy nyilatkoztak, hogy mindannyian azt hitték, hogy valaki már kihívta a rendőrséget.

Darley és Latané (1968) az esetet követően laboratóriumban szimulálták a helyzetet a következők szerint. Egyetemista diákok hallgatói önkormányzati ügyekről „beszélgettek” úgy, hogy nem láthatták egymást. A kísérletben valójában egy személy vett csak részt, a többi beszélgetés magnóra volt rögzítve. Ekkor az egyik diák epilepsziás rohamot „kapott”, és segítséget kért. Minél többen „tudtak” a rohamról, annál kevesebb volt a segítségnyújtási hajlandóság (bystander effect). Kitty Genovese tehát azért nem jutott segítséghez, mert a felelősség megoszlott. A helyzetet a döntés szempontjából általánosítva, viszont a segítségnyújtást a jogi döntéshozatal szintjére egyszerűsítve Darley (Robbennolt és munkatársai, 2003) egy későbbi cikkben említi, hogy gyakran a rossz döntések kompenzációjaként a döntéshozók inkább hajlamosak megbüntetni azt a személyt, akitől esetleg bocsánatot kellene kérniük. A jogi ügymenetben esedékes döntéshozatalt nem csak a jogszabályok és egyéb jogi jellegű normák határozzák meg, hanem a szereplők aktuális társadalmi státusza, továbbá a döntéshozó vélekedése is. Hiába tehát az egyéniesítés – és a gondosan előkészített ügymenet –, a döntés mindenképpen attitűdinális (attitűdök által vezérelt) lesz.

Kevesen tudják azt a tényt, hogy Kitty Genovese gyilkosa, Winston Moseley részt vett az atticai eseményekben, és ezek után a következőt írta a börtönről: „A börtön a jelenlegi állapotában eleve egy gonosz hely, ahol a bebörtönzött személyek rendszeres és nyilvános megsemmisítése zajlik.”

Az utóbbi évek véres dél-amerikai börtönlázadásokra való tekintettel meg kell említeni, hogy Wheeler és Fiske (2005) tanulmánya szerint az olyan kognitív struktúrák, mint az agressziós forgatókönyvek, az ismételten felbukkanó agresszív helyzeteknek köszönhetően alakulnak ki, így stabilizálják az agressziót, és közvetett élettani hatásuk is van. A börtön ezáltal, mint agresszív közeg, azaz a totális intézményekre jellemző rigid léttér, vagy mint egy merev napirend betartására kényszerítő intézmény, minden erejével arra fogja kényszeríteni a bentlakót vagy a bent dolgozót, hogy maga is agresszív legyen. Ennek a társadalom sajátos módon nincs tudatában.

Strangeways

1990. április 1-jén a Manchester városbeli Strangeways börtönben lázadás tört ki, amely huszonöt napig tartott. Meghalt egy fogvatartott és egy testületi tag, valamint 47 fogvatartott és 147 börtönőr sebesült meg. A börtön előzetes házként működött, ami azt jelenti, hogy olyan személyek voltak fogva tartva az intézetben, akik még nem rendelkeztek ítélettel. A lázadás napján a börtönben 1 647 fogvatartott tartózkodott, holott hivatalosan csak 970 főt lehetett volna csak elhelyezni a börtönben, ez majdnem 70 %-os túltelítettséget jelent. A fogvatartottak átlagosan hárman voltak egy egyszemélyes zárkában. Ez úgy lehetséges, hogy az épületben speciális körletek is működtek, ahol szexuális jellegű bűncselekményt elkövetőket (sex offenderek) és védelemre szoruló fogvatartottakat helyeztek el. Ők általában egyedül voltak egy zárkában. A rabok egy héten csak egy alkalommal zuhanyozhattak, a zárkákban nem

volt vécé, hanem csak kübli. A fogvatartottak számára semmilyen programot nem biztosított az intézet a szabad levegőn tartózkodáson – séta a börtönudvaron – és az egyházi istentiszteleten kívül. Ez azt jelentette, hogy a fogvatartottak gyakorlatilag 23 órát a zárkájukon töltöttek el egy nap. A fogvatartók morális és szakmai színvonal is rontott a helyzeten. Mentségükre elmondható ugyan, hogy a börtönőri munka rendkívül nehéz egy jelentősen túltelített börtönben, gyakran túlkapasokat eredményez a szerepek közötti ellentmondás, az alacsony társadalmi megbecsültség, a média ellenszenvé, a rossz anyagi körülmények, és néha a fogvatartottak valóban provokatív viselkedése. Mindezeket túl a börtönben rendkívül rossz körülmények között zajlott a látogatók fogadása.

1990. április 1-je vasárnapra esett, délelőtt kilenc órakor istentisztelet kezdődött a börtön kápolnájában. 10.25-kor az akkor 28 éves Paul Taylor nevű fogvatartott kivette a lelkész kezéből a mikrofont, és a következőt mondta a háromszáz fős hallgatóságnak: „Ez az úriember az imént azt mondta, hogy Jézus képes megtörni a szívünk keménységét, én pedig most meg fogom nektek mutatni, hogy a börtön mennyire gorombává változtat titeket.”. 10.35 körül a Strangeways már a rabok kezén volt. Az intézetben mindössze száz börtönőr volt, akik nem voltak képesek megfékezni a több mint 1500 tomboló embert. Az épület néhány részét felgyújtották, és több tucat fogvatartott felmászott a tetőre. Az épület felé közelítő helikoptert a rabok cserepekkel dobálták. Az intézet „C” és az „E” szárnyában helyezték el a sex offendereket, a lázadó rabok a hatalmukba kerítették ezeket a körleteket is, és „Öljük meg a szörnyeket!” kiáltásokkal rárontottak a szexuális jellegű bűncselekményt elkövetőkre. A bántalmazásokba egyetlen fogvatartott halt bele a sajtó azon állításával ellentétben, hogy a sex offendereket lemészárolták. Itt is – mint a 2006-os dél-amerikai események idején – a sajtó jelenléte kifejezetten maliciózusnak volt minősíthető. Már a második napon megkezdődtek a tárgyalások, a személyzet az épület felét visszafoglalta, és csak a legelszántabb fogvatartottak tartottak ki a lázadás mellett. Paul Taylor egy megafon segítségével kommunikált a világgal, Byront, Shakespeare-t és Marxot idézett. Ahogy azt például az atticai eseményeknél is láthattuk, a világ minden részén kitörő börtönlázadások általában baloldali színezetűek. Feltételezhető, hogy ezek a túlkapasok a kisebbségben lévő, extrém jobboldali beállítódású személyzet ellen irányulnak. További zárt kognitív stílusra jellemző elem a korrupció, ami sajnos a börtönnek éppúgy diszfunkciója és axiomatikus összetevője, mint a kábítószer. A hatóságok megszüntették az áramszolgáltatást, hideg vízzel locsolták a börtönépület tetejét, és rendkívül hangos popzene sugárzásával próbálták megakadályozni, hogy a fogvatartottak kommunikálni tudjanak egymással. A manchesteri börtön tetejéről az utolsó öt lázadó rabot 1990. április 25-én szedték le egy kosaras tűzoltókocsi segítségével.

A lázadás idején tizenhét éves Jason Odgen, egykori fogvatartott, a börtönlázadás szemtanúja egy riportban (Whitehouse, 2004) elmondta, hogy agorafóbiával (ami valószínűleg PTSD – poszt traumatikus stressz zavar) diagnosztizálták, nem tudja elhagyni a lakását, szociális segélyekből él. Az események idején ő is az „E”

szárnyban tartózkodott, ahol a sex offenderek voltak, de neki közlekedési kihágás miatt kellett a börtönben tartózkodnia, mert nem tudta kifizetni a pénzbírságot. Elmondása szerint egy rabtársa egy hűsklopfolót adott a kezébe, ő elfogadta, hogy legyen valami a kezében, a következő sarokig futott a folyosón, majd eldobta a klopfolót. Mivel a fogvatartottak eltömítették a csatornákat, az épületben öt centiméter magas víz állt. Odgen a beszélőhelyiségbe menekült, ahonnan, 23 órai rettegés után szabadította ki a hatóság. Az egykori rab korábban kábítószer-fogyasztó volt, de a látottak olyan mély benyomást gyakoroltak rá, hogy felhagyott ezzel a szokásával.

Megjegyzendő, hogy az előzetes letartóztatáskor fellépő inkarcerációs sokk gyakran traumatikus hatású, ezért kifejezetten veszélyes, ha a fogvatartottak nem tudják valahogyan feldolgozni a feszültségüket. Jellemző PTSD-re utaló tünet lehet előzetesen letartóztatottnál, hogy megszűnik a személyiség kognitív és affektív része közötti korrespondancia, azaz a személyek patológiusan reaktívá válnak. A reakció lehet öngyilkosság, önkárosítás, szomatizáció, de akár erőszak is. A börtön generálja a sztereotip gondolkodást, és mivel „minden erőszak a patetikus sztereotípiá illusztrációja”, az egyébként is erőszakos közeg, erőszakot szülhet. Baker (2006) szerint az újbóli bebörtönzés a folyamatos vigilens (izgatott) állapot miatt retraumatizálhatja a fogvatartottat, aki a már kiépült reakciók szerint fog reagálni az esetleges erőszakra. Ezért a többszörös visszaeső fogvatartottak, akik inkább a börtönlethez adaptálódtak, mintsem a szabad élethez, kifejezetten veszélyesek lehetnek a börtönlázadás szempontjából.

Fontos tudni továbbá, hogy a szexuális jellegű bűncselekményt elkövető fogvatartottak a börtöntársadalom legalján foglalnak helyet, feljük nyilvánul meg a társadalmi retribúció a legélesebben, sőt a fogvatartott társaik játsszák ebben a drámában a társadalom büntető szerepét. A sex offenderek a világ minden részén hosszabb ítéletet kapnak akár az emberölést elkövető személyeknél is. Hanson és Bussiére (1996) meta-analízise szerint ezek a személyek nem hajlamosak a bűnismétlésre, mindössze 13,4%-uk, ami jóval alacsonyabb az általános visszaesési mutató, a 35-40%-nál. Börtönlázadások esetén minden egyes külön kezelt fogvatartotti csoport tűsz vagy áldozat lehet, és ilyen tekintetben a sex offenderek a legveszélyeztetettebbek, az említett túlkompenzált retribúció miatt.

Az angliai lázadásnak hazai vonatkozása is van. Szintén 1990-ben a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Börtönben volt lázadás. A fogvatartottak azzal fenyegetőztek, hogy felgyújtják a börtönt. Az igen súlyos rendkívüli eseményt tárgyalással lehetett megelőzni. A fogvatartottak azonnali szabadulást követeltek. Elégedetlenségük indokolható volt, hiszen az országban éppen rendszerváltás zajlott, és a fogvatartottak további amnesztiát vártak, amit végül nem kaptak meg. A körülmények rendkívül sok pontban hasonlítottak egymásra, de magyar események elemzése egy másik tanulmány feladata lesz.

A Strangeways lázadás után készült el Angliában a Woolf-jelentés (1995), amely a következő javaslatokkal élt a börtönügyi és büntetőjogi szakmapolitika felé.

1. Csökkenteni kell a bűnözők és bűnesetek számát. Ezt a biztonság növelésével, preventív alapon kell elérni, azaz meg kell előzni, hogy a bűncselekmény bekövetkezzen. Harcolni kell az iskolátlanság, az illiteráció, a szegénység és a kiszolgáltatottság ellen. A kábítószer-problémával és a prostitúcióval szemben a büntetőpolitika nem lehet az első eszköz.

2. Sokkal hatékonyabb és rugalmasabb büntetéseket kell kifejleszteni. Senki sem ellenzi azt, hogy a veszélyes bűnözők a börtönbe kerüljenek. A posztmodern (nyugati) börtöneiben 30-40%-nyi azon személyeknek az aránya, akik kábítószer-problémával vagy értelmi fogyatékossgal élnek. A mentális sérülés és az drogabúzus is inkább gyógyászati/kezelési probléma mintsem büntetőjogi. Ezekre a személyekre a börtön detrimetáló (személyiségkárosító) hatással van.

3. Szintén a nyugati társadalmakra jellemző, hogy a menedékjogot kérő személyeket is bebörtönzik. Az idegenrendészeti őrizet gyakran alig különböztethető meg az előzetes letartóztatástól.

4. A túltelített börtönök a bűnözés melegágyai. Ilyen körülmények között minden rehabilitációs program kudarcot vall. Úgy tűnik, hogy képtelenség megtörni a bűnözés–börtön–bűnözés kört, ha nem tesszük nehezzé a bűncselekmények elkövetést, azaz hatékonyan kell fellépni a bűnözői magatartás ellen.

Lord Henry Kenneth Woolf 2005. október 1-jéig Anglia és Wales főügyésze volt. Woolf álláspontjával szemben, még 1993-ban inkább Michael Howard (idézi Cavadino és Dignan, 2006) konzervatív politikus 27 pontos javaslatai léptek életbe, tulajdonképpen ez volt a „prison works”, azaz a működő börtön, és ekkor kezdődött el Angliában a börtönprivatizáció, ezzel nem csökkent a börtönpopuláció, ami ellen Howard úgy érvelt, hogy egy börtönrendszert nem lehet úgy sikeresnek nyilvánítani, hogy csökkentjük a fogvatartottak számát. 1997-ben ismét a Munkáspárt került hatalomra, és a howardi nézeteket dogmatikussággal vádolták. Howard intézkedései valóban represszívek voltak, mint például a kötelező kábítószer-szűrés megszüntetése vagy a zárkatévek rendszeresítésének visszavonása.

A magyar börtönrendszert sokan illetik azzal a kritikával, hogy áthatja a politika (csak egy példát hozok itt: az enyhébb végrehajtási szabályok ismételt liberalizációját...), holott ez a sajnálatos tény nem csak hazánkban jellemző. Ugyanakkor a börtönt és a börtönlázadást képtelenség politika és társadalom nélkül értelmezni.

Felhasznált irodalom

- Baker, C.** (2006): Forensic validity of a PTSD diagnosis. A National Center for PTSD fact sheet. Forrás: <http://www.traumatic-stress-treatment.com/artforensicvalidity.html> [2006-06-30]
- Cavadino M. – Dignan J.** (2006): Penal systems – a comparative approach. Sage Publications, London.
- Christie, N.** (2004): Büntetésipar. Osiris Kiadó, Budapest.
- Clements, C. B.** (1982): Psychological roles and issues in recent prison litigation. In: Gunn, J. & Farrington, D. P. (Eds.): Abnormal offenders, delinquency and the criminal justice system.. New York, Wiley. 37–59. p.
- Darley, J. M. – Latane, B.** (1968): Bystander intervention in emergencies: diffusion of responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology* 8, 377-383. p.
- EMCDDA – European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction** (2005): Annual report 2005: the state of the drugs problem in Europe. Chapter 7. Crime and prison issues. Forrás: <http://ar2005.emcdda.europa.eu/en/page081-en.html> [2006-06-28]
- Haney, C.** (1998): Limits to prison pain: Modern psychological theory and rational crime control policy. American Psychological Association, Washington.
- Hanson, R. K. – Bussiere, M. T.** (1996): Predictors of sexual offender recidivism: a meta-analysis. (User Report No. 1996-04). Department of the Solicitor General of Canada, Ottawa.
- King's College London** (2006): International Centre for Prison Studies, Prison Brief – Europe. Forrás: <http://www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icps/worldbrief/europe.html> [2006-06-28]
- Krus, D. J. – Hoehl, L. S.** (1994): Issues associated with international incarceration rates. *Psychological Reports*, 75. 1491-1495. p.
- Lipton, D. S. – Martinson, R. – Wilks, J.** (1975): The effectiveness of correctional treatment: a survey of treatment valuation study. Praeger Press, New York.
- Minnaar, A. – Mistry, D. – Louw, A.** (2000): Justice versus retribution: attitudes to punishment in the Eastern Cape, February 2000. Monograph No. 45. Forrás: <http://www.iss.co.za/pubs/Monographs/No45/RoleAndFunc.pris.html#Anchor-35148> [2006-06-28]
- O'Leary, V. – Duffee, D.** (1971): Correctional policy: a classification of goals designed for change. *Crime and Delinquency*, Vol. 18. 379. p.
- Rice, M. E. – Grant, G. T.** (1997): The treatment of adult offenders. In Stoff, D. M., Breiling, J., Maser, J. D. (Eds.): *Handbook of antisocial behavior*. Wiley, New York. 425-435. p.
- Robbennolt, J. K. – Darley, J. M. – MacCoun, R. J.** (2003): Symbolism and incommensurability in civil sanctioning: decision makers as goal managers. *Brooklyn Law Review*.
- Schlosser, E.** (1998): The prison-industrial complex. *Atlantic Monthly*, 282, 51–77. p.
- Stephenson, B. L. et al** (2006): Sexual behaviours of HIV-seropositive men and

women following release from prison. Royal Society of Medicine Press Limited, Volume 17. February, 103-108. p.

Stoever, H. (2002): Drug substitution treatment and needle exchange programs in German and European prisons. *Journal of Drug Issues*, Spring 2002.

Stoff, D. M.– Breiling, J.– Maser, J. D. (Eds.) (1997): *Handbook of antisocial behavior*. Wiley, New York.

Taylor, H. (2004): More than twothirds of Americans continue to support the death penalty. *The Harris Poll* 2. January 7. Forrás: http://www.harrisinteractive.com/harris_poll/index.asp?PID=431 [2006. 06. 28.]

Wheeler, M. E. – Fiske, S. T. (2005): Controlling racial prejudice and stereotyping: social cognitive goals affect amygdala and stereotype activation. *Psychological Science*, 16. 56-63. p.

Whitehouse, J. (2004): „15 years on, and Strangeways riot still haunts me”. *Oldham Advertiser*. Forrás: http://www.oldhamadvertiser.co.uk/news/s/177/177527_15_years_on_and_strangeways_riot_still_haunts_me.html [2006. 06. 30.]

Woolf, H. K. (1995): *Woolf report prison disturbances April 1990: report of an inquiry by the Rt. Hon. Lord Justice Woolf (Parts I. & II.) and His Honour Judge Stephen Tumin (Part II.)* (HMSO, 1995).

Zimbardo, P. G. – Andersen, S. (1993): Understanding mind control: exotic and mundane mental manipulations. In: Langone, M. (Ed.): *Recover from cults: help for victims of psychological and spiritual abuse*. Norton, New York. 104–125. p.

Juhász Zsuzsanna

Szubsztitúciós kezelések az európai börtönökben

A HIV megelőzésére és kezelésére irányuló törekvéseket vizsgálva az elmúlt egy évtized alatt számos európai országban javulás következett be. A régió börtöneiben a fertőzésveszély megelőzése, illetőleg mérséklése érdekében több ártalomcsökkentési módszer alkalmazására, bevezetésére került sor. A HIV/AIDS fertőzés ugyanakkor továbbra is terjed a világon, leggyorsabban éppen Kelet-Európában.¹ A fertőzés gyors térnyerésének hátterében Lengyelországban, Lettországnban, Ukrajnában, Fehéroroszországban és Litvániában is az intravénás drogfogyasztók magas aránya áll, akik a diagnosztizált esetek több mint felét alkotják.² Ugyancsak fontos adat, hogy a kábítószereket intravénásan adagolók körében a HIV fertőzöttségi szintje 0-ról 1-2 éven belül 50-60%-ra emelkedhet.³

Az ártalomcsökkentő kezdeményezések közül az intravénás drogfogyasztással összefüggésben a tücsere-programok mellett a leghatásosabbnak és egyúttal a végrehajtási intézetekben történő alkalmazás szempontjából a leginkább vitatottnak az ún. szubsztitúciós kezelések tekinthetők.

A szubsztitúciós kezelés

A helyettesítő/szubsztitúciós kezelés lényege, hogy az illegális kábítószer (elsősorban ópiátok) használatát egy olyan szerrel váltják ki, amely orális úton tablettá, szirup formájában szedhető, és legális úton beszerezhető. Ezzel a módszerrel többek között kiküszöbölhetővé válik az intravénás használat, az injektáláshoz szükséges eszközök megosztott használata, visszaszorítható az illegális kábítószer-beszerezés, csökkenthető a túladagolás kockázata. A kezelés összetett szerepéből adódóan a helyettesítő/szubsztitúciós elnevezés nem túl szerencsés, hiszen nem egyszerűen egyik drog másikra történő cseréjéről, pótlásáról van szó, a kezelés ennél sokkal komplexebb megközelítésben értelmezhető csak helyesen.⁴

Jelenleg a heroin- és más ópiát-függők kezelése során alkalmazott legelterjedtebb helyettesítő szer a metadon. A metadonnal való kezelésnek három formája ismert.⁵ Egy-

- 1 Veen, J.: Tuberculosis, HIV and harm reduction in prisons in countries of the Former Soviet Union. Connections. The newsletter of the European network on drugs and infections prevention in prison 2005/5. 7-8. p.
- 2 Caplinskas, S. – LikataVICIUS, G.: Recent sharp rise in registered HIV infections in Lithuania. Letölthető: <http://www.eurosurveillance.org/ew/2002/020627.asp>
- 3 (World Health Organization): Advocacy Guide: HIV/AIDS prevention among injecting drug users. 2004. 3. p.
- 4 V. ö.: Yakoub, S.: Caring for drug dependent individuals in prison: The French approach in the framework of the Specialised Centre for care of Problematic Drug Users at the St. Anne Hospital Centre. Connections. Issue 15. May 2004. 9. p.
- 5 Itt jegyezném meg, hogy a Pszichiátriai Szakmai Kollégium a Metadon kezelés szakmai irányelveiről című módszertani levele a metadonnal történő kezelés két fajtájáról tesz említést. Így szól a hosszú távú szubsztitúciós metadon kezelésről, de a metadon detoxikáción belül nem tesz különbséget rövid, illetőleg hosszú tartam között.

résről beszélhetünk a *rövid detoxikációs kezelésről*, amely az ópiátmentesség minél gyorsabb elérésére és detoxikációra irányul. Tartama maximum 30 nap. A *hosszú távú detoxikációs kezelés* jellemzője a fokozatoságra épülő csökkentés, melyet elsősorban a hosszabb ópiátfüggőségi múlttal rendelkező betegeknek használnak. Időtartama 1 és 6 hónap között változik.

Végül megkülönböztetjük az ún. *szubsztitúciós (hosszú távú fenntartó) kezelést*, mely akár évekig is eltarthat, lévén belátható időn belül az adott személynél az ópiátmentesség nem érhető el, azaz a teljes absztinencia nem alakítható ki. A fenntartó kezelésnél a folyamatosság bír nagy jelentőséggel, az eljárás megszakítása ugyanis a hatékonyságot jelentősen visszavetheti. A kezelés célja nem a kábítószer-fogyasztástól, hanem az intravénás adagolástól való elszakítása az érintetteknek.⁶ A terápia során először a korábban használt kábítószer-mennyiség alapján megállapítják a kezdő adagot, és a beteget átállítják a metadonra. Majd miután beindul a szervezet tisztulása, a dózis fokozatos csökkentésével a szert teljesen elvonják. Jelenleg ez tekinthető a leghatásosabb kezelésnek a heroin-függő injektáló drogosok számára.

Európában a civil szférában az első metadon-kezelésre Svédországban került sor 1967-ben, majd Hollandia, Nagy-Britannia, Dánia alkalmazta e kezelési módszert.⁷ A szubsztitúciós terápia ezen formája a '90-es évek közepe óta igen gyorsan terjedt el a társadalomban. Napjainkban több mint félmillió európai részesül helyettesítő kezelésben, 80%-uk (a speciális kezelőközpontokat is figyelembe véve 90%-uk) esetében metadon felírására kerül sor. Így jelenleg továbbra is ez tekinthető a leggyakrabban alkalmazott helyettesítő anyagnak.⁸

A metadon mellett az utóbbi néhány évben egyre jobban elterjedő kezelési alternatíva a buprenorfin használata.⁹ Ezt a gyógyszert ugyancsak fájdalomcsillapítóként fejlesztették ki, és az 1970-es évek végétől javasolják az ópiátfüggőség kezelésére. Napjainkban a helyettesítő kezelésben részesülőknek kb. 20%-a számára ezt a szublingvális készítményt írják fel. 2004. végére az Európai Unió valamennyi tagállama beszámolt a buprenorfin alkalmazásáról, ugyanakkor a betegek nagy része Franciaországban található.¹⁰

Metadon-kezelés a végrehajtási intézetekben

A börtönökben a fogvatartottak gyógykezelésének legelterjedtebb módja jelenleg a gyógyszermentes kezelés, amely a kábítószerektől való hosszú távú tartózkodás érdekében pszichoszociális és különféle oktatási technikák érvényesítését jelenti. A szubsztitúciós ke-

6 Jürgens, R.: HIV/AIDS prevention for drug dependent persons within the criminal justice system. Ancillary Meeting on HIV/AIDS and Drug Abuse, Vienna, 16. April. 2003. 8. p.

7 Csorba József: Metadon szubsztitúciós kezelés. Hippocrates 2001/1. 62-65. p.

8 A Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontjának 2005. évi jelentése: A kábítószer-probléma Európában. Luxembourg, 2005. 79-80. p.

9 A WHO 2006. júniusában a metadont és a buprenorfin egyaránt felvette az alapvető gyógyszerek mintajegyzékébe.

10 Hírek az EU lisszaboni Kábítószerügyi Központjából. No 11/2005. és A Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontjának 2005. évi jelentése: A kábítószer-probléma Európában. Luxembourg 2005. 77-82. p.

zelés alkalmazási köre a végrehajtási közegben jóval korlátozottabb, és ez a megállapítás érvényes a civil szférával való összehasonlításnál is.¹¹ Jellemző továbbá, hogy a börtönökben alkalmazott helyettesítő drogok közül a metadon bír a legnagyobb jelentőséggel. Ennek függvényében a legtöbb esetben a protokoll és a gyakorlat sokkal inkább az adott intézetek szükségleteire és követelményeire orientál, mint az egyes betegek igényeire. A végrehajtási közegben a metadon alkalmazása mellett szól, hogy a buprenorfinnal szemben olcsóbb, könnyebb a fogvatartottak részére történő szétosztása, és a bevétel ellenőrzése is.¹² Azokban az országokban pedig, ahol a végrehajtási intézetekben elérhető a metadon-kezelés, a leggyakrabban használt módja a rövid távú detoxikáció, és kevésbé élnek a fenntartó terápia lehetőségével.¹³ Ez utóbbinak általános gyakorlata jelenleg csak Spanyolországban van.

Szembetűnő, hogy amíg a civil közegben számos ország már a '70-es évek végén, a '80-as évek elején alkalmazta a szubsztitúciós kezelést, addig a végrehajtási intézetekben történő bevezetés leginkább csak a '90-es években következett be.

A bevezetés eltérő időpontjai mellett a börtönkörnyezetben végzett helyettesítő kezelések különbségeket mutatnak a társadalomban végzett szubsztitúciós terápiákhoz képest. Elsőként említhető a kezelés célja, amely a végrehajtási közegben gyakorta az absztinencia-szemléletre épül, így a gyakorlatban sok esetben a detoxikáció jut döntő szerephez, és a fenntartó kezelés háttérbe szorul. Jellemző továbbá, hogy a börtönökben a metadonra és egyéb helyettesítő szerekre, drogként, élvezeti szerként tekintenek, és a gyógyászati megközelítés kevésbé érvényesül. A végrehajtási intézetekben a bevétel ellenőrzése során előtérbe kerülnek a biztonsági intézkedések, ahogy a strukturális feltételeket is mérlegelni kell. Ebben a közegben eltérő értelmet kap az orvos–beteg kapcsolat, lévén a kábítószer-élvező fogvatartottakat az orvosválasztás joga, szabadsága nem illeti meg. A biztonsági, ellenőrző mechanizmusok révén azonban arra is van példa (lásd Olaszország), hogy a szubsztitúciós kezelés a kereskedés kockázata tekintetében jobban működhet a végrehajtási közegben, mint a külvilágban.¹⁴

A szubsztitúciós kezelést alkalmazó országok gyakorlatát vizsgálva igen jelentős eltérések figyelhetők meg. Így vannak olyan államok, ahol a helyettesítő kezelést csak rövid távú detoxikációra használják. Példaként említhető Csehország, ahol az egész országban egy börtönkórházban van szubsztitúciós kezelés buprenorfin alkalmazásával, rövid tartamú detoxikáció formájában. Ugyancsak utalhatnánk Észtországra, ahol a Központi Börtönkórház biztosítja csak a metadonnal történő rövidtávú detoxikációs kezelést azon fogvatartottak számára, akik megfelelő motivációt tanúsítottak arra, hogy felhagynak a kábítószer-fogyasztással.¹⁵ Ezzel szemben az ítéleti tartamtól függetlenül a fenntartó kezelést biztosítják az osztrák, valamint a dán végrehajtási intézetekben.

11 A Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontjának 2005. évi jelentése: A kábítószer-probléma Európában. Luxembourg, 2005. 85-87. p.

12 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: Substitution treatment in European prisons. A study of policies and practices of substitution in prisons in 18 European countries. 2004. 417-418. p.

13 Stöver, H. – Lines, R.: Silence still = death: 25 years of HIV/AIDS in prisons. In: (WHO) HIV/AIDS in Europe. Moving from death sentence to chronic disease management. 2005. 76. p.

14 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 271. p.

15 Sarapuu, M.: Drug prevention and problems in the estonian prison system. Connections issue 15, may 2004. 22. p.

A kezelésnek számtalan variánsa alakult ki, így például Németországban a 15-20 nap tartamú detoxikáció érvényesül, Hollandiában és Belgiumban alkalmazzák a fenntartó kezelést is, de csak olyan elítéltek esetén, akiknek az ítéleti tartama 6 hónapnál (Hollandia), illetve 12 hónapnál (Belgium) rövidebb. Emellett egyes országokban a szubsztitúciós kezelést prevenció célzattal a visszaesés megelőzésére is használják: a szabadulást megelőző 3-6 hónapon belül élnek ezzel a módszerrel a túladagolások elkerülése, megakadályozása érdekében.¹⁶

Jelenleg csak néhány ország van (Spanyolország, Ausztria említendő), ahol a helyettesítő kezelés mindazon fogvatartott számára biztosított, akiknek e terápiára van szükségük. Sokkal jellemzőbb tehát, hogy ezen ártalomcsökkentő módszer elérhetősége például a főröhelyek, erőforrások tekintetében korlátozott a végrehajtási közegben, vagy csak bizonyos fogvatartotti csoportok (HIV és egyéb fertőzöttek, terhes nők) számára teszik azt lehetővé. Így a belga végrehajtási intézetekben a metadon-kezelés folytatására a terhes nők, a HIV-, valamint hepatitisz-fertőzöttek, illetőleg – ahogy arra már utalás történt – azon fogvatartottak esetén van lehetőség, akiknél a szabadságelvonás tartama az egy évet nem haladja meg. A kezelés a börtönben is elkezdhető, amennyiben az érintett személy a börtönben kezdte el a heroin fogyasztását, itt következett be nála visszaesés, a detoxikáció sikertelen volt, illetőleg, ha a szabadságvesztés a végéhez közeledik.¹⁷ Számos ország esetén pedig elmondható, hogy egyáltalán nem ajánlják a szubsztitúciós kezelést a fogvatartottnak, ami összefüggésbe hozható azzal a körülménnyel, ha a szabad társadalomban a kezelés detoxikációra irányul. Oroszországban a metadon az illegális gyógyszerek listáján szerepel, és a nemzetközi nyomás ellenére sem tervezik a közeljövőben való bevezetését, mondván az ország még nem készült fel a narkotikumok egészségügyi alkalmazásának legalizációjára. 2006 márciusában egy metadon-ellenes cikk jelent meg az egyik orosz egészségügyi szaklapban, mely Kelet-Európában és az egykori Szovjetunióban jelentősen megosztotta a kábítószer-kezeléssel foglalkozó szakembereket. A cikk többek között azt állította, hogy a szubsztitúciós terápia ellentétes az Egyesült Nemzetek 1961-es Egységes Kábítószer Egyezményével, emellett nem tekinthető hatásos kezelési módnak. Az újságcikk ellen több prominens szervezet fogalmazott meg tiltakozó levelet, melyben egyebek mellett kifejtették, hogy a metadon szubsztitúciós terápia nem lehet ellentétes a hivatkozott konvencióval, mivel 1961-ben a metadont még kizárólag csak fájdalomcsillapításra használták.¹⁸ Oroszország mellett a szubsztitúciós kezelés többek között nem elfogadott még Ukrajnában és Belorussziában sem, éppen azon országokban, ahol a legnagyobb számú HIV pozitív személy található a börtönnépesség soraiban. Ezen államokban ugyanis a tudományos és egészségügyi szervek támogatása ellenére a metadon-terápia olyan vitatott prevenció programok közé tartozik, melyeket nem hajtanak végre.

16 Hennebel, L. – Stöver, H.: Substitution Treatment in European Prisons (STEP): A study of policies and practices of substitution treatment in prisons in the 15 EU Member States, Czech Republic, Poland and Slovenia. *Connections* issue 15. May 2004. 7. p.

17 Tods, S.: Substitution treatments in the Belgian prison system. Central and Eastern European Conference on Drug & Infections Services in Prison. Popowo, 18-20 September 2003. Conference report.

18 <http://www.aidsmap.com/en/news>

Az európai börtönöket vizsgálva a problematikus drogfogyasztóknak kb. 7%-a részesül metadon vagy egyéb helyettesítő terápiában. Ennek az alacsony arányszámnak a háttérben különböző okok állnak. Így megemlíthető az orvosok és az egészségügyi személyzet szkepticizmusa, akik gyakorta nem betegséggént tekintenek a drogfüggőségre, hanem azt erkölcsi kategóriaként közelítik meg. Ennek is betudhatóan évekig a kezelés és a fogvatartottak támogatása, a tanácsadás pedagógiai megközelítése – az ártalomcsökkentés és a szubsztitúciós programok elérhetősége ellenére is – drogmentes orientációjú volt. Számos esetben magáról a drogfüggőség természetéről, a kezelési lehetőségekről sincsenek teljesen informálva a végrehajtási intézmények orvosai, és nem rendelkeznek a szükséges képzéssel, ami félreértéseket eredményezhet, és helytelen gyakorlathoz vezethet. Egyes országokban ezért mind a társadalomban, mint pedig a börtönökben speciális tréningeken való részvételt követelnek meg az orvosoktól, mielőtt megkezdhetnék a betegek helyettesítő kezelését. Azon országokban tehát, ahol szubsztitúciós programokat indítanak el, elengedhetetlenül szükséges az érintettek körében a kezelés minden aspektusára kiterjedő információnyújtás és oktatás.

A szubsztitúciós kezeléssel szemben sok esetben maguk a fogvatartottak is elutasítóan viselkednek, tartva például attól, hogy a kezelésben való részvételükről a többi fogvatartott tudomást szerez. Sok esetben gondot jelent, hogy az elítélteket nem tájékoztatják megfelelően az egészségügyi szolgálat státuszáról, azaz nincsenek tisztában azzal a körülménnyel, hogy az egészségügyi személyzet nem része a végrehajtási rendszernek, és a kapott információkat kötelesek titkosan és bizalmasan kezelni. Egy további oka lehet a kezeléssel szembeni elutasításnak, hogy a végrehajtási közegben a fogvatartottakat nem illeti meg a szabad orvosválasztás joga, ez pedig gátolhatja a szükséges bizalmi viszony kialakulását a páciens és orvosa között.¹⁹

Az alacsony arányszám háttérben megtaláljuk a pszichoszociális ellátás korlátozott biztosítását, de ide sorolható a használat ellenőrzésének személyi hiánya és nem utolsósorban a szubsztitúciós kezeléssel szemben megnyilvánuló politikai légkör is.²⁰ Jellemző továbbá, hogy amíg az ópiátfüggő személyeket a társadalomban betegként kezelik, addig a végrehajtási közegben a kábítószer-élvezőkre elsősorban, mint fogvatartottakra tekintenek.²¹

Annak ellenére, hogy számos végrehajtási rendszer egyetért a társadalomban már megkezdett szubsztitúciós kezelés folytatásának szükségességével, mégis sok ország esetében megfigyelhető jelenség, hogy a már megkezdett kezelés folytatására nem kerül sor a börtön falai között. Ennek okai között említhető, ha maga a börtön drogmentes orientáltsága, az absztinenciára irányuló törekvések ugyanis – ahogy arra a bevezetőben utaltam – számos büntetés-végrehajtási rendszerben továbbra is a meghatározóak. Emellett az orvosok, az egészségügyi személyzet és maga a börtönigazgatás is gya-

19 Bővebben: Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 453-471. p.

20 (European Network on Drugs and Infections Prevention in Prison): „Unlocking potential: making prisons safe for everyone”. Report of the 8th European Conference of drug and HIV/AIDS services in prison. Budapest, 2005. 41. p.

21 Stöver, H. – Lines, R.: i. m. 76. p.

korta a metadonra és az egyéb helyettesítő drogokra feszültséget és nyugtalanságot csillapító pszichoaktív szerként tekint, nem pedig terápiás, az egészségügyi ellátás során alkalmazott droként. Jellemző a drogfogyasztás, a függőség jelenségével összefüggő megértés hiánya, valamint az a meggyőződés, hogy a börtönnek drogmentesnek kell lennie. Megfigyelhető továbbá a helyettesítő kezelések számára a férőhelyek, illetőleg az erőforrások korlátozott volta, de itt említhető meg a szabadulás utáni kezelési helyek hiánya is (pl. Németországban, Írországban, Belgiumban). Számos esetben számolni kell a bevételt ellenőrző személyzet hiányával, sőt a megfelelő gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező szakemberek korlátozott létszámával, valamint egyéb szervezeti feladatok jelentkezésével is, amelyek gyakorta eredményezik a fogvatartottak várólistára helyezését. Megfigyelhető továbbá, hogy egyes országok (például Németország, Írország) csak irányelvek szintjén garantálják valamennyi fogvatartott számára a kezelés folytatásának lehetőségét, míg Spanyolországban, Ausztriában, Dániában, Franciaországban vagy Portugáliában többé-kevésbé rutinszerűen történik az ellátás további biztosítása.

A gyakorlatban több tényező mellett döntő szerep jut az orvosok kezelésválasztási szabadságának, amely absztinenciára irányuló szemlélet esetén ezen ártalomcsökkentő terápia alkalmazása ellen hat. Belgiumban például a Börtönegészségügyi Szolgáltatnak jogában áll javaslatot tenni az orvosoknak a szubsztitúciós kezelés alkalmazására. Az orvosokat megillető terápiás szabadság ugyanakkor lehetővé teszi a kezelés választása mellett annak visszautasítását is. Így fordulhat elő, hogy egyes fogvatartottak azért nem részesülnek szubsztitúciós kezelésben, mert erkölcsi okokból az orvos nem értett egyet annak alkalmazásával.²²

Egyébiránt a legtöbb esetben a kezelés megkezdésére vagy folytatására vonatkozó döntés is az orvosoké. Olaszországban a börtönorvos határoz a kezelés megkezdése kérdésében, azzal, hogy azt megelőzően a beteggel egy megállapodást íratnak alá, mely tartalmazza az érintett tájékoztatáson alapuló hozzájárulását a metadon-kezelésbe. A szabad társadalomban már megkezdett terápia folytatása esetén pedig a megállapodást a fogvatartotti kezelési program jóváhagyása érdekében külsős orvosnak kell megerősítenie.²³

Az orvosok meghatározó szerepével szemben ellenpéldaként említhető Ausztria és Szlovénia, ahol a legkülönbözőbb területeken tevékenykedő, így eltérő szemléleteket képviselő szakemberekből (például szociális munkásokból, pszichológusokból, ápolókból és orvosokból) álló csoport dönt e kérdésben. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy amíg a kezelés kezdetén meghatározó szerepük a végrehajtási intézetek orvosainak van, addig a napi döntéseket, rendelkezéseket az egészségügyi tisztviselők, nővérek hozzák. Ők azok ugyanis, akik a leggyakrabban, és eltérő élethelyzetekben is látják nap mint nap a beteg fogvatartottakat. Már korábban is hivatkozott létszáhiányuk ezért is gátja gyakorta a kezelés folytatásának.²⁴

22 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 93. p.

23 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. M. 260. p.

24 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 416-421. p.

Külön kell szólni azon esetekről, amikor nem a szabad társadalomban megkezdett kezelés folytatására kerül sor, hanem a végrehajtási intézetekben történik a szubsztitúciós kezelés megkezdése akár a befogadást követően, akár a szabadulást megelőzően. Az első változat viszonylag ritkán fordul elő, melynek pragmatikus oka, hogy a szabadságvesztés megkezdését megelőzően helyettesítő kezelésre regisztráltak száma nagyobb, mint a börtönben elérhető férőhelyeké. Számos országban gondot jelentenek a szabadulást követő kábítószerfogyasztással összefüggő visszaesések és túladagolások is, ezért a büntetés lejárta megelőző szubsztitúciós kezelések megkezdése egyfajta „védőoltás” szerepét kívánja betölteni. Ilyen esetekben az eredményességet nagyban befolyásoló tényező, hogy van-e lehetőség a szabadulást követően a szabad életben a terápia folytatására. A kezelési folyamat ilyenformán történő megszakadásának problémájával ugyancsak sok állam kénytelen szembesülni.²⁵

Szubsztitúciós kezelés az Európai Unió börtöneiben

Napjainkban a szubsztitúciós terápia körüli vita ellenére is egyre nő azon büntetés-végrehajtások száma, melyek ajánlják a metadon-kezelést a fogvatartottaik számára. Így az Európai Unió „régebbi” tagállamainak többségében (Görögország, Svédország kivételével) léteznek ilyen programok a végrehajtási intézetekben. Az Unió tagállama-it a kezelés hozzáférhetősége szempontjából egyébiránt 3 csoportra lehet osztani.²⁶

Egyrészt vannak olyan országok, melyek a fogvatartottak számára nem teszik lehetővé a szubsztitúciós terápiát. Ide sorolhatjuk Görögországot és Svédországot, valamint az újonnan csatlakozó tagállamok többségét.

A végrehajtási közegben történő alkalmazás elmaradásának hátterében több ok húzódik meg. Így az egyik magyarázat lehet a kezelés kései bevezetése a társadalomban (pl. Görögország esetén erre 1996-ban került sor, de ez nem igaz Svédország vonatkozásában, ahol a legkorábban, 1967-ben alkalmazták először a kezelést.) A bevezetés elmaradásának további okaként említhető az előbbi mellett, ha a társadalomban a szubsztitúciós programok igen jelentős szintet képviselnek, mely megállapítás mind Görögország, mind pedig Svédország esetén megállja a helyét. Ugyancsak kihatással lehet a kiterjesztés hiányára, ha a szubsztitúciós helyek korlátozott számban állnak rendelkezésre, illetőleg maga a drogprobléma sem számottevő, valamint az a körülmény, ha az adott országban a drogpolitika absztinencia-alapú. Ez utóbbi a helyzet például a Cseh Köztársaságban, ahol azért nem ajánlanak szubsztitúciós kezelést a végrehajtási intézetekben, mert absztinencia-orientáltságú programokra koncentrálnak. A drogkezelés során a hangsúly a pszichoszociális beavatkozásokra helyeződik: a fogvatartottaknak drogmentes részlegekben vagy speciális drogkezelési egységekben való részvétel lehetőségét kínálják. Egyedül a prágai börtönkórházban van mód helyettesítő szer (buprenorfin) alkalmazására rövid távú detoxikáció során azon fogvatartottaknál, akiknél az opiátfogyasztással összefüggő elvonási tünetek jelentkeznek.²⁷

25 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 426. p.

26 V. ö. Sárosi Péter: A büntetés-végrehajtási intézményekben végzett ártalomcsökkentés nemzetközi gyakorlata. *Addiktológia* 2004/3. 372-375. p.

27 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 108-109. p.

Végezetül befolyásolhatja a kezeléshez való hozzá nem férést, ha a börtönökben a problematikus kábítószer-fogyasztás terjedése nem ópiátokkal, hanem például amfetaminokkal összefüggő.²⁸

Svédországban jelenleg a szubsztitúciós szereket a börtönökben kivételes jelleggel csak rövid tartamú detoxikációra, illetőleg egyedi esetekben a szabadulást megelőzően használják. A közösségi alapú kezelést követően a végrehajtási intézetekben azért nem kerül sor a folytatásra, mert egyrésztől bűncselekmény elkövetése a programból való kizárást vonja maga után, másrésztől a szabadságvesztésre ítélet azt a felfogást erősíti, hogy az adott személy képtelen tartózkodni a drogoktól, illetve bűncselekmény realizálásától. Mindemelllett a fogvatartottak végrehajtási intézetek közötti mozgása megnehezítené a kezelés alkalmazását. A drogmentes börtönkörnyezet megteremtését célzó elképzelések egyik elemeként valamennyi börtönben javasolják szűrőpróbaszerűen a kötelező drogtesztek elvégzését. Amennyiben a fogvatartott tesztje pozitív lenne, vagy annak elvégzését megtagadná, bebörtönzésének tartama 5–45 nappal meghosszabbodhat.²⁹

A második csoportba azon államok tartoznak, melyek csak korlátozott elérhetőséget biztosítanak a börtönökben. Itt említhető Finnország, ahol a 37 végrehajtási intézetből 14-ben volt lehetőség a szubsztitúciós kezelésben való részvételre, és ez számszerűleg 1998-tól 2003 májusáig mindösszesen 116 fogvatartottat (2001-ben például 45 főt) érintett. Fontos ugyanakkor utalni arra, hogy a helyettesítő terápia 1997-es bevezetése óta az abba bevont fogvatartottak aránya növekedett.³⁰ 2002-ben az Igazságügyi Minisztérium engedélyezte az egészségügyi személyzet számára bizonyos feltételek között a kezelés börtönökben történő megkezdését is. A valóságban azonban az orvosok megretentek a rájuk nehezedő felelősségtől, illetve attól, hogy olyan nagyszámú börtönnépességet érintjen majd a kezelés, melyet nem tudnak kézben tartani. A fentiek hatására egyetlen kezelés sem kezdődött meg a börtön falai között, és a szubsztitúciós kezelésbe bevont fogvatartottak könnyen ellenőrizhetők maradhattak.³¹

Németországban a 16 szövetségi államból csak 6-ban van lehetőség a fogvatartottak szubsztitúciós kezelésére, emellett a terápia elérhetősége igen heterogén képet mutat. A „régibbi” szövetségi államokban például negatív megközelítés figyelhető meg a fenntartó terápiával szemben. Kelet-Németországban az ópiátfogyasztás kis mértékű elterjedése miatt a szubsztitúciós kezelésekre vonatkozó börtönbeli rendelkezések is igen korlátozottak. Általánosságban elmondható az is, hogy a metadon-fogyasztás gyakorlata a börtönökben megfelel a szabad világban érvényesülő gyakorlatnak. Így azokon a helyeken, ahol a helyettesítő szer szabadon felírható a társadalomban, ez irányadó a végrehajtási intézetekben is. Következésképpen, ahol a metadon alkalmazását kevésbé ajánlják, ott a börtönökben is ritkán található meg, elérhetősége korlátozott. A szabadságelvonást megelőzően már megkezdett kezelést csak néhány állam folytatja a börtö-

28 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 415. p.

29 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 398–407. p.

30 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 143. p.

31 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 149. p.

nőkben is, és általában a rövid tartamú szabadságvesztésre ítélték esetén. A legtöbb börtönorvos a hosszú távú metadon-kezelést ugyanis visszautasítja.³²

Olaszországban a szubsztitúciós kezelés gyakorlata a nagyobb intézetekre és börtönökre szorítkozik, és a detoxikációra fókuszál, így mindössze néhány börtönnél alkalmazzák a fenntartó kezelést. A helyettesítő kezelés végrehajtási intézetekben történő elkezdése ugyancsak ritkának mondható.³³

A harmadik kategóriába azok az országok sorolhatók, melyekben a hozzáférés széles körben biztosított. Ausztriában például 1991 óta minden végrehajtási intézetben elérhető a terápia, sőt egyes fegyintézetekben külön körleteket is létrehoztak a metadon-kezelés résztvevői számára. Egyébiránt a helyettesítő kezelésben résztvevő fogvatartottak száma 1990 óta folyamatos emelkedést mutat: amíg akkoriban az érintettek száma 50 körül mozgott, addig 2002-ben már 531 volt, ami a teljes börtönnépeség 7,5%-át jelentette. Jelenleg a kezelés elsődlegesen a HIV pozitív fogvatartottakra, a jelentős ópiát-múlttal rendelkezőkre, valamint olyan személyekre fókuszál, akiknél a szabadulásakor számolni kell a túladagolás veszélyével.

Az osztrák Igazságügyi Minisztérium 2002-es adatai alapján a kezelés nemcsak, hogy valamennyi börtönben elérhető, ezen túlmenően nem is korlátozódik az ítélet tartamára. Ez egyrészt azt jelenti, hogy lehetőség van a szabadságvesztést megelőzően elkezdett kezelés folytatására, másrésztől egyedi esetekben új szubsztitúciós terápia indulhat el a börtönbüntetés tartama alatt, illetőleg a szabadulást megelőzően.³⁴

Dániában, Spanyolországban és Hollandiában ugyancsak szinte minden intézmény alkalmazza a szubsztitúciós terápiát.³⁵ A rendelkezésre álló adatok alapján Dániában 1998-ban a metadon-kezelés résztvevőinek száma 232 fő, 2003-ban már 300 fogvatartott volt. 2004 óta havonta regisztrálják a kezelésben résztvevők számát, ami adott év májusában 500 körül mozgott, azaz a folyamatos emelkedés megállapítható.³⁶

Hollandia kapcsán megjegyezném, hogy a gyógyszeresen támogatott kezelésben csak azon rövid tartamú szabadságvesztésre ítélték részesülhetnek, akik bebörtönzésüket megelőzően már részt vettek metadon-kezelésben.³⁷ Emellett, bár az ország jelentős tradícióval bír a helyettesítő kezelés terén, a metadon-kezelésbe bevontak száma szignifikánsan visszaesik, amikor megkezdődik a szabadságvesztés-büntetésük letöltése, azaz a végrehajtási közegben terápia alá vontak aránya töredéke a társadalomban regisztrált értékeknek.

A Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontjának 2005. évi jelentése szerint a legnagyobb lefedettséggel Spanyolország rendelkezik, ahol az elítélti populáció 18%-a, a problematikus kábítószer-élvezőknek pedig 82%-a részesült

32 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 185-187. p.

33 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 260. p.

34 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 69-70. p.

35 Sárosi Péter: i. m. 372-375. p.

36 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 121-122. p.

37 A Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontjának 2005. évi jelentése: A kábítószer-probléma Európában. Luxembourg, 2005. 87. p.

metadon-kezelésben. A szubsztitúciós kezelés az országban 1992 óta az ártalomcsökkentő stratégia részeként fejlődött és 1998-ban terjesztették ki valamennyi végrehajtási intézetre. A metadonnal történő terápiának mindkét formája megtalálható, azzal, hogy egyik nem zárja ki a másikat, azaz az átjárhatóság biztosított.

A spanyol Belügyminisztérium 2001-es jelentése szerint a metadon-kezelés a drog-fogyasztó fogvatartottak számára a leghatásosabb beavatkozásnak tekinthető, mely egyúttal egyéni és csoportos előnyökkel is társul. Ezen előnyök elérése érdekében a metadon-kezelés nem korlátozódhat a helyettesítő szer felírására és szétosztására. A metadont tehát egy átfogó terápiás szemlélet részeként, az egyéni eltérések és szükségletek figyelembe vételével kell alkalmazni. Amíg önmagában a metadon szétosztása egy ártalomcsökkentő intézkedés, addig ezzel szemben a metadon-kezelés tartalmazza a pszichoszociális ellátást, a szabadulásra való felkészítést, amennyiben pedig szükséges a kezelés szabadulást követő folytatását a társadalomban, ezáltal a rehabilitációs kezelést.³⁸

Az Unió új tagállamai közül a szubsztitúciós terápia alkalmazása szempontjából megemlíthető Málta, Szlovénia és Lengyelország.

Lengyelországban a drog-probléma a végrehajtási közegben egészen a '80-as évek végéig nem játszott meghatározó szerepet, tekintettel arra, hogy általában korlátozott volt a kábítószer-fogyasztás, és liberális törvényi rendelkezéseket alkalmaztak. 2000. elején egy kutatási projekt mutatott rá a probléma méreteire, rávilágítva többek között arra, hogy a börtönökben a kábítószerkehez könnyebb hozzájutni, mint az alkoholhoz. A drogszolgálatok a drogmentesség megteremtésére helyezték a hangsúlyt, így a szubsztitúciós kezelések civil szférában való bevezetésékor erős kontroll és korlátozások érvényesültek. A fogvatartottak körében jelentkező drogfogyasztásra reagálva a végrehajtás drogstratégiája is a kínálat-csökkentésére és különféle ellenőrző intézkedések alkalmazására (pl. vizeletvizsgálat) irányult. Az első kísérleti jellegű helyettesítő kezelés bevezetésére 2003 januárjában került sor Krakówban. A rendelkezésre álló adatok alapján abban az évben mindösszesen egy börtön ajánlott szubsztitúciós kezelést 10-15 fogvatartott számára, a résztvevők tényleges száma 6 fő volt. A résztvevők alacsony száma mögött két ok húzódott meg: egyrészt a létszámra kihatással voltak a metadon vásárlására fordítható pénzügyi források, másrészt pedig a szubsztitúciós kezelés újító természete.³⁹ Ezt követően 2004 áprilisában Varsóban indult be a projekt három végrehajtási intézetben.⁴⁰ A metadon-programban való részvétel feltételei az Egészségügyi Minisztérium által a szubsztitúciós kezelés tárgyában kiadott 1999. évi rendelkezésen alapulnak. Ennek értelmében szükséges a 21. életév betöltése, 3 éves injekciós drogfogyasztói múlt, valamint 3 sikertelen kezelési kísérlet és a metadon bevételenek felvállalása. Emellett Lengyelországban társadalom-biztosítás nélkül a metadon-kezelést a fogvatartottak nem vehetik igénybe. A metadon-program börtönökben

38 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 384-386. p.

39 Lesniak, K.: Methadone maintenance treatment in Polish prison. Central and Eastern European Conference on Drug & Infections Services in Prison. Popowo, 18-20 September 2003. Conference report.

40 Rudalski, W.: Methadone behind bars – the implementation of the first methadone programme in Warsaw penitentiary institutions. Connections. Issue 15. May 2004. 10. p.

való végrehajtása kapcsán az alapvető probléma egy nemzeti stratégia hiánya a szubsztitúciós program alkalmazására. Gondot jelent, hogy a programot a még jogerősen el nem ítélték vonatkozásában is végrehajtják, ezért, ha egy kezelésben résztvevő előzetes letartóztatottat másik végrehajtási intézetbe szállítanak át, akkor a kezelés folytatása szinte lehetetlen. Ugyancsak veszélybe kerülhet a terápia, ha a szabadulást követően megfelelő intézmény hiányában nincs lehetőség a folytatásra.⁴¹ További problémaként említhető, hogy a programok olyan személyeket céloznak meg, akiket rövid tartamú szabadságvesztésre ítélnék.⁴²

Amíg Lengyelországban nincsen minden börtönben és a társadalomban sem teljes körű lefedettsége a terápiának, addig Szlovéniában 1995 óta elérhető és jelenleg valamennyi börtönben megtalálható a szubsztitúciós kezelés, illetőleg a legtöbb végrehajtási intézetben működik drogmentes részleg is. A metadont a dózis fokozatos csökkentésével elsősorban detoxikációra használják, melynek hátterében az a szemlélet áll, hogy a börtönökben a drogelvontás megvalósítható. A fenntartó kezelést is ajánlják, de csak kivételekkel. Ez utóbbiban való részvétel minimális feltétele a 16. életév betöltése, igazolt ópiátfüggőség, korábbi detoxikációs kísérlet. Szükséges továbbá, hogy a beteg a drogprevenció, illetőleg rehabilitációs központ régiójában éljen, írásos beleegyezését adja a programban való részvételhez és rendelkezzen egészség-biztosítással. A program része továbbá egy pszichoszociális programban való részvétel, és drogtest elvégzése. A kezelésbe való bekapcsolódás kérdésében egy szakértői csoport dönt, amely orvosokat, nővéreket, szociális munkásokat, pszichológusokat egyaránt tartalmaz.

A terápia elkezdhető a szabadságvesztés tartama alatt részint akkor, ha a bebörtönzést megelőzően már felírták a metadon alkalmazását, de lehetőség van rá akkor is, ha a kezelést első alkalommal a végrehajtási intézetben rendelik el a fogvatartott számára. Emellett a terápia folytatható a börtönből történő szabadulást követően is. A börtönsemmélyzet és a civil egészségügyi szakemberek közötti együttműködés elősegítése érdekében a közegészségügyi hálózat részeként minden börtön közeli kapcsolatban áll a Drogfüggőség Kezelési és Megelőzési Központtal. Az egyik végrehajtási intézetből a másikba történő átszállítás sem zárja ki a folytatás lehetőségét, ha erre vonatkozóan a végrehajtási intézmény orvosa tesz ajánlást.⁴³

Itt jegyezném meg, hogy az EU új tagállamaiban a szabadon bocsátást megelőző helyettesítő kezelés lehetősége csak Szlovénia börtöneiben, illetve a lengyelországi végrehajtási intézetek kevesebb, mint felében biztosított. Ezzel szemben Csehországban, Lettországon, Litvánian és Szlovákiában a kábítószerrel összefüggő tanácsadásban és tájékoztatásban merülnek ki a szabadítást megelőző beavatkozások.⁴⁴

41 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 319-322. p.

42 Lesniak, K.: i. m.

43 Macdonald, M.: A study of existing drug services and strategies operating in prisons in ten countries from Central and Eastern Europe. 2004. 67-68. p. és Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 372-373. p.

44 A Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontjának 2006. évi jelentése: A kábítószer-probléma Európában. Luxembourg, 2006. 32. p.

Hazánkban a metadon terápia alkalmazása pusztán elvi lehetőség. A végrehajtási intézeteink egészségügyi osztályai sem a detoxikálást, sem pedig a hosszú távú szubsztitúciós kezelést nem tudják végrehajtani. Abban az esetben, ha a szakorvosok pszichiátriai vagy addiktológiai szempontból a kezelést indokoltnak tartják, a metadon alkalmazására kizárólag az IMEI jogosult, a bv. alapellátásában a szer indikációja nem áll fenn. Ez az irányadó akkor is, ha a szabadságvesztés megkezdését megelőző kezelés folytatásának kérdése merül fel. Ilyenkor a fogvatartottat az IMEI-be kell átszállítani és a kivizsgálását követően döntenek a szakemberek a terápia szükségességéről.⁴⁵

A kutatási eredmények elemzése, összegzése

A metadon fenntartó kezelés börtönökben végzett hatásvizsgálatai több pozitív eredményről számolnak be. Így például Ausztráliában az egyik új-dél walesi börtönben 382 fős fogvatartotti állományon végzett vizsgálat, melyből 191 fő részesült metadon fenntartó kezelésben, azt mutatta, hogy a helyettesítő módszer hatékonyan képes csökkenteni a heroin fogyasztását, a kábítószeres injekciót és az eszközök megosztott használatát a bebörtönzött heroinista fogvatartottak között.

Ugyancsak az egyik új-dél walesi börtönben folytattak kutatást azzal a céllal, hogy összehasonlítsák a metadon fenntartó kezelésben résztvevők drogfogyasztásának és kábítószer-injekciójának a gyakoriságát a börtönökben, illetve a végrehajtási intézetek falain kívül. Az eredményekből leszűrhető volt, hogy a közösségi résztvevők szignifikánsan többször éltek injekciós drogfogyasztással (84%, míg a börtönben ez az arányszám 44% volt) és körükben nagyobb volt a heroin használat is (72%, szemben a fogvatartotti 38%-kal). Annak ellenére azonban, hogy a fogvatartotti állomány körében mind a heroin-használat, mint pedig az injekciós tevékenység egyaránt kisebb arányban fordult elő, az injekciós eszközök kölcsönzése, kölcsönadása, mint a fertőzések szempontjából különösen veszélyes magatartások, az ő esetükben volt a nagyobb arányú. Ez a tényező világította rá a figyelmet az ártalomcsökkentő módszerek együttes alkalmazásának szükségességére. A helyettesítő fenntartó kezelés mellett tehát a börtönökben a tücsere-programok bevezetése, ezek kombinációja a prevenciós intézkedések hatékonyságát fokozó törekvéssé lépett elő.

A katalán egészségügyi és igazságügyi minisztérium által kezdeményezett kísérleti metadon fenntartó program keretében 123 opiátfogyasztó fogvatartotton végeztek felmérést az egyik barcelonai börtönben. A kutatási eredmények a megfelelően magas metadon dózis és a kezelési tartam fontosságára figyelmeztettek. A fogvatartottak között ugyanis szignifikánsan csökkent az injekciós magatartás és az eszközök megosztott használata, de csak akkor, amikor a kezelés tartama már meghaladta a 6 hónapot. Másrészről az opiátfogyasztás jóval gyakoribb volt azoknál a személyeknél, akiknek a felírt metadon adagjuk kevesebb volt 50 mg-nál, szemben azokkal, akik ennél nagyobb mennyiséget kaptak függőségük kezelésére.

Ugyancsak az alkalmazott dózis játszott szerepet abban a kutatásban, melyet 1996 és 1997 között folytattak New York-ban. A fogvatartottak egy része magas (átlagban 70 mg),

míg a másik fele alacsony (átlagban 30 mg) dózist kapott a metadon-terápia során. A vizsgálat célja annak feltárása volt, hogy az alkalmazott mennyiség milyen hatással van a szabadulást követő visszaesésre. Az eredmények összegzéséből megállapítható volt, hogy a magas dózisban részesülők kisebb arányban tértek vissza a börtönbe, azaz esetükben a kezelés a megfelelő mennyiségű metadonnak köszönhetően sikeresebben végződött.

A metadon-fenntartó és a metadon-detoxikációs kezelés összehasonlítása volt a tárgya annak a franciaországi projektnek, mely kimutatta, hogy a metadon fenntartó terápia résztvevőinek csak 19%-át börtönözték be újra, míg ez az arány a detoxikációban részesülők esetén 39% volt, azaz a fenntartó kezelés eredményesebbnek bizonyult a detoxikációs programmal szemben.⁴⁶

A metadon-fenntartó kezelés fontos prevenciós szerepét hangsúlyozta a HIV és hepatitis fertőzések megelőzésében az a kutatás, melyet Új-Dél Walesben végeztek egykori fogvatartottakon, akiknek injektáló drogos múltjuk volt. Közülük 64-en részesültek metadon-fenntartó kezelésben a szabadságelvonást megelőzően, az alatt, vagy azt követően, míg 80-an semmilyen terápiában nem vettek részt az említett időszakokban. A kutatási eredmények azt mutatták, hogy a börtönt megelőző 3 hónap során kezelésben részesülők jóval kevesebb alkalommal végeztek naponta injektálást, és osztották meg másokkal az eszközöket, mint azok, akik metadont nem kaptak. Azon kábítószerélvezők pedig, akik a szabadságvesztés tartama alatt kapták meg a helyettesítő kezelést, szignifikánsan ritkábban szűrték meg magukat egy hét leforgása alatt, de csak akkor, ha a metadon dózisa meghaladta a 60 mg-ot és abban a börtönbüntetés teljes tartama alatt részesültek.⁴⁷

A hatékony helyettesítő kezelés összetevői

A tanulmányok összegzéséből megállapítható, hogy a metadon-fenntartó kezelés képes csökkenteni a heroin-használatot, a kábítószer-injektálást és az injektálással járó kockázatot jelentő magatartásokat, mint például az eszközök megosztott használatát. Hatásos lehet a drogkereskedelem börtönbeli visszaszorításában, egyúttal növeli a szabadulás utáni részvételt a kezelésben. Ez utóbbi kapcsán elengedhetetlen a terápia folyamatosságának biztosítása, ami szoros kapcsolatban van a visszaesési ráták alakulásával. A kezelésekre idő előtti megszakítása és a terápia nem megfelelő tartama ugyanis igen jelentős arányban a drogfogyasztói magatartás folytatását idézi elő. A végrehajtási közegben a fogvatartottak gyakorta úgy vélik, hogy szabadulásuk után nem fogják folytatni a drogfogyasztást. A külvilágba kikerülve azonban minden megváltozik: már nem érzik olyan erősnek, egészségesnek és biztonságban magukat, mint a börtönben, ahol volt munkájuk, iskolába, szakképzési tréningekre járhattak. Amennyiben pedig az ópiátfüggő a szabadságvesztés-büntetését megelőzően részesült fenntartó kezelésben, annak folytatása indokolt a végrehajtási intézetben is. A civil szférában és a börtönökben folyó programoknak ezért harmonizálniuk kell egymással és olyan stratégiákat tartalmazniuk, melyek bátorítják, és egyúttal megtartják a betegeket az akár több évig is tartó kezelésben.

46 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 34-39. p.

47 Jürgens, R.: HIV/AIDS in prisons: Final report. 1996. 72-73. p.

Finnországban a bv. által 2002-ben kiadott közleményben a kezelés folytatása alapvetően került rögzítésre. A dokumentum értelmében a terápiát nem szabad megszakítani abból az okból, hogy a beteg börtönbe került, illetve másik intézetbe szállították át. Ennek érdekében biztosítani kellene, hogy valamennyi börtönben, börtönkórházban a kezelés folytatható legyen, továbbá azokban az esetekben is, amikor a beteg rövid távú eltávozást kap az intézetből. A folytatás garantálására, illetve a börtön és a külső kezelési központok együttműködése megkönnyítésére pedig a betegek írásbeli hozzájárulását követelik meg.⁴⁸

Dániában a folyamatosság biztosított a börtönbe történő befogadáskor és a szabaduláskor is. A kezelés folytatásának megszervezését mindkét esetben a szociális munkások és a pártfogói szolgálat végzi.⁴⁹

A szubsztitúciós fenntartó kezelés hatékonyságát a folyamatosság biztosítása mellett nagyban befolyásolja a terápia kellő időben történő megkezdése, a megfelelő dózis és tartam alkalmazása is. Ez utóbbi tekintetében az országok egy része időbeli korlátozásokat alkalmaz, melyeket hivatalos irányelvekben, rendelkezésekben rögzítenek, míg mások úgy élnek az időbeli korlátozás eszközével, hogy az kodifikálásra nem került. A kezelési tartam maximalizálása a fogvatartottak többsége számára nem jelent gondot azon esetekben, amikor rövidebb tartamú szabadságvesztés büntetésüket töltik, míg a hosszabb ítéleti idővel rendelkezőknél az időbeli megszorítás a kezelés hatékonyságát áthatja alá. A korlátozások bevezetésének hátterében feltehetőleg a kábítószermentes börtönkörnyezet megteremtését célzó elképzelések húzódnak meg, melyek nem igénylik a drogorientáltsgú kezelést, ha a fogvatartott hosszú tartamú szabadságvesztés büntetését tölti. Ilyen esetekben tehát a költséges és további szervezeti feladatokat igénylő szubsztitúciós kezelés helyett az absztinenciára irányuló törekvések érvényesülnek. Az elhanyagolható kisebbséget azon államok képezik, melyek időbeli megkötések nélkül, az érintett személyek egyéni szükségleteire koncentrálnak ajánlják a helyettesítő kezelést. Így Spanyolországban és Ausztriában a szubsztitúciós terápiának bevett, állandósult gyakorlata alakult ki, melynek integrált része a pszichoszociális ellátás is. Dániában a szubsztitúciós programok tartama időbeli korlátozás alá ugyancsak nem esik.⁵⁰

Az alkalmazott átlagos dózist tekintve igen nagy eltérések figyelhetők meg az egyes országok között. Így például Németországban ez a mennyiség 60 mg, míg Dániában, vagy Spanyolországban 120 mg-ig terjedhet. Arra vonatkozóan, hogy melyik dózis tekinthető a legmegfelelőbbnek⁵¹, egyrésztől leszögezhető, hogy a relative alacsony dózis is elegendő, lévén a bevétel ellenőrzése biztosítható a börtönkörnyezetben, másrésztől az orvos és betegek közötti egyeztetés során lehet az egyéni szükségleteknek leginkább megfelelő adagot megállapítani.

A dózis fokozatos csökkentése tekintetében a redukciós lépések ugyancsak változatos képet mutatnak és nemcsak az egyes országok között, hanem adott államon belül is jelentős különbségek lehetnek. Ezen sémák nem tekinthetők ugyan teljesen statikusnak, de egyfajta kiindulási alapként szolgálnak és legfontosabb elemük a betegek igényeire irányultság kell,

48 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 143-145. p.

49 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 128-136. p.

50 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: i. m. 122. p.

51 A jelenleg ajánlott kezdő dózis 30-40 mg naponta. Bővebben: (Drug Policy Alliance): About Methadone and Buprenorphine. Revised second edition. 2006. 14. p.

hogyan legyen. Éppen ezért azon modellek, melyekben valamennyi beteg egyenlő dózis kap, hamis képet mutatnak és visszaesést is eredményezhetnek. Általánosságban elmondható, hogy gyakori jelenség a fogvatartotti igények, az egyéni szükségletek figyelmen kívül hagyása. Ezen nem megfelelő reagálás különösen azon kábítószer-élvezők esetén jellemző, akiknél a metadon egyfajta alapterápiává vált, összefüggésben azzal, hogy függőségük 20 évre vagy még annál is hosszabb időre nyúlik vissza.⁵²

A helyettesítő kezelés alapvető eleme a titkosság megőrzése, amelynek biztosítása a börtön falai között, a zárt közegben gyakorta nehézségekbe ütközhet. A fogvatartottak attól tartanak, hogy függőségük felfedése miatt bizonyos kedvezményektől elesnek, illetőleg félnek a személyzet és a többi fogvatartott negatív megnyilvánulásaitól. A fogvatartottak védelme érdekében ezért a szubsztitúciós kezelésben résztvevőket vagy együttesen helyezik el (pl. Portugáliában) vagy a helyettesítő szert az egyéb gyógyszerekkel együtt osztják szét az érintetteknek.⁵³ Finnországban a napi szétosztási gyakorlat során figyelembe veszik a fogvatartottak magánélethez való jogát. Nincsenek külön szubsztitúciós kezelési egységek és a drogfüggőség diagnózisa sem ismert se a börtönigazgató, sem pedig a többi fogvatartott előtt. Az adagok kiosztása hétköznapokon a börtön-egészségügyi részlegen belül közvetlen ellenőrzés mellett történik, míg hétvégeken, amikor e részleg zárva van, a bv. személyzet végzi ezt a munkát.⁵⁴

Dániában a szubsztitúciós eljárás fontos elemének tekintik a kezelés bizalmi jellegét, így a végrehajtási személyzet nem tudja ki az, aki helyettesítő anyagot kap, és ki nem.

Mindinkább elfogadott nézet az is, hogy a szubsztitúciós kezelésnek szükséges része, és a hatékonyságát befolyásoló tényező a pszichoszociális ellátás biztosítása.⁵⁵ A betegek számára a helyettesítő terápia fontos összetevője az egészségügyi, pszichoszociális, oktató intézkedések alkalmazása. A gyakorlatban azonban ilyenfajta támogatásban a fogvatartottak ritkán részesülnek. Kiemelhető azonban Németország, ahol a szubsztitúciós kezelésnek kötelező követelménye a pszichoszociális ellátás, illetve Ausztria és Franciaország, ahol fakultatív jelleggel ugyan, de szintén jelen van ez a támogatási forma.⁵⁶

Összegzőként elmondható, hogy a gyakorlatban gondot jelentenek a börtönök hosszú várólistái, a korlátozott férőhelyek, az erőforrások és a személyzet hiánya, a betegek nem megfelelő informálása a szubsztitúciós kezelésről és a kábítószerokról. Mindez azt demonstrálja, hogy amíg egyre növekvő számban vannak jelen a helyettesítő kezelések a társadalomban, addig a fentiek miatt a végrehajtási intézetek jelenleg még nem tudnak lépést tartani ezzel a fejlődéssel, így nem képesek megfelelően szervezett és finanszírozott szubsztitúciós kezeléseket biztosítani a fogvatartottak számára.

A szubsztitúciós kezelés börtönkörnyezetben történő alkalmazása során jelentkező problémák egy része megegyezik azzal, ami a kinti világban is jelen van, más része azonban börtön-

52 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: 424-425. p.

53 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: 432-433. p.

54 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: 143-144. p.

55 A Pszichiátriai Szakmai Kollégium módszertani levele a Metadon kezelés szakmai irányelveiről. Letölthető: <http://www.mpt.iif.hu/pages/4/page22.html> (2006. 09. 04.)

56 Stöver, H. – Hennebel, C. L. – Casselmann, J.: 426-427. p.

specifikus. Így alapvető kihatásuk lehet az absztinenciára irányuló törekvéseknek, melyek a drogfüggőség legyőzésére, a szermentesség megőrzésére alkalmas időként kezelik a szabadságvesztés tartamát. Ebből következően a metadon-kezelést úgy fogják fel, mint a függőség meghosszabbítását és a drogfogyasztás engedélyezése felé vezető lépést. Számos esetben megfigyelhető jelenség az is, hogy egyes fogvatartottakra betegként, másokra pedig drogfüggőként tekintenek, aminek magyarázata, hogy egyesek már részt vettek kezelési programokban, míg mások nem. Abból adódóan pedig, hogy esetenként adott országon belül is eltérő gyakorlatot követnek a börtönorvosok, a helyettesítő szerek felírása és alkalmazása tetszőlegesnek, illetve önkényesnek tűnhet. Emellett a kezelés során döntő szerepet kapnak az intézeteken belül tevékenykedő egészségügyi alkalmazottak és orvosok, az általuk képviselt nézetek. Nem szabad figyelmen kívül hagyni a végrehajtási személyzet egy részénél a helyettesítő szerekkel szemben tapasztalható fenntartást sem. A szubsztitúciós szerre így drogként, és nem egy egészségügyi kezelés során alkalmazott gyógyszerként tekintenek, azaz a terápiát a korábban használt kábítószer új droggal való pótlásaként fogják fel. Sok esetben gondot okoz a fogvatartottak kábítószerektől való távoltartása, az anonimitás megőrzése, a titkosság biztosítása. Vita forrásai lehetnek a detoxikációs dózisok, illetve eljárások is. Így néhány országban kritikaként fogalmazódott meg, hogy a redukciós lépések túlságosan gyorsak, avagy túl rövidek. Végezetül az erőforrások sok esetben tapasztalható hiánya mellett ismételten utalnék a szubsztitúciós kezelés folytatásának nehézségeire, amelyek jelentkezhetnek a szabadságvesztés megkezdését követően, egyik intézményből a másikba történő átszállításkor, a börtönből történő rövid tartamú eltávozáskor, valamint a büntetés letöltését követően is.⁵⁷

Lőrincz József

A sztálini büntetőpolitika és konzekvenciái a hazai büntető igazságszolgáltatásban¹

Miközben a nyugati társadalmakban a II. világháború után a büntetőpolitika enyhülésével megindult az igazságszolgáltatás megújulása, hazánkban 1949-től a nyugat-európai büntetőpolitikai és büntetőügyi modell teljes tagadásával gyökeres fordulatra kényszerültünk. A Szovjetunió diktálta sztálini büntetőpolitika ideológiai háttérében az osztályharc fokozódó éleződésének, illetve a proletárdiktatúra hatalomgyakorlásának a többséggel szembehelyezkedő kisebbség elnyomásával járó hamis tantételei álltak. A paranoid büntetőpolitika következményei igazságszolgáltatásunkat újkori történelmének mélypontjára taszították. A különböző represszív intézkedések csaknem minden ötödik családod érintettek, és jelentősen hozzájárultak az 1956-os forradalomban kirobbant népi elégedetlenség fokozódásához.

Honi büntetőjogunk a fordulat évétől, 1948-tól 1956-ig az egypártrendszerű, monolitikussá merevedő állami politika direkt irányítású eszközévé torzult, amely ugyan korszerű és hangzatos elveket képviselt, de gyakorlatában az osztályharc egyik előretolt bástyájaként a „szocializmus építésével szembefordulók” megleckéztetését végezte el. Király Tibor erről a következőket írja: „A büntetőjog alkalmazásával reagált az állam minden – a központi tervekkel és ideológiával ellenétes – megmozdulásra, nemegyszer fölöslegesen és szélsőségesen. A büntetőjog és alkalmazása töltötte be azt a reménytelen szerepet, hogy őre legyen a tervteljesítésnek, hogy biztosítsa a szocialista tudat kialakítását, az önkéntes munkafegyelem diadalra jutását. Némi túlzással azt mondhatjuk, hogy nem a társadalmi, gazdasági, hanem a büntetőjogi törvényeknek kellett vezérelniük a termelési folyamatokat és kialakítani az emberek meggyőződését.”² Hazai történetünkben ez a példa nélkül álló nyolc év azt eredményezte, hogy a büntetőjog évszázados garanciáinak legtöbbszörét megszegették, és a törvényes formák betartásával, vagy sok esetben anélkül, százezrek váltak egy beteges büntetőhatalom martalékává.

1. Módosítások a büntető jogalkotásban

Az 1945 utáni törvényhozás a halálbüntetéssel fenyegetett bűncselekmények körét jelentősen kiszélesítette, ez a változás összefüggött a világháború folyamán elkövetett

¹ A Rendőrtiszti Főiskola „1956 szilánkjai” című konferenciáján 2006. november 15-én elhangzott előadás szerkesztett változata.

² Király Tibor: A büntetőhatalom korlátai. Akadémiai székfoglaló. Budapest, 1988. Kézirat. 14. oldal

háborús és népellenes bűncselekmények tetteseinek felelősségre vonásával. A halálbüntetés kiszabására a jogalkotás széles körű lehetőséget nyitott a rögtönbíráskodás keretében. 1950-ben újabb jogszabályok tették lehetővé halálbüntetés alkalmazását, így a gazdasági rend, majd pedig a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelmére Az 1950. évi II. törvényben (Btá) semmi kétség nem merült fel alkalmazását illetően.³

A szabadságvesztés-büntetésnek a korábbi, Csemegi-kódexben foglalt rendszerét a II. világháború után a 81/1945. ME sz. rendelet a népbíráskodásról és az 1440/1945. (VIII. 5.) ME. sz. kormányrendelet módosította először. Ez utóbbi mellőzte a népbíráskodás körében a fogházbüntetést, és bevezette a kényszermunka büntetést. E kormányrendeleteket törvényerőre emelő 1945. évi VII. törvény alapján tehát a bíróság a következő szabadságkorlátozó büntetéseket szabhatta ki: kényszermunka; fegyház; börtön.⁴

A Csemegi-kódexben foglalt büntetési rendszer teljes átalakítását az 1951. január 1-jén hatályba lépett Btá. végezte el azzal, hogy csak egyfajta szabadságvesztést ismert: a börtönt. Az alapvető módosítást a miniszteri indokolásban azzal magyarázták, hogy „a szabadságvesztés változatos sokasága szükségtelen, egyenesen káros, mert a büntető törvények alkalmazását nagymértékben megnehezíti”. Az egységesítés valós indoka az volt, hogy nem álltak rendelkezésre megfelelő számú intézetek.

1945 után a korábbi évtizedekben hozott rendelkezésekre hivatkozva alkalmazták a *rendőrhatósági őrizetbe helyezést*, közkeletű szóval az *internálást*. Az internálás olyan eszköz volt, amelyet az MKP, később az MDP megvalósíthatta azt a célját, hogy politikai, illetve saját pártjukon belüli ellenfeleiket fizikailag eltávolítsák, kiiktassák a közéletből. Az internálás alkalmazása különösen az 1948 szeptemberében megalakult Államvédelmi Hatóság (ÁVH) hathatós közreműködésével vált tömegessé.

2. A büntető jogalkalmazás eltorzulása

a.) A halálbüntetés alkalmazása

A halálbüntetés alkalmazásáról 1945-től 1953-ig nem állnak rendelkezésünkre hiteles adatok. Az eligazodást bonyolítja, hogy 1945-től a népbírók, katonai bíróságok és a rögtönítélő bíróságok egyaránt kiszabhattak halásos ítéletet. Különböző források szerint a kiszabott halálbüntetések száma 1949 januárjáig meghaladta a négyszázat, ebből kétszázat hajtott végre.⁵ Még ma sem tudjuk, hogy az 1947-49-ben elkezdődő koncepciós perekben hány halásos ítélet született, és ezek közül hány került végrehajtásra. Horváth Tibor egy független kutatóra hivatkozva közli, hogy 1947 és 1953 között 196 embert végeztek ki, közülük 65 katonatisztet.⁶ Fehérváry István, egykori bebörtönözött szemtanú állítása szerint 1948-54 között a politikai okokból halálra ítélték száma

3 A halálbüntetés megszüntetése Magyarországon. (Dokumentumgyűjtemény.) Szerk. Horváth Tibor. Miskolc, 1991. 41. oldal

4 Az 1946. évi XIV. törvény az államfogházat törölte el.

5 Horváth Tibor idézi Major Ákost, illetve Lukács Tibort, akiknek adatai között csaknem egybehangzóan szerepel a közel 200 kivégzés. In: A halálbüntetés megszüntetése... i. m. 42. oldal

6 U. o. 42. oldal

évenként átlagban 15-40 között volt. Fehérváry feltételezését arra alapozza, hogy ebben az időben a Gyűjtőfogház halálos zárkaiban 20-30 fő, a Margit körüti katonai fegyházban és a Pestvidéki fegyházban 15-40 fő halálraítélt várta az ítélet végrehajtását.⁷

b.) A szabadságelvonással járó szankciók alkalmazása

Az ún. koalíciós korszak jellegzetes, a büntetőpolitikai és a gazdasági érdekeket sajtóosan ötvöző büntetése a *kényszermunka-büntetés* volt. A kényszermunka-büntetés feladata – a törvényhozás szándéka szerint – az volt, hogy a főként politikai okokból elítélteknek módot nyújtson arra, hogy munkájukkal részben jóvátehessék az ország romba döntésében való közreműködésüket, továbbá, hogy „felvilágosító oktatással” alkalmassá váljanak a demokratikus rendbe való beilleszkedésre. Lukács Tibor kigyűjtése szerint 1949. január 31-ig a népbíróságok 22642 személlyel szemben hoztak marasztaló ítéletet, ebből 2208 vádlottal szemben alkalmaztak kényszermunka büntetést. E szankciót 1951-ig alkalmazták.

Az *internáltak* száma pontosan nem állapítható meg. Egyes források szerint 1953 elején 25-30 ezer, más források alapján 40 ezer személy volt internálva.⁸

Az 1948-tól 1956-ig kiszabott szabadságvesztés-büntetések pontos számára vonatkozó adataink is hiányosak, mint ahogyan hiányosak a fogvatartotti létszámadataink is. Izsák Lajos történész kutatásai szerint 1951-1953 első negyede között mintegy 650 ezer személy ellen indítottak büntetőeljárást, ebből 387 ezer főt marasztaltak el.⁹ A leggyakrabban alkalmazott büntetés – az elítélések mintegy 75%-a – börtön volt. A rendszerváltozásig megjelent feldolgozások sem tartalmaznak hiteles számadatokat, ennek oka lehet, hogy azokat az 50-es években gondosan megsemmisítették, de lehetséges az is, hogy a kutatók a rendelkezésükre álló adatokat nem hozhatták nyilvánosságra. Az egykori forrásmunkákból¹⁰ így csupán következtetni lehet a fogvatartotti létszám alakulására. *A jelzett időszakon belüli fogvatartotti létszámhullámmás – hazai történelmünkben egyedülálló módon – szinte szeizmográfként tükrözte a „nagypolitikai” erőviszonyok változását a Szovjetunió Kommunista Pártjának Elnökségén, illetve közvetlenebbül, de ez előbbi hatására a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségén belül.*

Rákosiék csoportja a hatalom teljes kisajátítása érdekében könyörtelenül félreállította azokat, akik bármilyen formában akadályát jelenthették volna hatalmuk gyakorlásának. Ez a csoport vakon követte azt a sztálini előfeltevést, hogy a két rendszer közötti katonai konfrontációra már 1953-ban, vagy 1954-ben sor kerülhet. A büntetőjog és a börtön a hatalom egyfajta korbácsává vált, amelynek funkciója a hadicélú iparosítás

7 Fehérváry István: Börtönvilág Magyarországon 1945-1956. Magyar Politikai Foglyok Szövetsége, Budapest, 1990. 52. oldal

8 Lásd: Törvénytelen szocializmus. A tényfeltáró bizottság jelentése. Zrínyi Kiadó – Új Magyarország, Budapest, 1991.

9 20. századi magyar történelem. Korona Kiadó. Budapest, 2001. 311. oldal

10 Lásd: Vigh József: A fiatalkori bűnözés és a társadalom. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1964. és Gláser István: A szabadságvesztés büntetés végrehajtása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1975.

hajszolt tempójának kikényszerítése, a tömeges kollektivizálással és kulaküldözéssel pedig a „háterszág” biztosítása volt. Az éberség címén végrehajtott tisztogatások és koncepciós perek is a katonai diszciplinának a polgári életbe való átvitelét szolgálták.

A szakirodalmi forrásokból arra lehet következtetni, hogy az 1948-49-ben meginduló represszív büntetőpolitika következtében 1951. végére a hazai büntetés-végrehajtás zárt intézeteiben, de főleg külső munkahelyein mintegy 46 ezerre nőtt a fogvatartottak létszáma, amely 1952. decemberére már 76 ezerre duzzadt.

Sztálin halálával (1953. március 5.) és ezt követően az SZKP Elnökségén belüli erőeltolódások következményeképpen a Rákosi csoport átmenetileg meggyengült.¹¹ A korábbi büntetőpolitikai irányvonal bátortalan átértékelésével 1953. július 25-én közkegyelmet hirdettek, ezt azonban vonatottan és részlegesen hajtották végre. A kegyelem gyakorlásának csekély voltát jelzi, hogy 1953 decemberéig a fogvatartottak létszáma alig kétezerrel csökkent. 1954-ben, Nagy Imre miniszterelnöksége évében az MDP tavaszi, III. kongresszusa előtt újabb lendületet vett a politikai elítélések felülvizsgálata, ennek eredménye az volt, hogy az év végére a fogvatartotti létszám jelentősebben, mintegy 50 ezer főre csökkent.

Az 1955-ös év első negyede újabb politikai fordulatot hozott, amely – összefüggésben az SZKP Elnökségének a hidegháborús feszültség növekedésére tett átmeneti resztálinizációs lépéseivel – a Rákosi csoportot újból aktivitásra ösztönözte. A jobboldali revizionizmussal vádolt Nagy Imrét lemondatták, a hatalmi harcban ismét felülkerekedett Rákosi csoport korábban megkezdett büntetőpolitikájának következménye, hogy 1955. augusztusában 76 ezer, 1955. novemberében pedig már csaknem 80 ezer fogvatartottat regisztráltak.

Ez a fordulat azonban nem bizonyult tartósnak. A szovjet vezetés a túlságosan veszélyesé váló hidegháborús feszültség oldása érdekében 1955. májusától konvergensenk bizonyult a jugoszláv és a nyugat-európai kérdésekben.¹² A Rákosi csoport a Jugoszláviával való közeledés következtében kínos helyzetbe került, különösen a korábbi, mesterségesen szított ellenséges viszonyban koholt koncepciós perek – így a Rajk per – miatt is. 1955 júniusától a koncepciós perek bebörtönzött áldozatainak túlnyomó többségét kiengedték a börtönökből, de a törvénytelenül elítéltek rehabilitációja ezúttal is vonatottan haladt. A kormányzat 1955. novemberében büntetőpolitikájának újabb enyhítésére kényszerült.¹³ Ezután a fogvatartotti létszám fokozatos csökkenése volt tapasztalható: 1955. december 31-én 77 ezer, 1956. január 1-én 66 ezer, 1956. február 1-én 62 ezer, 1956. március 1-én 60 ezer fogvatartottat regisztráltak.

Az SZKP 1956. februári XX. Kongresszusának a sztálini személyi kultuszt leleplező fordulata végleg megpecsételi a Rákosi csoport politikai sorsát. A jogtalanul fogvatartottak elbocsátása, a törvénytelenül elítéltek rehabilitációja 1956. júliusától, Rákosinak a hatalomból távozásától felgyorsult. 1956. szeptember 1-én a különböző büntetés-végrehajtási helyeken 30 ezer személy fogvatartásáról van hozzávetőleges adatunk,

11 Az MDP KV. 1953. június 27-28-i ülésén az addigi politikai irányvonal átértékelését végzik el, 1953. július 4-én Nagy Imrét miniszterelnökké nevezik ki.

12 1955. májusában egy Hruscov vezette szovjet delegáció Jugoszláviában kiegyezésre törekszik, és erre szólítja fel a csatlós államokat, így Magyarországot is, 1955. június 18-23. között pedig Genfben a nagyhatalmak tanácskozása zajlik a leszerelés kérdésében.

13 Egy 1955. novemberi párthatározat a bűnüldöző szervek korábbi széles hatáskörét korlátozza.

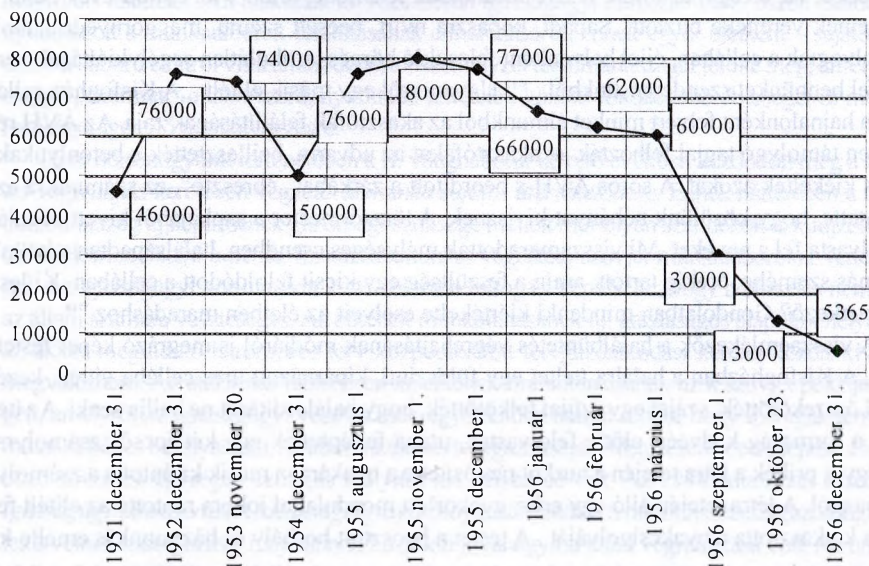
1956. október 23-án, a forradalom kirobbanásának napján ez a létszám már csupán 13 ezer, ebből 3 ezer a politikai okokból elítélt.¹⁴

Az 1956-os októberi forradalom első napjaiban a tömegek fokozódó elszántsággal fordultak a Rákosi rendszer elnyomó rekvizitumai, így a börtönök ellen is. Az október 28-át követő napokban az intézetek előtt napról-napra egyre sokasodó, tiltakozó lakosság az bentlévők kiszabadítását követelte. A belügyi szervek (így az ide sorolható büntetés-végrehajtási szervezet is) ezekben a napokban bekövetkező dezintegrációja folytán, a büntető intézetek vezetői a börtönök védelmét kilátástalannak tekintették, ezért október 31-ig sor került valamennyi fogvatartott kiengedésére.¹⁵

1956. november 7-én tették közzé a fegyveres erők miniszterének felhívását, amely 1956. november 11-ig adott haladékot a kiszabadult elítélteknek arra, hogy jelentkezzenek az intézeteknél büntetésük folytatása végett. A közlemény tudatta, hogy a határidő betartása esetén a visszatérők büntetését egyharmaddal csökkentik, ha azonban nem jelentkeznek, semmiféle kedvezményben nem részesülnek.

A hazai börtönökben lévő fogvatartottak száma 1956. december 31-én 5365 fő volt. Ezzel a létszámmal kezdődött meg az ún. Kádár-korszak büntetés-végrehajtási történetének következő 33 éve.

Fogvatartottak számának alakulása
1951–1956

¹⁴ Balogh L.–Horváth T.: Büntetés-végrehajtási jog. I. kötet. BM. Könyvkiadó. Bp. 1983. 198. oldal

¹⁵ Gláser István fent idézett munkájában megjegyzi, hogy az elítélteknek kisebb csoportjai a baracscai és a sopronkőhidai intézetben önként bent maradtak, az állatállomány, illetve az épületek állagának megóvását látták el.

3. A büntetés-végrehajtás – mint a gyűlölet és a leszámolás eszköze

a.) A halálbüntetések végrehajtása¹⁶

A kivégzéseket 1948-tól 1956-ig a Kozma utcai Gyűjtőfogházban (a legtöbb kivégzés itt, a Kisfogház udvari részében történt), valamint a Margit körüti katonai börtönben és az ÁVH Fő utcai börtönében hajtották végre. 1949-ig a halálraítélttel egy nappal előtte közölték, hogy a kegyelmet elutasították, és az ítéletet másnap reggel végrehajtják. Megengedték azt is, hogy a legközelebbi hozzátartozó személyesen búcsúzzon el a halálraítélttől. 1949-től az ÁVH ezeket a „kedvezményeket” megszüntette, az ítélet végrehajtására a nap bármely szakában sor kerülhetett, az ítéletet sokszor közvetlenül a kivégzés előtt egy mondatban közölték. Számos esetben a hozzátartozók csak évekkel később értesültek szeretteik haláláról. A holttesteket jeltelen sirban hantolták el, sokszor úgy, hogy föléjük még valakit temettek.

A szemtanúk visszaemlékezéseikben a halálra ítélték embertelen körülmények között eltöltött idegtépő várakozását írták le. Az egyik elítélt, aki 16 hónapot töltött le halálos zárkán, a következőket írja: „Halálra ítélésem után a Markóból a legnagyobb titokban szállítottak át a Gyűjtő Kisfogházba, ahol az I. emelet 38-as számú halálra ítélték tömegcellájába helyeztek. Összesen 14-en szorongtunk itt, amelynek berendezését 3 „kibli”, 1 vödör áporodott víz és egypár földre hányt szalmazsák jelentette, amiből az elmúlt évek halálra ítéltjeinek verejtéke búzlótt...Sápadt, kopaszra nyírt, beesett szemű, meggyömyedt alakok imbolyogtak a cellában, éjjel helyenként felcsukló hörögés, artikulátlan segélykiáltások vertek fel bennünket szendergésünkből...”¹⁷ Ugyanerről egy másik elítélt: „A Kisfogház cellájában hajnalonként felvert minket álmunkból az akasztófák felállításának zaja. Az ÁVH részegen támológó tagjai felhozták az akasztófákat az udvarra, beillesztették a betonlyukakba és kiékeltek azokat. A soros ÁVH-s beordított a zárkába: „ébresztő”, ez számunkra azt jelentette, hogy közlünk néhányat kivisznek. A törzsőrmester a sapkájából kivett céduláról olvasta fel a neveket. Mi visszamaradtunk mélységes csendben, halálsápadtan néztünk egymás szemébe, óráig tartott, amíg a feszültség egy kicsit feloldódott a cellában. Ki lesz a következő? Gondolatban mindenki kiértékelte esélyeit az életben maradáshoz.”¹⁸

A visszaemlékezők a halálbüntetés végrehajtásának módjáról is megrázó képet festettek: „A Kisfogházban a halálra ítéltet egy földszinti, kipárnázott üres cellába vitték, kezét hátul összekötötték, száját egy szíjjal felkötötték, hogy halálordítását ne hallja senki. Az ítéletet a formáság kedvéért előtte felolvasták, utána felléptették egy kétlépcsős számolyra. Az egyik pribék a létra tetején a hurkot ráerősítette a nyakára, a másik kirántotta a számolyt a lába alól. A létra tetején álló egy erős, gyakorlott mozdulattal jobbra rántotta az elítélt fejét és kiakasztotta a nyakcsigolyáját...A testet a beosztott borbély és házimunkás emelte le,

16 A halálbüntetések végrehajtásának körülményeiről hivatalos feljegyzések nem maradtak fenn, ezért leírásukhoz a túlélő szemtanúk visszaemlékezéseire hagyatkozunk. Munkánkban Fehérváry István fentebb már idézett művéből merítünk.

17 Lásd: Fehérváry István: *Börtönvilág...* az 52. oldalon Floszman Győző visszaemlékezéséből.

18 U. o. 54. oldal

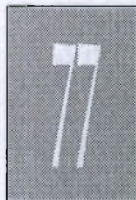
levetköztette, majd egy papírzsákba gyömöszölve a készenlétben álló hullaszállító kocsiba dobta.”¹⁹

b.) A szabadságelvonással járó büntetések végrehajtása

Az ÁVH 1950 tavaszán négy *internálótábor*ot kapott: Recsket, Kistarcsát, Kazincbarcikát és Tiszalökötet. Az internáltak utakat építettek, bányákban dolgoztak kezdetleges eszközökkel, embertelen körülmények között. Az internálás maximális időtartamához képest – amely 2 év volt, és fenntartását hathónaponként felül kellett volna vizsgálni – többségben voltak azok, akik ezt messze meghaladó időtartamot töltöttek le. Egy 1953. július 26-án hozott határozat alapján az internálótáborokat szeptemberig fel kellett számolni.

A *kényszermunkára ítélték számára* előírták, hogy őket táborserű elhelyezésük mellett kizárólag nehéz testi munkával szabad foglalkoztatni, illetve hogy a munkatábor életrendjét – néhány eltéréssel – a szigorított dologház végrehajtási szabályai szerint kell foganatosítani. A kényszermunka végrehajtásának akadályai szinte az első elítélésektől megmutatkoztak. A munkatáborul kijelölt budapesti, szegedi és márianosztrai büntetőintézetek túlszűfolttság miatt fogadóképteleneknek bizonyultak, ezért a kényszermunka büntetésre ítélteteket kezdetben a soproni fegyintézetbe szállították. 1946 derekától azonban a férőhely-szűke, valamint a határ közelsége miatt az elítélteket más, olyan fegyintézetekbe irányították, ahol a folyamatos munkáltatás lehetőségét biztosítani tudták. A táborserű elhelyezésnek 1951 elejéig, e szankció megszűnéséig a minimális feltételei sem alakultak ki. Ries István igazságügyi miniszter 1949 őszén csalódottan nyilatkozott a munkatáborok felállításának elmaradásáról, ennek egyik okaként – sajátos módon – a háború előtről visszamaradt börtönszemélyzet alkalmatlanságát jelölte meg, amely nem eléggé „rátermett” a táborserű, nyitottabb feltételek közötti fokozottabb éberséget és megbízhatóságot igénylő munkavégzésre.

Honi börtönügyünk történetében a II. világháborút követő években kezdődött meg a büntetés-végrehajtás keretében végzett *rabmunka sajátos átértékelődése*. Ennek hátterében a romba döntött ország újjáépítésének gazdasági szüksége mellett már olyan szándékok is kirajzolódtak, amelyek modellként a nehéz fizikai közmunkát végeztető szovjet munkatáborokat vették alapul. Az igazságügyi kormányzat 1947-től azt a felfogást képviselte, hogy a büntetés nem lehet az állam számára veszteséges. Az elítéltek munkáltatásának új, gazdaságos alapokra helyezését az akkor meginduló hároméves terv központosított tervgazdálkodási keretei között kívánták megvalósítani. Az átalakítás hátterében az elítéltek munkáltatásának az a szovjet példája lebegett, amelyről az igazságügyi vezetés csak egyoldalúan annyit tudott, hogy iparágak termelési mutatóit képes befolyásolni. A rabmunkáltatás tervgazdaságba illesztésének első lépése a különböző termelési egységek centrális irányítás alá helyezése volt. Az 1948 júliusában létrehozott *Igazságügyminisztérium Gazdasági Igazgatóságának* feladata a rabmunkáltatás gazdasági részletterveinek kidolgozása, majd annak központi jóváhagyása utáni végrehajtása volt. Az ún. szocialista jellegű elítélt-munkáltatás szervezeti megalapozásának következő lépését 1948 decemberétől az *elítélteket foglalkoztató vállalatok államosítása* jelentette. Ennek során előírták a vállalatoknak a büntetőintézetektől való különállását, továbbá azt, hogy az intézet köteles a vállalatok

lat számára megfelelő munkaerőt biztosítani. Az átalakítás előtti háziüzemekből kialakított ipari vállalatoknál a korábbi termelési profilt megőrizve, főként bútorigipari, textilipari és cipőipari jelleg uralkodott, míg mezőgazdasági termelést a hat nagyobb földterülettel rendelkező gazdaságban (Állampuszta, Nagyfa, Annamajor, Vác, Aszód, Márianosztra) végeztek.

A népbíróságok és a rendes bíróságok párhuzamos ítélkezési tevékenysége azt eredményezte, hogy egyre elviselhetetlenebb zsúfoltsággal kellett a büntetőintézeteknek szembenéznük. A fokozódó zsúfoltság tehermentesítésére felmerült ugyan újabb büntetőintézetek létesítésének gondolata, ezt azonban a megfelelő pénzeszközök híján gyorsan elvetették. Az 1949-től a baloldali pártok politikai hegemoniájának megerősödésével kezdett körvonalazódni az a büntetőpolitikai szándék, hogy az elhelyezési és munkáltatási gondok megoldását nyitott végrehajtási helyek létesítésével, gyáraknak, üzemeknek, bányáknak, építkezési körzeteknek a büntetés-végrehajtás számára átadásával kell megoldani.²⁰

A szovjet modell alapján kialakított „nyitott végrehajtási helyek”, bányák, építkezések, mezőgazdasági munkahelyek stb. 1952. végére már szinte az egész országot behálózták. Az ún. *örparancsnokságok*, illetve *munkahely-parancsnokságok* mintegy 45 helyen dolgoztattak elítélteket. A hazai szénbányák közül elítélteket dolgoztattak a Várpalotai Cseri aknán (kb. 900-1100 elítélt), Oroszlányban a XVIII. aknában (kb. 1000 elítélt), Csolnokon a IX. a XII. és a XIV. aknában (kb. 800-900 elítélt), Tatabányán a XIV. aknában (kb. 1000 elítélt), ezenkívül kb. 10000 elítélt dolgozott a pécsi, a komlói, a dorogi, az ajkai, a borsodnánási, a kisterenyei és a nagybányai bányákban. Több ezer elítélt dolgozott kőbányákban, így Badacsonyan, Recskén, a Mátra és a Bükk kőbányáiban. Kb. 8-10000 elítéltet dolgoztattak különböző építkezéseken, így a miskolci és a veszprémi egyetemi épületek létesítésénél, a budai vár helyreállításában, települések, mint Kazincbarcika, Sztálinváros, Komló felépítésében, különböző ipari létesítmények, mint a tiszalöki erőmű, vagy az inotai kohómű létrehozásában. 12-14000 elítélt dolgozott mezőgazdasági területeken.²¹

Az elítélteknek csupán egy kisebb részét tartották zárt intézetekben, illetve dolgoztatták az intézethez tartozó vállalatoknál. Az elítéltek nagyobb munkateljesítményre ösztönzésére alkalmazták az ún. „napelengedést”, vagyis a havi 100%-ot meghaladó teljesítmény után 5%-onként, a bányászatban 2%-onként egy-egy napot elengedtek a büntetésből. Ugyancsak a teljesítménytől tették függővé a különféle kedvezményeknek, mint a hozzátartozókkal való kapcsolattartásnak, a különböző programokon való részvételnek az engedélyezését.

A politikai befolyás növelését szolgálták a büntetés-végrehajtás szervezeti átalakításai is. 1952 márciusában a *börtönügy szervezete* az igazságügyi kormányzattól a *Belügyminisztérium felügyelete alá került*. A büntetőintézetek központi irányítására létrehozták a *Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát*, az elítélt-munkáltatás irányítását a *Közérdekű Munkák Igazgatósága* (KÖMI) vette át. További intézkedéssel összevonták az intézetparancsnoki és a vállalatigazgatói munkaköröket.

A sztálini büntetőpolitika a magyar börtönügy személyi- és szervezeti feltételrendszerét is drasztikus alapossággal igazította saját követelményeihez. 1949-50-ben a börtönök személyi ál-

20 V. ö. Kabódi – Lőrincz – Mezey: Büntetéstan alapfogalmak. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2005. 142-143.

21 V. ö. Fehérváry: Börtönvilág... I. m. 150. oldal

lományának teljes cseréjét végezték el. Az új személyzet nem előképzettség és szakmai rátermettség, hanem főképpen a politikai megbízhatóság kritériumai alapján verbuválódott.²² A szakmai képlet végtelenül leegyszerűsödött: a személyzet és az elítéltek, mint politikai ellenfelek álltak egymással szemben. Az őrsobakon kihelyezett parancsoló jelmondat a Ne csak őrizd, gyűlöld is!” gyakorlatában elterjedt a durva, embertelen bánásmód, az elítéltek mély, megalázó alávetése az „osztályharcra edzett”, átmilitarizált személyzetnek.

1950 után, különösen az ÁVH által átvett börtönökben, élték át a többségükben a politikai terror ártatlanul bebörtönzött áldozatai a magyar börtönügy legsötétebb és legszégycintesebb éveit.

1951 januárjától vette át az ÁVH a Pestvidéki Fogházat (Gyorskocsi utca), ahol csak politikai elítélteket helyeztek el. A régi őrseget ÁVH-s őrseggel cserélték fel, ettől kezdve a vég nélküli verések, fenyegetések napirenden voltak. A szemtanúk visszaemlékezései szerint a táplálék mennyisége – napi 1 liter leves háromszori adagolásban és 25 dkg. kenyér – a náci haláltáborok színvonalán mozgott. A fogvatartottakat, noha még ki sem hallgatták őket, csikos ruhába öltöztették, fejüket kopaszra nyírták, nevüket számokkal helyettesítették.²³

A Markó utcai börtön II. és III. emelete 1950 nyarától került az ÁVH felügyelete alá. A III. emeleten helyezték el azoknak a „kényes ügyeknek” a vádlottjait, akiket az Andrassy út 60-ban már kihallgattak, vagy további kihallgatásra vártak. Itt tartották fogva – többek között – a Rajk-per, a Mindszenty-per, valamint Kádár és társainak csoportját. Ezen az emeleten civil ruhás ÁVH-sok látták el az őrseget, rajtuk kívül senki sem léphetett be ide. Valahányszor erről az emeletről vittek el, vagy hoztak foglyokat, azokat senki sem láthatta.²⁴

1951. május első napjaiban vette át a budapesti Gyűjtőfogházat az ÁVH. Az átvétellel – az ott fogvatartottak tanúsága szerint – minden megváltozott. Néhány héten belül 2000 főre emelkedett a fogvatartottak száma, többségüket a bal csillagba helyezték el. Az épületrendszer másik szárnyát, a jobb csillagot a kitelepítés folyamán elkobzott személyi-, és vagyontárgyak raktározására használták fel.²⁵ A különböző üzemekben a normákat 50%-al felemelték, a munkaidőt meghosszabbították. A külvilággal való minden érintkezést megszüntettek, a levelezést, a látogatást, a csomagküldést nem engedélyezték, így számos fogvatartottról három évig semmiféle információt nem kaptak a hozzátartozók. A börtön területén megtiltottak mindenféle érintkezést, beszélgetést az elítéltek között, az örök előtt sapkát levéve, fejet hajtva volt szabad megállni, ha valaki egy őrt megpillantott, azonnal le kellett vennie a sapkáját és befordulni a falhoz, megvárni, míg az őr elhalad mögötte. Az élelmezési normákat úgy lecsökkentették, hogy néhány hónap múlva az elítéltek nagy része a bergen-belseni rabtáborok csontra soványodott rabjaira emlékeztetett.²⁶

A Váci Országos Börtönt 1950. január elejétől vette át az ÁVH. Ide szállították az egész országból a számukra különösen veszélyes politikai elítélteket. A bánásmód itt még a többi börtön

22 Az új személyzetben csak azokat tartották meg, akik 1945. után beléptek a kommunista pártba

23 Fehérváry: Börtönvilág... i. m. 173-174. oldal

24 U.o. 175. oldal

25 Az elítéltek közül többen szemtanúi voltak annak, hogy az ÁVH őrseg az éjjeli órákban miként dézsmálta meg ezt a raktárbázist.

26 Fehérváry: Börtönvilág... i. m. 179. oldal

tönnél is kíméletlenebb, kegyetlenebb volt. Rendszeresek voltak a verések. Egy egykori váci elítélt visszaemlékezése szerint „a munkást megverték azért, mert elárulta a munkásosztályt, az értelmiségit, mert értelmiségi volt, a párttagot azért, mert későn lépett be, a pártonkívülit azért, mert nem lépett be. Veszélyes volt szemüveget viselni, mert miniszterek tartották az embert, a lúdtalpbetét burzsoá luxusnak számított, és aki az elfogyott küblipapír pótlását kérte, az a népi demokrácia tulajdonának pazarlásáért kapott verést... Eszterházy herceg, akit a Mindszenty-perben ítélték el, azért kapta a legtöbb verést, mert minden őt ki akarta próbálni, hogy milyen egy herceget verni.”²⁷

Az egykori fogvatartottak visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy az ÁVH börtöneinél elviselhetőbb bánásmódban részesültek az igazságügyi tárca felügyelete alatt álló börtönökben, ezek között is voltak különbségek. E nehéz időszakot érintve kell megemlítenünk a fogvatartottakkal érintkező személyzet egy részének szakmai-emberi tisztességét, humánus, nemritkán az ártatlanokkal rokonszenvező, segítő magatartását.

A bánásmód enyhülését a politikai elítéltek 1953. júliusától érzékelték először. Az ÁVH-s örök brutalitása ettől valamelyest alábbhagyott, közülük sokan rádöbbentek arra, hogy hatalmuk véges, visszaéléseikért felelniük kell. 1954-ben, Nagy Imre kormányzása idején a büntetés-végrehajtási tevékenység jogi szabályozásának, a törvényesség megerősítésének napirendre tűzése is megkezdődött.²⁸ Mindez azonban még nem bizonyult valóságos fordulatnak, az 1955-ös év a visszarendeződés éve volt, ez év nyarától a kül- és belpolitikai fejlemények újból a szélsőbaloldali büntetőpolitika pozícióinak erősödéséhez vezettek. Az újabb letartóztatási hullám azonban már nem bizonyult tartósnak. 1955 végén megkezdődött a külső rab-munkahelyek felszámolása, az elítéltek többsége újból zárt intézetekbe került.

1956 nyarától, Rákosi lemondásától azután tömegesen megindult a politikai foglyok ítéleteinek felülvizsgálata. Az egyes végrehajtó helyeken bizottságok jelentek meg, és minden elítéltet meghallgattak. A meghallgatások után elkezdődtek a szabadon bocsátások. Kiszabadultak azok a háborús és népellenes ügyben elítéltek, akiknek nem életfogytiglani szabadságvesztés ítéletük volt, továbbá a kisgazdapárti, a szociáldemokrata elítéltek, a papok, a gazdasági ügyekben, valamint a tiltott határátlépési kísérlet miatt elítéltek. A korabeli feljegyzések szerint a viszsamaradt elítéltek között kb. 3000 volt a politikai okokból elítélt. Őket az 1956-os októberi forradalom szabadította ki.

Hazai igazságszolgáltatásunk legsötétebb éveiben, a kíméletlen háborús esztendők nyomott hangulatát tovább tetéző, betegesen eltorzult büntetőpolitika az 56-os októberi forradalomban hozzájárult az össznépi elégedetlenség robbanásszerű kifejezéséhez. Becslésünk szerint a különböző rétegeket sújtó drákói intézkedések kb. 700 ezer embert érintettek közvetlenül, közvetve pedig családtagjaikat. A szabadságuktól, becsületüktől megfosztott, embertelen körülmények között tartott, kiéhezett és kiszígerelt emberek és a velük együttérző tömegek az 56-os forradalom napjaiban azt a jövőnek is szóló üzenetet fogalmazták meg, hogy a büntető hatalom soha többé ne merészeljen hasonló eszközökhöz nyúlni.

27 U.o. 197-198. oldal

28 Az 1105/1954. (XII. 17) minisztertanácsi határozat körvonalazta egy új büntetés-végrehajtási rendszer kereteit.

„Iraknak szüksége van a segítségünkre”

Interjú Stephen White-tal,
az Európai Unió EUJUST LEX missziójának vezetőjével

2007. április 3-án és 4-én Magyarországra látogatott Stephen White, az Európai Unió EUJUST LEX missziójának vezetője. A misszió Bagdadban és Brüsszelben működik, alapvető feladata az iraki bírák, rendőri és büntetés-végrehajtási vezetők képzése az európai uniós tagállamokban – együttműködve az iraki Legfelsőbb Bírósággal, Belügyminisztériummal és Igazságügyi Minisztériummal. Hazánk eddig anyagiakkal és szakemberek biztosításával járult hozzá a misszióhoz. A magyar büntetés-végrehajtási szervezet a maga részéről sokat tett, tesz a küldetés eredményességéért: Dr. Huszár László bv. dandártábornok a misszió bagdadi irodájában dolgozott 2005 szeptembere és 2007 májusa között, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága két iraki büntetés-végrehajtási szakember továbbképzését is vállalta. A magas rangú vendég útja során tárgyalt a Nemzetközi Oktatási Központban, illetve az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumban, találkozott továbbá Csere László bv. vezérőrnaggyal, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokával, és meglátogatta a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet Venyige utcai III. objektumát. Stephen White sűrű programja közepette időt szakított arra is, hogy interjút adjon a Börtönügyi Szemlének.

– A Börtönügyi Szemle olvasói, mint a magyar közvélemény általában, elég keveset tudnak az Európai Unió iraki szerepvállalásáról. Kérjük, mondja el, hogyan jött létre az EUJUST LEX misszió?

– Eleinte, 2004-ben az Európai Unió nem tudta eldönteni, hogy nyújtson-e segítséget Iraknak a Szaddám-rendszer megdöntése után. Irak és a rezsimváltás ügyét eleve sok ellentmondás övezte, ugyanakkor nagyon fontos kérdésről volt szó, amelyet komolyan kellett venni. A Tanács – az Európai Tanácsról, az Európai Unió legfőbb döntéshozó testületéről van szó – először úgy határozott, hogy felállít egy úgynevezett szakértői csoportot. Ez a csapat két hónapot kapott (2004 decemberében és 2005 januárjában) arra, hogy felmérje, milyen módon lehet

Iraknak segítséget nyújtani az átmeneti időszakban, különös tekintettel az ország jogállamiságára. Engem az Egyesült Királyság kormánya nevezett ki a szakértői csoportba, amelyben két pozíciót töltöttem be: én voltam a csapat rendészeti szakértője és egyben a kiképzésért felelős szakértő is. A holland kormány nevezte ki az igazságügyi szakértőt, az olasz kormány pedig egy büntetés-végrehajtási szakértőt delegált. Volt egy biztonsági és logisztikai tanácsadónk is, de összességében kis csapat voltunk. A két hónapot azzal töltöttük, hogy különböző szakértőkkel beszélünk, Irakban, illetve más országokban, és azt kerestük, hogy milyen területen tudunk valódi segítséget nyújtani Iraknak. Végül tettünk jó pár javaslatot. Ezeket a szerepvállalás mikéntjének meghatározásáért felelős bizottság jóváhagyta, és azután hónapig tartott – eltelte február és március is –, mire a Tanács döntött. A döntés pedig egy integrált jogállamiság-misszió, az EUJUST LEX misszió felállítására lett Irak ügyében. A tervezési fázis azonnal, 2005 márciusában kezdődött. Engem kineveztek a tervező csoport, illetve a misszió vezetőjének. A misszió tényleges munkája a tervezési fázist követően, 2005. július 1-jén kezdődött el.

– *Hogyan határozná meg a misszió alapvető feladatát?*

– Ez alapvetően egy kiképző program. Tevékenységünk főként iraki bírák, ügyészek, törvényszéki nyomozók, rendőrtisztek, büntetés-végrehajtási tisztek és az ottani Igazságügyi Minisztérium tisztviselőinek képzését foglalja magában.

– *Milyen célokat tűztek ki maguk elé a munka során?*

– Az első évben két fő területre koncentráltunk. Az egyik a vezetés, az iraki rendőrség, büntetés-végrehajtási szervezet és igazságszolgáltatás működtetéséért felelős személyek képzésének a kérdése. Mi csak a legfelső szintű vezetőkkel foglalkoztunk. A középszintű rendőrségi és büntetés-végrehajtási vezetők képzése Irakban, illetve egyéb országokban, az Egyesült Államok vagy a koalíció más tagállamainak részvételével történt. Az Európai Unió ugyanakkor azt a cél tűzte ki elének, hogy a legfelső szintű vezetőket, a főnököket képezzük tovább, azokat, akik a hosszú távú stratégiák és irányelvek kialakításáért és jóváhagyásáért felelősek. A másik fontos célunk pedig egy integrált képzés kialakítása volt. Ez volt az első alkalom, hogy az Európai Unió ilyesmit próbált véghezvinni, és be kell valljam, ennek én voltam az egyik leglelkesebb támogatója. A saját, más területen szerzett tapasztalataim alapján meg voltam róla győződve, hogy ez a jó megoldás. Az volt a véleményem, hogy Irakban adva van egy igazságszolgáltatási rendszer, számos működési hibával. Közülük az egyik az, hogy nincs meg a megfelelő bizalom a rendőrség iránt. A rendőrség személyi állománya teljesen új volt, az újonnan érkezett embereknek nem volt szakmai hátterük, tapasztalatuk, és az Irakban tapasztalható erőszaknak köszönhetően gyakran jogalap nélkül intézkedtek. Házkutatást tartottak, megmotoztak vagy letartóztattak embereket, büntető eljárásokat indítottak el a megfelelő szakterület jóváhagyása nélkül, a hatáskörüket túllépve. Azután az ügyeket nem tudták kellőképpen képviselni, végigvinni. Ugyanakkor adva volt egy olyan probléma is Irakban, hogy az újonnan felállított rendőri szervezet nem bízott meg az igazságszolgáltatásban, a bírágban, úgy vélte, hogy az igazságszolgáltatás és maguk a bírák nincsenek kapcsolatban a valósággal. A rendőrök a bírákat olyan idős embereknek látták, akik egy teljesen más világban élnek, és fogalmuk sincs arról, mi folyik az utcákon, hogy az erőszak, a bombatámadások és a lövöldözések mindennaposak, és hogy a rendőrségnek rengeteg dolga van. A büntetés-végrehajtási rendszert pedig a rendőrség és az igazságszolgáltatás is gyakran illette kritikával. Az átszervezett iraki büntetés-

végrehajtást olyan a vádak érték, hogy egyáltalán nem törekszik a fogvatartottak rehabilitációjára, társadalmi reintegrációjára, s hogy egyedül csak a büntetés, a megtorlás a célja. Nem állítom, hogy ez így is volt, mindenesetre az ott dolgozók nem részesültek büntetés-végrehajtási szakképzésben. A vázolt problémák miatt ahelyett, hogy az igazságügyi vertikum valamennyi szereplőjét külön-külön szakképzésben részesítettük volna, az én és mások véleményének megfelelően inkább az integrált megközelítést alkalmaztunk.

– *Milyen témákban folytak az integrált képzések?*

– Az első évben a büntető törvénykezésről tartottunk egy átfogó képzést, amely során iraki bírákat, rendőrtiszteket, illetve büntetés-végrehajtási szakembereket hoztunk össze egy-egy képzési csoportba, és bemutattuk nekik a legjobb gyakorlatot Európa különböző pontjain. Az említett szakemberek elmentek például Olaszországba, Franciaországba, Németországba, az Egyesült Királyságba, Dániába, Belgiumba, Spanyolországba, Portugáliába, Hollandiába, és az első év során megmutattuk nekik, hogy milyenek a nyugat-európai módszerek. Nem azt mondtuk nekik, hogy „ezt Irakban is így kell csinálnotok”, hanem megmutattuk, hogy mi hogyan csináljuk. Hogyha hazatérnek, kialakíthassák a saját megközelítésüket, eldönthessék, hogy milyen stratégiákat, irányelveket, eljárásokat, gyakorlatokat tudnak alkalmazni. Ezen kívül megterveztünk egy vezetőknek szóló nyomozati tanfolyamot is, ahol megmutattuk a büntetés-végrehajtási, rendőrségi és igazságszolgáltatási szakembereknek, hogy az Európai Unió különböző rendszereiben milyen módszerekkel folyik a bűnügyi nyomozás. Szóval látták, hogy hogyan állunk hozzá egy gyilkossági ügy felderítéséhez, hogy a törvényszéki orvostudomány milyen módon segít a különböző bűnügyek felderítésében. Foglalkoztunk például a bűnügyek helyszínének a biztosításával, hogy hogyan lehet a helyszínt megvédeni, a bizonyítékok gyűjtésének módjaival, megmutattuk, hogyan hallgatjuk ki a tanúkat, a bűnügyek áldozatait és a gyanúsítottakat. Megmutattuk, hogy mindezek során hogyan érvényesül az emberi jogok védelme. (Az emberi jogok egyébként mindegyik képzési programban megjelentek.)

– *A képzések hány iraki szakembert érintettek, s milyen tapasztalatok szűrhetők le eddig?*

– Egy év elteltével elmondhattuk, hogy több mint 700 embert képeztünk tovább, köztük több mint 50 iraki büntetés-végrehajtási tisztet. Az Európai Unió és Irak is úgy ítélte meg, hogy a program sikeres, hogy tényleg hasznos. Ezért az Európai Unió úgy határozott, hogy 18 hónappal meghosszabbítja a missziót. 2006. június 13-án megbíztak azzal, hogy továbbra is én vezessem a missziót, amit ismételten nagy megtiszteltetésnek éreztem. Kaptam néhány új munkatársat, és kilenc új képzési programot dolgoztunk ki: hármat a rendőrség, hármat az igazságszolgáltatás és hármat kifejezetten a büntetés-végrehajtás vezetői számára. Ezek a tanfolyamok most kezdődnek, 2007 végéig – reményeink szerint – speciális tanfolyamokat fogunk tartani az iraki büntetés-végrehajtás számára. Az eddig elmondottakhoz még egy fontos dolgot szeretnék hozzátenni. A képzésen kívül vannak úgynevezett szakmai gyakorlati programjaink is, amelyeket az iraki résztvevők kifejezett kérésére dolgoztunk ki. A résztvevő szakembereknek tetszettek a tanfolyamok a tanulmányutak során, örömmel jöttek Európába megfigyelni, hogyan folynak a dolgok, de mindig elmondták, hogy sokkal többet szeretnének látni a gyakorlatban, vagyis legyen minden kézzelfoghatóbb. Ez alapján megkértük az Európai Uniót, illetve a tagállamokat, hogy fogadják az iraki szakembereket. Nagy

örömökre szolgál, hogy Magyarország is válaszolt a felkérésre, több más európai országgal együtt, amely arról szól, hogy dolgozzanak együtt néhány magas rangú iraki büntetés-végrehajtási vezetővel, akik két vagy három hétre ellátogatnak egy európai uniós országba. Ez jó alkalom arra, hogy együtt munkálkodjunk hasonló szakterületen dolgozó, hasonló felelősséget vállaló emberekkel.

– *Ön nyilván e szakmai gyakorlati program megbeszélésre céljából látogatott Magyarországra.*

– Igen, ezért vagyok most itt, hogy erről tárgyaljak Csere László bv. vezérőrnagy úrral, a büntetés-végrehajtás parancsnokával, a kormány, illetve az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium képviselőivel, hogy tisztázzuk a misszió célkitűzéseit, hogy kiderüljön, milyen célok érdekében kérjük a közreműködést, hogy mit várunk tőlünk az irakiak. Amint azt már említettem, nagyon örülök, hogy Magyarország is a gyakorlati képzési programunkban való részvétel mellett döntött. Megragadva az alkalmat ezúton szeretnék külön köszönetet mondani Dr. Huszár Lászlónak, aki fontos tagja volt a csapatomnak az elmúlt 8 hónap során. Nagyszerű munkát végzett. Az ő feladata volt a közvetlen kapcsolattartás a misszió és a bagdadi Igazságügyi Minisztérium között, neki kellett meggyőződnie arról, a Minisztérium olyan embereket választ-e ki, akik a legjobban tudják hasznosítani a programjaink során látottakat. Szeretnék köszönetet mondani egyúttal Magyarországnak és a magyar büntetés-végrehajtásnak, hogy hozzájárultak az ő részvételéhez ebben az igen fontos munkában.

– *Engedjen meg egy személyesebb jellegű kérdést: milyen szakterületen szerzett korábban tapasztalatokat, és hogyan tudta hasznosítani ezeket a jelenlegi feladatkörében?*

– Elmondhatom, hogy szakmai pályafutásom nagyon szerencsésen alakult, és hogy a rendőrtisztként szerzett tapasztalataim Irakban igen hasznosnak bizonyultak. Korábban sok éven át Észak-Írországban voltam rendőrtiszt, tehát dolgoztam veszélyes, problémás körülmények között, együttműködve az angol hadsereggel. Foglalkoztam terrorizmussal, de a feladataim közé tartozott a hagyományos bűnügyi nyomozás is – a legkülönbözőbb bűnügyekben. Egészen kis szabálysértésekkel is foglalkoztam, meg prevenciók programokkal, de ugyanakkor gyilkossági ügyekkel, robbantásokkal, terrorista akciókkal is. Úgy gondolom, ez a háttér nagyon nagy hasznomra volt, mivel most is konfliktusok kezelésével kell foglalkoznom egy megosztott társadalomban. A terrorizmus, az erőszak elleni harc ellenére azért a szakmai munkám egy jelentős része ennél sokkal biztonságosabb körülmények között folyt, szervezéssel és fejlesztésekkel volt kapcsolatos. Az észak-írországi rendőr akadémia vezetője is voltam, és mielőtt végleg visszavonultam a rendőrségi munkától, az utolsó megbízatásom a legmagasabb beosztású vezetők továbbképzése volt az Egyesült Királyság egészére kiterjedően.

– *Úgy tudjuk, hogy Ön – mielőtt kinevezték volna az EUJUST LEX misszió vezetőjévé – Irakban is dolgozott már.*

– Valóban így van. Hat hónapig – 2003 második felében – én voltam a rendfenntartó erők vezetője Dél-Irakban. Ezalatt az idő alatt nagyon sok iraki emberrel találkoztam, láttam Irak legszebb arcát, és, azt hiszem, a legszörnyűbbet is. Voltak barátaim, akik meghaltak Irakban. Egyszer engem is majdnem megölt egy bombatámadás, ami a konvojunkat érte, a testőröm súlyosan megsérült. A sofőröm ugyanazon a napon egy másik robbantásban meghalt. Az angol katonák közül, akik értem jöttek, volt, aki meghalt... Egy iraki rendőrfőnök, akit tovább

képeztem, meghalt... Tehát nagyon sok helyen tapasztaltam erőszakot, láttam a problémákat, amelyekkel az iraki hadsereg küzd, láttam, hogy működnek a börtönök, hogy bánnak a nőkkel és a gyerekekkel, láttam a bíróságokat. Megismertem Irakot sok oldaláról, és ösztönösen ráéreztem, hogy az Európai Uniónak mit kell tennie. Vagy pontosabban: mi mindent tehetne a helyzet javulásáért.

– *Nemzetközi téren egyéb tapasztalatokat is szerzett...*

– Olyan szempontból is szerencsés voltam, hogy korábban már részt vettem nemzetközi munkában, Mongóliában, ahol három évig a rendőrség fejlesztésével foglalkoztunk. Rövid ideig dolgoztam Szerbiában és Dél-Afrikában is. Sok modern rendőrséget is megismerhettem az Egyesült Államokban és Kanadában... Szóval olyan szerencsém volt, hogy számos alkalmam nyílt a saját országomon kívüli munkába is betekinteni, és azt hiszem, hogy ezzel a kommunikációs készségem is sokat fejlődött. Viszont nem volt semmilyen tapasztalatom az Európai Unióval, és azon belül számos országgal kapcsolatosan, ezért sokat kellett tanulnom. Továbbra sem vagyok büntetés-végrehajtási szakértő, továbbra sem vagyok bírósági szakértő, ezért volt szükségem a kollégáimra. Abban is nagyon szerencsés voltam, hogy a tagállamok megengedték: magam válasszam ki a munkatársaimat. Nagyon nehéz jó csapatot felállítani, nehéz sokoldalú embereket találni, de ennek ellenére úgy gondolom, hogy – bár soha nem volt teljes a létszám, a csapatban mindig volt betöltetlen hely – a munkatársaim közül sokan nagyon jók, kiemelkedők mind szakmai téren, mind pedig a hozzáállásukat tekintve. Ez a misszió sokkal többről szól, mint képzési programok összeállításáról. Sok benne a diplomácia, az irakiakkal folytatott kommunikáció, része a biztonság, a nehéz helyzetek kezelése, leugrálás helikopterről és vissza, együttműködés testőrökkel... Van, aki erre alkalmas, és van, aki nem. Véleményem szerint részben adottság kérdése, hogy ki jár sikerrel. Szerencsére a velem dolgozó emberek legnagyobb része sok, egymástól erősen különböző területen is magas szinten képzett.

– *Korábban már tett utalást arra, hogy Irakban az igazságszolgáltatás többi szereplője hogyan ítéli meg az ottani büntetés-végrehajtást. Ön milyennek találja az iraki büntetés-végrehajtás rendszerét?*

– Mint már mondtam, nem vagyok büntetés-végrehajtási szakértő, de nagyon sok eszmecserét folytattam különböző igazságügyi és belügyminiszterekkel, rendőrtisztekkel, büntetés-végrehajtási intézetek vezetőivel, és az egyértelműen kiderült, hogy a szándék megvan mindenkinben az iraki büntetés-végrehajtás intézményrendszerének fejlesztésére. Sokféleképpen elmagyarázták már nekem a korábban kialakult helyzetet, a lényeg az, hogy a Szaddám-rezsim idejében – ami nem csak néhány évig állt fenn, hanem 30 évig – az emberi jogok szörnyű módokon és mértékben sérültek, gyakoriak voltak a kínvallatások, és gyilkosságok is előfordultak a börtönökben. Egy ilyen rossz hagyománnyal, örökséggel kell megküzdenie a rendszernek. Az igazságügyminiszter elmondása szerint a büntetés-végrehajtásnak egyetlen célja volt, a megtorlás. Szó sem volt rehabilitációról, segítségről a társadalmi beilleszkedéshez. Valójában a társadalom valamennyi visszassága megjelent a börtönökben is. A személyzet nem rendelkezett szakképesítéssel, sőt, nagy többségük fiatalok volt. A börtönök szándékosan alkalmaztak gyerekeket, mert náluk ritkábban merültek fel lelkiismereti problémák, náluk a vezetés nagyobb „azonosulást” tudott elérni, mint a felnőtt korú öröknél. Szóval egy

ilyen múlttal rendelkező intézményrendszert akarnak az irakiak megváltoztatni, és ebben a misszió a segítségükre lehet.

– *Hány büntetés-végrehajtási szakembert érintettek eddig a képzések, és azok milyen területekre irányultak?*

– Eddig 90 iraki szakembert képeztünk ki a büntetés-végrehajtás területén, a legfelsőbb szintű vezetőktől a középvezetői szintig, és persze mellettük mintegy 300 bírát és több mint 500 rendőrtisztet is. Ami konkrétan a büntetés-végrehajtásban dolgozókat illeti: a képzés során bemutattuk a legjobb gyakorlatot a börtönök irányítása, a sérülékeny elítéltek és a kisebbségek kezelése területén, különös tekintettel a fiatalok és gyermekek elkövetőkre, illetve a női fogvatartottakra. Úgy érzem, hogy amit az iraki büntetés-végrehajtás vezetésének támogatására eddig tettünk, igen jelentős. Segítettünk eltávolodni a terhes múlttól, és egy modernbb rendszert létrehozni, amely védi az emberi jogokat, amely eltávolítja a társadalomból a veszélyes elemeket, de lehetőséget biztosít a bűnelkövetőknek visszailleszkedniük a társadalomba. Amint azt már több alkalommal hangoztattam, a munkatársaim kiváló szakemberek, és ez alól a büntetés-végrehajtási reform területén dolgozók sem kivételek.

– *Úgy tudjuk, hogy az EUJUST LEX misszió megbízatása ennek az évnek a végén lejár. Tervezi-e az Európai Unió, hogy meghosszabbítja a misszió tevékenységét?*

– Eddig még nem született döntés. Az, szerintem, az év második felére, szeptemberre, októberre várható. Mindenesetre én már kaptam egy felkérést, vizsgáljam meg a lehetőségeket, hogy ha folytatódik a misszió, mivel foglalkozzon. Kezdjünk valami másba, vagy bővítsük a jelenlegi tevékenységet, esetleg maradjon minden úgy, ahogy most van. Annyit tudok mondani, hogy az irakiak, mármint a programban résztvevő konkrét személyek, az iraki miniszteriumok, miniszterek, az ország uniós képviselői mind támogatják a misszió meghosszabbítását. Úgyhogy én is bizakodó vagyok. Hacsak nem lesz valami más, ami ezt a funkciót helyettesíti, a misszió folytatódni fog, talán még egy évig. Iraknak szüksége van a segítségünkre, és én úgy gondolom, hogy ez a jövőben is így lesz.

Az interjút készítette: Gere Tünde és Deák Ferenc István

Király Klára

Hírek a börtönvilágból

A legsikeresebb középiskola Vermont államban

Az Amerikai Egyesült Államok Vermont államának legnagyobb középiskolája, a Community High School of Vermont 17 helyen – az állam valamennyi börtönében – működtet kihelyezett tagozatokat.

Az állami finanszírozású intézmény fontos szerepet tölt be az elítéltek mindennapjaiban. A kötelező munkaórák letöltése után, a fogvatartottak – tankönyvekkel a kezükben – átmehetnek a tantermekbe. A Probációs Szolgálat tartja nyilván a programban résztvevő elítélteket. Jelenleg 3500 fő van regisztrálva, akik közül 350 veszi igénybe naponta az oktatási lehetőséget. A tanulók visszajelzései kedvezőek: a tanárok átsegítik őket a nehézségeken, sokan megkedvelik az olvasást, igény támad bennük, hogy tanuljanak, hogy számukra új tudományos és technikai ismereteket sajátítsanak el.

Forrás: Prisoners go to high school behind bars by Wilson Ring. Washington Post, 2007. 02. 17.

Elítéltek egy musicalben

A dél-londoni Wandsworth intézetben az elítéltek azzal töltötték a telet, hogy felkészüljenek a Nyomorultak című musical márciusi bemutatására. A Pimlico Opera vállalta a mű megrendezését, Michael Moody igazgató döntése nyomán.

A Nyomorultak c. darab gyakran kerül feldolgozásra a büntetés-végrehajtási intézetek szabadidős programjai keretében. Az egykori elítélt Jean Valjean alakjával és történetével könnyen azonosulnak a fogvatartottak.

Az előadást a civil nézők is megtekinthetik, ami fontos az elítéltek számára, hiszen csak így nyer valódi elismerést a gyakorlásba ölt sok energia. A Pimlico Opera korábban a nyugat-londoni Wormwood Scrubs börtönben rendezte meg a Guys and Dolls, illetve a Hampshire megyei Winchester intézetben a West Side Story című darabokat. A Pimlico Opera vezetői úgy érzik, hogy munkájuk hasznossá teszi azt az időt, amit az elítélteknek a börtönben kell tölteniük.

Forrás: Inmates at a south London prison are appearing in a new production of hit musical Les Miserable by Mark Barlex. BBC News, 2007. 03. 10.

Fogvatartottak mezőgazdasági munkán

Colorado államban a Denveri Állami Börtön a nyári időszak alatt farmokon akarja alkalmazni az elítéltek egy részét. A döntés meghozatalára azért került sor, mivel a gazdaságok egyre komolyabb munkaerőhiánnyal küszködnek. A farmokon szerzett tapasztalatok segíthetnek a fogvatartottaknak a későbbi elhelyezkedésben, tehát az intézetek ezzel is esélyt teremtenek a visszaesés kockázatának a csökkentésére.

Az állam büntetés-végrehajtásért felelős minisztériuma már eldöntötte, hogy Colorado Correctional Industries név alatt működhet az elítéltek foglalkoztatása. A farmok biztosítanák a

munkát, az intézetek pedig az elméleti képzést. A szakemberek az elkövetkezendő öt évre terveznek előre, azt remélik, hogy az fogvatartottakat a szabadulásukat követően fogadja a munkaerőpiac.

A kísérleti kezdeményezést Pueblo megyében próbálják ki először. A megyében két olyan zöldségfarm működik, ahol 20-20 alkalmazottra van szükség. Az elítéltek 9,6 dollár (kb. 1900 forint) órabért fognak kapni.

Forrás: Prisoners in farms by Phil Crook. Denver Post, 2007. 02. 15.

Tuberkulózis a börtönökben

A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága felhívta a figyelmet arra, hogy továbbra is nagy intenzitással terjed a tuberkulózis a börtönökben. A svájci székhelyű humanitárius szervezet vizsgálta járja a büntetés-végrehajtási intézeteket, és megvizsgálja az elítéltek egészségügyi állapotát. A járványos betegségek sokkalta többször ütik fel fejüket a börtönök falain belül, mint a kinti populációban. A kaukázusi, közép-ázsiai és afrikai területeken a drog-rezisztens tuberkulózis visszaszorítása továbbra is nehézséget okoz és megoldatlan egészségügyi helyzetet teremt.

A Szövetségi Börtönhivatal is jelzéseket kapott az USA területéről, hogy több intézetben már megjelent a gyógyszerekkel szemben ellenálló vírus. A jelentés négy büntetés-végrehajtási intézetet emelt ki Connecticut államban, ahol a problémák fokozódnak. A legnagyobb veszélyt azok a helyek jelentik, ahol a férőhelyhiány súlyos méreteket ölt.

Forrás: Tuberculosis is major problem in prisons by ICRC, 2007

Illegális kábítószer-használat

A Lawrenceville Büntetőközpontban az illegális kábítószer-használat más Virginia állambeli intézetekhez képest a kétszeresére nőtt – a 2006-os évhez viszonyítva. Az elítéltek a droghasználaton kívül a mobiltelefonok becsmpészésével is rendszeresen megsértik a büntetés-végrehajtási intézet rendjét.

A Lawrenceville az egyetlen állami büntetőintézet Virginiában, amelynek a működtetését magáncég vette át. Az állam többi intézetéhez képest sok hiányosságot mutató Lawrenceville példaként szolgál a börtönprivatizációt ellenzők számára. Egyes elemzők szerint az intézet belső fegyelme gyenge, a büntetés nem éri el célját. A szakemberek a börtön személyzet továbbképzésétől és a személycseréktől várják a helyzet megoldását.

Forrás: Drug problems in privat US prisons by Tim Taylor. Virginian Pilot, 2007. 05. 05.

Elítéltek részvétele a szolgálati kutyák képzésében

Egy Rhode Islandon indított kutyakiképző program mottójában ezt olvashatjuk: „Egy jó kutya kihozza az emberekből a legjobbat.” Ez az állítás igazzá válhat, hiszen az amerikai Szolgálati Kutyák Országos Kiképző Központja bevonja a fogvatartottakat a kutyák oktatási programjába. Az önkéntes elítéltek minden esetben átesnek egy szűrővizsgálaton, amely megmutatja, hogy egyáltalán alkalmasak-e az ebekkel való együttműködésre. A börtönök továbbítják a központ számára a fogvatartott személyi kartonját, amiben megerősítik, hogy a jelentkező fizikailag és pszichológiailag is alkalmas a feladat ellátására. Természetesen az erőszakos deliktumok és az állatkínzás bűncselekményének elkövetői ki lettek zárva a résztvevők közül.

A program során a kiválasztott elítéltek egy éven át osztják meg mindennapjaikat az ebekkel. A kutya és kiképzője éjjel-nappal egy helyiségben tartózkodik, mindenhová együtt mennek. A fogvatartottak feladata az, hogy bizonyos parancsszavak jelentését a gyakorlatban tovább mélyítsék. Ez a fázis azért fontos a kiképző központ számára, mert az iskolából kikerülő kutyák magabiztosabban, nagyobb rutinnal képesek támogatni a vakokat, halláskárosultakat, süketeket és egyéb fogyatékkal élőket.

A hivatásos kutyakiképzők rendszeresen ellenőrzik a fogvatartottakat. A kísérleti kezdeményezés elindításakor sokan nem hittek abban, hogy eredményes lehet. Szerencsére a visszajelzések nem a kételkedőket igazolják.

Forrás: Prisoners train dogs for service by Mary Murphy. Knox News, 2007. 05. 12.

Új spanyol börtön

2007 júniusában ünnepélyes keretek között nyitotta meg a spanyol belügyminiszter a Santa Maria Port III büntetőközpontot Cadizban. A Port III építése 2005 márciusában kezdődött egy 300 ezer négyzetméteres parcellán, ahová egy 89 ezer m² alapterületű épületet emeltek.

Az intézet teljes férőhely-kapacitása 1214 cella, amiből 22-öt a rokonokkal való találkozásra, 22-t pedig intim látogatásra terveztek. A cellák 14 modulban vannak elosztva. A komplexum létrehozása 60 millió euró költséget emésztett fel. Az új börtön a másik két intézethez, a Port I-höz és a Port II-höz nagyon közel esik, hat kilométerre van tőlük.

Forrás: El ministro del Interior inaugura mañana en El Puerto de Santa Maria el centro penitenciario Puerto III, Francisco Aurus. Europe Press, 2007. 06. 09.

Oktatás a spanyol Teixeira börtönben

A több mint 4000 főt elszállásoló galíciai Teixeira büntetőközpontban az elítéltek a szabad életben is alkalmazott és azzal teljesen egyenrangú oktatásban részesülnek. Az intézetben a fogvatartottak meghatározott órarend keretében tanulhatnak. A tanárok a civil szférából érkeznek. Kiemelten foglalkoznak azokkal az elítéltekkel, akik még az alapszintű végzettséggel sem rendelkeznek. Ez azért is fontos, mert sok a külföldi a fogvatartottak között.

Forrás: Las cárceles gallegas y condenado ensenanza, Fernando Andueza. La voz de Galicia, 2007. 06. 01.

Mobiltelefonok az ír börtönökben

Az Ír Börtön Szolgálat a technika segítségével igyekszik elfojtani a mobiltelefon használatot.

A mobilok – a tapasztalatok szerint – a drogügyletek lebonyolításának eszközei. A sikeresen végrehajtott bűncselekmények aláássák az intézet rendjét és a tekintélyét. A tiltott telefonálás azonban lehetetlenné válhat, ha az intézetekben megjelennek a mobiltelefonok jeladását blokkoló high-tech eszközök. A jövőben a fogvatartottak hiába csempésznék be telefonokat, használni képtelenek lesznek azokat. Az ötletet az adta, hogy a mozikban, a filmek vetítése alatt is hasonló berendezésekkel igyekeznek útját állni a nézőket idegesítő dallamcsengők megszólalásának. A blokkoló műszerek a megírt szöveges üzeneteket nem engedik elküldeni, így azok visszakérülnek a feladóhoz. A készülékek csak az intézetek bizonyos terü-

letein alkalmazhatók, hiszen tekintettel kell lenni a börtönszemélyzet által használt kommunikációs rendszer működésére is.

Az ir büntetőintézetekben 2006 novemberében tették meg az első lépést a mobiltelefonok visszaszorítása érdekében. Mini kamerákat helyeztek el azokon a helyeken, amelyek általában alkalmasak a mobilok elrejtésére. Az elítéltek az asztalok, székek, ágyak lábait is felhasználták, hogy elrejtsek a telefonokat. Tipikus rejtékhelynek számít a WC-tartály és a WC-kagyló befelé hajló pereme is. A börtönszemélyzet rendszeresen ellenőrzi a már felfedezett rejtékhelyeket, de a fogvatartottak nagyon találekonyak.

Forrás: Prisons clamp down on mobile phones by John Burke. The Sunday Business Post, 2007. 04. 03.

Informatikai oktatás egy olasz intézetben

Az új építésű Vibo Valentia büntetés-végrehajtási intézet, amelynek működésével kapcsolatban 2001-ben még sok kifogást emeltek, informatikai központot nyitott az elítéltek számára. A részleg feladata, hogy felkészítse a fogvatartottakat az európai számítógép-kezelő bizonyítvány megszerzésére. Ma már az ECDL-bizonyítvány birtoklása elengedhetetlenül szükséges bizonyos munkakörök betöltéséhez.

Az olasz börtönadminisztráció vezetői abban reménykednek, hogy a beruházás hosszú távon meghozza a kívánt eredményt: a rehabilitáció részeként működő informatikai oktatás egy lépéssel közelebb hozza a munkaerőpiacot a fogvatartottak számára.

Forrás: Nuovo penitenziario da Carla Sellini. Corriere della Sera, 2007. 05. 25.

Napenergiát hasznosító börtönök

A Rebibbia börtönben kezdődött meg az a program, amelynek keretében a Környezetvédelmi Minisztérium és az Igazságügyi Minisztérium tervei alapján 5000 m²-nyi napelemet helyeznek el a büntetés-végrehajtási intézetekben.

A napenergia hasznosítására elsősorban úgy kerül sor, hogy a panelek a zuhanyozókban használt vizet melegítik fel. Először, 2002-ben, a Rebibbia intézet 36 elítélte vett részt a napenergia hasznosításával foglalkozó tanfolyamon. Az alapismeretek elsajátítása után – szakemberek irányításával – beszerelték és beüzemelték a szerkezeteket. Ezt követően Lazio tartomány is lehetővé tette három intézetben, hogy 600 m² nappanel helyezzenek el. Az érintett börtönökben a melegvíz 60%-a a napenergia hasznosításával nyerhető. A környezetvédelmi szempontok mellett fontos, hogy egyszeri befektetéssel az intézet fenntartási költségét lehet csökkenteni.

2006 decemberében újabb tanfolyamot tartottak a napenergia hasznosításáról. A CIRPS (Kutatás-fejlesztés Egyetemes Központja) 2007-es beszámolója szerint a már megkezdett börtönprogram folytatása kedvező eredményt ígér.

Forrás: Un impianto solare termico per il penitenziario di Rebibbia da Monica Vallizio. La Stampa, 2002. 10. 04., illetve 2007. Assolterm 4. hírlevél

Elítéltek a mezőgazdaságban

A római Rebibbia intézetben a kertgazdálkodás elsajátítására kaptak lehetőséget az elítéltek. A börtön az Olasz Mezőgazdasági Szövetséggel együttműködve biztosította az elméleti és a

gyakorlati ismeretek elsajátítását. A Szövetség másfél hektár területet engedett át a római intézet fogvatartottjai számára, hogy növényeket neveljenek. A termést az intézeten belül használják fel, az esetleges többletet a kerület piacain fogják értékesíteni.

Forrás: Orticultura e detenuti da Roma da Carlo Santi. La Repubblica, 2007. 04. 19.

Az elítéltek rehabilitációja a Dél-Afrikai Köztársaságban

A Nicro (Bűnelkövetők Országos Reintegrációs és Bűnmegelőző Intézete) a fogvatartottak számára igyekszik megfelelő munkalehetőséget biztosítani. Ennek előfeltétele az, hogy az elítéltek megfelelő képzettséggel a kezükben távozzanak a börtönökből.

A Nicro egyik igazgatója, Soraya Solomon úgy véli, hogy a szabadságvesztésnek nem büntetésnek kellene lennie, hanem egy átmenetnek a társadalomba való visszatérés előtt. Még mindig aránytalanul kevés a börtönökön belül végezhető munka, ráadásul a fogvatartottaknak gyakran ingyen vagy nagyon alacsony bérért kell dolgozniuk. A legnagyobb problémát a börtönből szabadultak elfogadottságának hiánya jelenti a társadalomban, hiszen a büntetett előéletűek nagyfokú gyanakvással találják szemben magukat.

Forrás: Take a prisoner to work by Janine Stephen. Cape Times, 2007. 06. 03.

Francia börtönmúzeum

1995-ben hozták létre Franciaország Országos Börtönmúzeumát a Fontainebleau Börtönben. Fontainebleau-t már öt évvel korábban bezárták, mert nem felelt meg a modern kor követelményeinek. Az építészeti felmérések után a szakemberek arra az álláspontra jutottak, hogy az épület továbbra is alkalmas a működésre, csak a megfelelő funkciót kell megtalálni a számára. Az a döntés született, hogy börtönmúzeumot kell létrehozni a volt börtönben, így nemsokára megkezdődött az anyagok összegyűjtése. Számos francia nagyvárosból és a tengerentúlról is érkeztek írásos és tárgyi emlékek. Lassan megelevenedett egy-egy intézet múltja, történelme és jelene.

A beérkezett anyagok válogatása és elhelyezése hosszabb időt vett igénybe, majd végül 2003-ban a múzeum a nagyközönség előtt is megnyílt. Az állandó kiállítás a francia börtönrendszert a XVI századtól napjainkig mutatja be. Kiderül, hogyan éltek, dolgoztak, tisztálkodtak, étkeztek, imádkoztak a fogvatartottak a különböző történelmi korokban. A laikusok számára is egyértelművé válik, hogy az intézetek falai között milyenek lehettek a hétköznapiak. A gyűjtemény részét képező egykori bútorok, egyenruhák, büntetési eszközök mellett több ezer fotó színesíti a látványt.

A fontainebleau-i turisztikai iroda számos látogatást szervez a kíváncsi turisták részére. Természetesen időszakos kiállítások megrendezésére is sor kerül a múzeumban.

Forrás: The French Prisons' life, historical collection in Fontainebleau by John Savon. Agence France Presse, 2007. 02. 19.

Nehéz helyzetben vannak a szociális munkások

A granadai Albolote börtönben dolgozó szociális munkások nehezen birkóznak meg az egyre szélesedő börtönpopuláció gondjaival – az intézetben 2005 és 2006 között 1080-ról 1850-re nőtt a fogvatartottak száma. Egyre nehezebben tudnak a szabaduló elítélteknek az elhelyezkedésben segíteni.

A reintegrációs programok köre ugyan bővül, de a civil szférába való visszajutás nehéz. A szociális munkások száma sem emelkedik, pedig nélkülük nehéz a szabadlábra kerülést követően boldogulni. Az Albolote Szociális Szolgálatá arról számolt be, hogy a jelenlegi situációval nem tudnak megküzdeni. A börtönépesség növekedésével pedig egyre kilátástalanabbnak látják a helyzetüket.

Forrás: La cárcel granadina de Albolote sufre de la carencia del trabajador social, Juan Almodovar. Sur, 2007. 02. 04.

Befektetés az oktatás fejlesztésébe

Az Egyesült Államokbeli LLR Partners Inc. és a Primus Capital Funds cégek 53 millió dollárt fektetnek a Community Education Centers Inc. nevű vállalatba, hogy segítsék a hátrányos körülmények között élőket.

Az 1995-ben alapított CiviGenics – amely kábítószer-függők konzultációjával is foglalkozik – is részesedhet a támogatásból. A kapott összeget arra használják fel, hogy az elítéltek tanulását segítsék elő. Elsősorban olyan oktatási lehetőségeket nyújtanak, amelyek segítségével a fogvatartottak előtt megnyílik a munkaerőpiac.

Forrás: LLR Partners funds firm teaching life skills to prisoners by Tim Thorn. Philadelphia Business Journal, 2007. 06. 13.

Nőtt a rablást elkövetett elítéltek száma Spanyolországban

Az idei és az előző év adatait összehasonlítva megállapítható, hogy a Spanyolország északi részén elhelyezkedő Asztúria tartománybeli Villabona intézetben nőtt a rablás miatt elítéltek száma.

Az elszállásolt 1449 fő 70%-a rablás elkövetéséért került a büntetés-végrehajtási intézetbe. (Az említett fogvatartottak túlnyomó többsége a 31-40 év közötti korcsoportba sorolható.) A fennmaradó részbe zömében kábítószer-bűncselekményt, emberölést és más hasonló erőszakos bűncselekményt elkövetők tartoznak. A fogvatartottak 53%-a visszaesőként tölti büntetését. Az elítéltek között mindössze 114 női fogvatartott van.

Az egészségügyi ellátás hatékonysága érdekében szükség volt az elítéltek életkor szerinti felosztására is. Az adatok azt mutatják, hogy a többség 31 és 40 év közötti, 17 fő tartozik a 18-20, 151 fő a 21-25 közöttiekhez, 33 fő pedig már betöltötte a 60. életévét.

Forrás: El número de ladrones tiene aumento en la cárcel de Asturian, Carlos Luis Mazon. La voz de Asturias, 2007. 01. 08.

Beszámoló a Magyar Börtönügyi Társaság 2007. évi közgyűléséről és szakmai fórumáról

A Magyar Börtönügyi Társaság 2007. évi közgyűlésének és szakmai fórumának – a hagyományoknak megfelelően – az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara adott otthont. A 2007. május 17-én megtartott rendezvény levezető elnöki tisztét **Dr. Nagy Ferenc**, a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tanszékvezető egyetemi tanára, a Társaság elnöke látta el.

A program első – mintegy soron kívüli – napirendi pontjaként **Dr. Parádi József**, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelmi-történeti Tudományos Társaság elnöke kitüntetésben részesítette **Dr. Estók József** ny. bv. dandártábornokot, a Magyar Börtönügyi Múzeum igazgatóját – a Sátoraljaújhelyen található gyűjtemény létrehozásáért.

Ezt követően **Dr. Lőrincz József** ny. bv. dandártábornok, a Magyar Börtönügyi Társaság vezetőségi tagja tekintette át röviden a tavalyi év eseményeit és az idei terveket. Tavaly szeptemberben Csere László bv. vezérőrnagy, országos parancsnok adott tájékoztatást a büntetés-végrehajtási szervezet helyzetéről, illetve novemberben került sor a „Szocializáció és reszocializáció a börtönben” című nagy sikerű konferenciára. Mint megtudtuk: a Társaság – a pártfogó felügyelet bevonásával – idén ősze is tervez egy hasonló jellegű szakmai találkozót „Visszavezetés a társadalomba” címmel.

Miután a közgyűlés háromtagú számvizsgáló bizottságot választott, **Dr. Csernyánszky Lajos**, a Társaság titkára aktuális kérdésekre tért ki: vázolta a Magyar Börtönügyi Társaság korántsem jó anyagi helyzetét, továbbá ismertette az elnökség új tagjait. Új elnökségi tagok lettek: Boglyasovszki Csaba bv. dandártábornok, a Fővárosi Bv. Intézet parancsnoka – mint a Biztonsági szekció vezetője, **Dr. Estók József** – mint a Történeti Szekció vezetője, **Dr. Ruzsonyi Péter** bv. ezredes, az RTF Bv. Tanszék vezetője – mint az Európai Börtönnevelési Társaság (EPEA) magyarországi képviselője.

Ezután kezdődött a program szakmai fórum része. Először **Csere László** bv. vezérőrnagy, országos parancsnok a büntetés-végrehajtás humán erőforrás helyzetéről tartott tájékoztatót. Bevezetőjében – többek között – elmondta, hogy személyes tapasztalatai szerint külföldön, jobb feltételrendszer mellett sem tud többet a személyzet, mint nálunk. Szavaiból kiderült, hogy a szervezet jelenleg 8236 munkahelyi státusszal (rendszeresített létszámmal) rendelkezik, a tényleges létszám 7695 fő, a feltöltöttség 94%-os. Budapesten és a főváros környéki intézetekben a tiszthelyettesi létszám feltöltése gondokat okoz.

Az előadó a továbbiakban a vezetők összetételének alakulásával érzékeltette a humán erőforrás helyzetének nehézségeit. A testület magasabb beosztású vezetői közé 88, a középvezetők közé 242 fő sorolható; 2006-ban 26%-uk, illetve 35%-uk cserélődött ki. (Az összállomány fluktuációja tavaly 13%-os volt.) A helyzet drámaiságát fokozza,

hogy a felsőbb vezetők 52%-a, a középvezetők 39%-a idén eléri a nyugdíjkorhatárt. A szolgálati törvény várható módosítása miatt vélhetően nagyon sokan fogják a nyugdíjba vonulás lehetőségeit választani, tehát a kedvezőtlen helyzet 2007-ben kulminálni fog. A testülettől távozók száma is évről évre emelkedést mutat (2003-ban 607, 2004-ben 704, 2005-ben 822 fő, 2006-ban 1007 fő).

Csere László rövid történeti kitérőjében kifejtette, hogy a rendszerváltás a humán erőforrás oldaláról nem érintette a testületet. Szakmai törés nem következett be a szervezet munkájában, ez annak is volt köszönhető, hogy nálunk nem voltak börtönlázadások. A büntetés-végrehajtás átlagosan jó színvonalon teljesített, a politika nem foglalkozott vele. A környező, illetve szomszédos országokban (Szlovákia, Lengyelország), ahol voltak börtönlázadások, az anyagi kondíciókat, a humán erőforrás helyzetét rendezték.

Napjaink helyzetét elemezve elhangzott, hogy az utóbbi 3-5 évben a személyi állomány anyagi helyzete romlott, a büntetés-végrehajtás anyagi juttatások terén lemaradásban van a többi rendvédelmi testülethez képest. A problémák az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium vezetése előtt ismertek. Az előadó jelezte, hogy a civilesítés csak tovább fogja növelni a gondokat. Hangsúlyozta, hogy a büntetés-végrehajtás személyi állománya kiállja az összehasonlítást a többi rendvédelmi szervezet dolgozóival, sok tehetséges fiatal dolgozik a testületnél, de a rutin sok esetben nem pótolható.

Dr. Heylmann Katalin bv. ezredes, a BVOP Egészségügyi Főosztályának vezetője, a szakmai fórum másik előadója **a személyi állomány és a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról adott tájékoztatást.** Előljáróban kiemelte, hogy egyetlen ágazatot érintően sem tapasztalhatók akkora változások, mint amelyek a magyar egészségügyben jelenleg zajlanak. Alapvető követelmény, hogy a büntetés-végrehajtás is felzárkózzon a kívánalmaknak megfelelően, és a megszabott reformfolyamatokhoz igazodva sajátos érdekeit is képviselje.

Főosztályvezető asszony előadásában megismertette a hallgatóságot a Nemzeti Egészségügyi Tanács ülésén elhangzott célkitűzésekkel, a megvalósítás előtt álló tervekkel. Ezt követően vázolta a büntetés-végrehajtás egészségügyi intézményrendszerének jelenlegi működési feltételeit, végül rátért mindazon folyamatok, befejezett és várható változások ismertetésére, amelyek a közeljövőt az egészségügyi ellátás területén befolyásolják.

Jelenleg a büntetés-végrehajtás egészségügyi szolgálata alap-, járóbeteg- és fekvőbeteg-szakellátást egyaránt nyújt, nevezetesen 30 intézetben az egészségügyi osztályok, illetve a Bv. Központi Kórház (297 ágy), az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet (311 ágy), valamint a Nagyfai Országos Bv. Intézet Krónikus Utókezelő Részlege (80 ágy) működtetésével a mintegy 15 ezer fogvatartott számára. A szolgálat működése három fő területet ölel fel, melyek a gyógyító megelőző ellátás, a közegészségügyi járványügyi tevékenység, valamint az egészségügyi anyag- és gyógyszergazdálkodás. A fő feladat a fogvatartottak teljes körű egészségvédelmének biztosítása.

Dr. Heylmann Katalin a fogvatartottak egészségügyi ellátása kapcsán elmondta, hogy az elmúlt évek betegforgalmi adatai alapján megállapítható: a fogvatartottak

egészségi állapota romló tendenciát mutat. Ez elsősorban az orvoshoz fordulás gyakoriságának növekedésében, a fekvőbetegek számának jelentős emelkedésében regisztrálható.

Elhangzott, hogy a személyi állomány gyógyító megelőző alapellátása is elsősorban a büntetés-végrehajtás keretei között valósul meg, amelyben a dolgozók közül körülbelül hatezren részesülnek. A büntetés-végrehajtás kiemelt figyelemmel kezeli az állomány egészségének védelmét is, gondoskodva a pszichikai alkalmassági vizsgálatokról, a mentálhigiénés gondozásról, valamint elsősorban az orvosi rehabilitációs programokról, de a költségvetési források függvényében a rekreáció lehetőségéről is. Utóbbi a rendvédelmi szervek között is szinte egyedülálló gondoskodási formának tekinthető az állomány számára.

A közeljövőről szólva Dr. Heylmann Katalin kijelentette, hogy a büntetés-végrehajtás továbbra is kiemelten kezeli egészségügyi intézményeinek sorsát, különösen az IMEI helyzetének rendezését. Zárszóként idézte Szekeres Imre honvédelmi miniszter levelét, amely az Állami Egészségügyi Központ megalakulásának célját, szervezetét, feladatait és az igényjogosultak körét vázolta.

A két előadást követő hozzászólások során a hallgatóság soraiban helyet foglaló **Donát László** országgyűlési képviselő – a számos probléma hallatán – kifejtette: szükséges lenne, hogy a büntetés-végrehajtás összegezze, mennyi pénzre lenne szüksége gondjai megoldásához.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, **Csere László** válaszában elmondta, hogy 2-2,5 milliárd forinttal „szintre” kerülhetne a szervezet. **Dr. Heylmann Katalin** az IMEI áthelyezésének problematikáját helyezte mondandója középpontjába, **Dr. Csernyánszky Lajos** pedig hangsúlyozta, hogy kormányrendeletek lennének szükségesek a büntetés-végrehajtás helyzetének javításához.

D. F. I.

Eseménynaptár

(2007. április 1-jétől június 15-éig)

2007. ÁPRILIS 3.

Látogatást tett Magyarországon Stephen White, az Európai Unió EUJUST LEX missziójának vezetője és Karin Velt-

man politikai tanácsadó – az iraki büntetés-végrehajtási szakemberek tanulmányútjának előkészítése céljából. A vendégekkel megbeszélést folytatott Csere László bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, továbbá Dr. Oros Paulina az IRM Államtitkárság vezetője. A delegáció április 4-én a Fővárosi Bv. Intézet III. objektumába látogatott.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtön szervezésében április 3-án és 4-én nemzetközi konferenciát rendeztek Sopronban – német, angol, holland és magyar igazságügyi és büntetés-végrehajtási szakemberek részvételével. A megbeszélések során a konferencia résztvevői tapasztalatokat cseréltek az EQUAL programhoz kapcsolódó kezdeményezésekről, illetve látogatást tettek a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben, valamint a Veszprém Megyei Bv. Intézetben.

2007. ÁPRILIS 6.

A büntetés-végrehajtási intézetekben a húsvét jegyében zenés és prózai műsorokkal egybekötött ünnepi istentiszteleteket és szentmiséket tartottak, továbbá a húsvéti népszokásokhoz kapcsolódó kézműves foglalkozásokat és ismeretterjesztő előadásokat szerveztek a fogvatartottak részére.

2007. ÁPRILIS 10.

A Márianosztrai Fegyház és Börtönben látogatást tett Dr. Kondorosi Ferenc, az IRM

államtitkára, Csere László bv. vezérőrnagy, a Büntetés-végrehajtási Szervezet országos parancsnoka, továbbá – kíséretükben – az ATV televíziós társaság forgatócsoportja. A stáb az intézetben folyó pasztorizációs munkáról forgatott anyagot.

2007. ÁPRILIS 11.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben a költészet napja alkalmából megemlékezést tartottak a balassagyarmati Kiss Árpád Általános Iskola tanulóinak részvételével.

A Fővárosi Bv. Intézet objektumaiban április 11-e és 13-a között kulturális műsorokkal emlékeztek meg a költészet napjáról.

2007. ÁPRILIS 12.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben a költészet napja és Arany János születésének 190. évfordulója alkalmából – az Ál-

lampusztai Országos Bv. Intézettel közösen – szavalóversenyt rendeztek.

2007. ÁPRILIS 16.

A Szegedi Fegyház és Börtönben a költészet napja alkalmából ugyancsak szavalóversenyt rendeztek.

2007. ÁPRILIS 17.

A Tolna Megyei Bv. Intézetbe látogatót Dr. Kondorosi Ferenc, valamint kíséretében Dr. Harangozó Tamás miniszteri

tanácsadó, illetve Horváth István, Szekszárd város polgármestere. Az intézetben szakmai konzultációra került sor a tervezett új büntetés-végrehajtási intézet felépítéséről. A megbeszélésen elhangzott előzetes tervekről sajtótájékoztatót tartottak.

A Magyar Börtönügyi Társaság 2007. évi közgyűlését és szakmai fórumát az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán tartotta. A program szakmai fórum részében Csere László bv. vezérőrnagy, országos parancsnok a büntetés-végrehajtás humán erőforrás helyzetéről tartott tájékoztatót, illetve Dr. Heylmann Katalin bv. ezredes, a BVOP Egészségügyi Főosztályának vezetője a személyi állomány és a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról adott tájékoztatót.

2007. ÁPRILIS 18.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben lépett fel az Állampusztai Országos Bv. Intézet fogvatartottaiból alakult színjátszó csoport a két intézet közötti kulturális együttműködés keretében.

2007. ÁPRILIS 22.

A Váci Fegyház és Börtönbe tett szakmai látogatást április 22. és 25. között a bajor Kaisheimi Börtön delegációja. A küldöttség 23-án a Márianosztrai Fegyház és Börtönt, 24-én a Fővárosi Bv. Intézet III. objektumát is felkereste.

2007. ÁPRILIS 24.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönbe látogatott Dr. Oros Paulina, az IRM Államtitkárság vezetője, aki megtekintette a fogvatartottak elhelyezési körletét, a munkáltatási körletrészt és a márciusban megnyílt börtönmúzeumot.

2007. ÁPRILIS 26.

A Bv. Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg a Büntetés-végrehajtási Szervezet országos terepfutó bajnokságát – 128 csapat 340 versenyzője részvételével. A csapatbajnokság első helyezettje a Fővárosi Bv. Intézet lett.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben tartották meg a Parancsnoki Kollégium soron következő ülését. A rendezvényen részt vett Dr. Borka Katalin, az IRM Államtitkári Titkárság Büntetés-végrehajtási Osztályának vezetője, illetve több, közelmúltban nyugállományba vonult intézetparancsnok is. Az ülést követően a résztvevők megtekintették a börtönmúzeumot.

2007. ÁPRILIS 29.

A német és magyar tagokból álló börtönmissziós kórus vallásos énekekből összeállított műsort adott több magyarországi börtönben. A kórus április 29-én a Budapesti Fegyház és Börtönben, 30-án a Kalocsai Fegyház és Börtönben, továbbá az Állampusztai Országos Bv. intézet solti objektumában lépett fel. Május 3-án a Fővárosi Bv. Intézet II. objektumában, 4-én Márianosztrai Fegyház és Börtönben adtak műsort.

2007. MÁJUS 3.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben kihelyezett ülést tartott a Nógrád Megyei Védelmi Bizottság. Az ülésen részt vett meghívottként Csere László bv. vezérőrmagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, aki tájékoztatást adott a bv. szervezet aktuális feladatairól a bizottság tagjai számára.

2007. MÁJUS 4.

Az Egri Bazilikában a Heves Megyei Bv. Intézet női fogvatartottaiból álló csoport húsvéti misztériumjátékos adott elő. A rendezvényen Dr. Seregély István egri érsek és Nándy Zoltán érseki helynök is jelent volt.

A pécsi Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében anyák napi ünnepi műsort rendeztek a fiatalkorú fogvatartottak közreműködésével, az édesanyák részvételével. Május 8-án a

szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében a fogvatartottak hozzátartóinak bevonásával hasonló jellegű rendezvényt szerveztek.

2007. MÁJUS 5.

A Budapesti Fegyház és Börtönben Csáládi Nyílt Napot rendeztek az intézet és a BUFA Kft. személyi állományának hozzátartozói részére. A vendégek megtekintették az intézet egyes objektumait, valamint az akciócsoport és a kutyavezető biztonsági felügyelők bemutatóját.

2007. MÁJUS 8.

A Márianosztrai Fegyház és Börtön löterén rendezték meg a Büntetés-végrehajtási Szervezet 2007. évi löbajnokságát – 32 csapat 128 versenyzője részvételével. A csapatversenyt a házigazda intézet nyerte meg.

A Budapesti Fegyház és Börtönben a Magyar Média Válogatott barátságos labdarúgó mérkőzést játszott az intézet fogvatartotti csapatával. A mérkőzést követően élménybeszámolót tartott Détári Lajos edző, volt válogatott játékos.

2007. MÁJUS 9.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben anyák napi ünnepi műsort tartottak, ame-

lyen a Miasszonyunk Katolikus Intézmények tanulói szerepeltek. A fogvatartottak jelenlévő kiskorú gyerekei a műsort követően az Art Show Művészeti Iskola tanulói által összegyűjtött ajándékokat vehették át az iskola vezetőjétől.

2007. MÁJUS 11.

A Budapesti Fegyház és Börtön B objektumában a Pa-dö-dö együttes adott koncertet.

2007. MÁJUS 12.

A Váci Fegyház és Börtön elítélteiből alakult bibliakör vallási témájú verses-zenei műsorral szerepelt a váci székesegyházban megrendezett IV. Ökumenikus Ifjúsági Találkozón.

2007. MÁJUS 16.

A Szegedi Fegyház és Börtönben tett látogatást május 14. és 16. között a Helsinki Bizottság csoportja – a Bizottság és a BVOP között létrejött börtönmegfigyelő programról szóló megállapodás keretében.

2007. MÁJUS 19.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben, a politikai elítéltek emlékére elhelyezett emléktáblánál – a Politikai Elítéltek Közösségének kezdeményezésére – koszorúzással egybekötött ünnepi megemlékezés tartottak. A megemlékezésen civil szervezetek képviselői, Kalocsa város országgyűlési képviselője, a város polgármestere, valamint a Büntetés-végrehajtási Szervezet nevében Dömény Sándor bv. ezredes, az országos parancsnok mb. általános helyettese, továbbá a helyi rendvédelmi szervek képviselői helyeztek el koszorúkat. A megjelentek a koszorúzást követően

ünnepi szentmisén vettek részt az intézet kápolnájában.

A gyermeknap alkalmából a Heves Megyei Bv. Intézetben az elítéltek kiskorú gyerekeinek részvételével „gyermeknap látogatófogadást” szerveztek, a gyermekek az Egri Gyermekvédő Liga ajándécsomagjait vehették át. A Baracskai Országos Bv. Intézetben május 20-án rendeztek hasonló jellegű rendezvényt. A megjelent kiskorú gyerekeket a Református, illetve a Baptista Szeretetszolgálat, a Hajnalszöveg Misszió Alapítvány és az Oltalom Karitatív Egyesület ajándékozta meg.

2007. MÁJUS 22.

A Budapesti Fegyház és Börtönben Dr. Zacher Gábor főorvos, a Péterffy Sándor utcai Kórház toxikológiai osztályának vezetője tartott előadást a kábító és bódító hatású szerek hatásairól.

2007. MÁJUS 23.

A szirmabesenyői Fiatalokúak Regionális Bv. Intézetében 4 csapat részvételével rendezték meg a fiatalok fogvatartottak 2007. évi labdarúgó bajnokságát. A rendezvényen részt vett Dömény Sándor bv. ezredes, az országos parancsnok mb. általános helyettese.

A „Kihívás Napja” alkalmából sportrendezvényt szerveztek a fogvatartottak, illetve a személyi állomány tagjai számára a Baracskai Országos Bv. Intézetben és a tököli Fiatalokúak Bv. Intézetében.

A Somogy Megyei Bv. Intézetben tett szakmai látogatást május 23-ától május 25-éig a horvátországi Varazdini Börtön delegációja. A horvát vendégek május 24-én a Budapesti Fegyház és Börtönbe is el látogattak.

2007. MÁJUS 24.

A Fővárosi Bv. Intézet III. objektumában a bv. szervek vezetőinek értekezletén Dr. Petrétei József igazságügyi és rendvédelmi

miniszter elköszönt a büntetés-végrehajtás személyi állományától és az értekezleten részt vevő vezetőktől. Ezt követően Csere László bv. vezérőrnagy, országos parancsnok – a Büntetés-végrehajtási Szervezet elismerése jeléül – átadta a miniszter részére a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett mindhárom fokozatát.

A Budapesti Fegyház és Börtönben a börtönkönyvtárak támogatásáról, valamint a személyiségfejlődés a börtönben témájában

az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, valamint a Nemzeti Kulturális Alap sajtótájékoztatót tartott. A rendezvényen részt vett Dr. Kondorosi Ferenc, az IRM államtitkára, Dr. Oros Paulina, az IRM Államtitkári Titkárság vezetője, Dr. Borka

Katalin, az IRM Büntetés-végrehajtási Osztályának vezetője, Frank Tibor bv. dandártábornok, az intézet parancsnoka, illetve Dr. Gecsenyi Lajos, a Nemzeti Kulturális Alap Bizottságának tagja.

A Rendőrtiszti Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszékének Tauffer Emil termében tartották meg az intézmény 3. termének névadó ünnepségét. A rendezvényen Prof. Dr. Sárkány István ny. r. vezérőrnagy, a Rendőrtiszti Főiskola rektora, Csere László bv. vezérőrnagy, a Büntetés-végrehajtási Szervezet országos parancs-

noka, Katonáné dr. Borka Katalin, az IRM büntetés-végrehajtási osztályának vezetője, valamint a névadó családok tagjai is részt vettek.

2007. MÁJUS 26.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézetben hat intézet versenyzőinek részvételében rendezték meg a régióban található bv. intézetek sakkversenyét. Első helyezett a szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetének csapata lett.

2007. MÁJUS 28.

A Veszprém Megyei Bv. intézet és az intézet szakszervezete intézetlátogatással és szabadtéri programokkal egybekötött Csáládi Nyílt Napot rendezett a személyi állomány és családtagjaik részére.

2007. MÁJUS 29.

A Szegedi Fegyház és Börtönben megkezdődött a hagyományosnak tekinthető, immáron IV. Dankó Pista Fesztivál. Az augusztus 20-áig tartó kulturális rendezvénysorozat könnyebb és komolyabb műfajba tartozó koncerteket, rendezvényeket egyaránt kínál az intézet fogvatartottai számára.

2007. MÁJUS 30.

A Bv. Szervezet Oktatási Központja szervezésében 28 csapat részvételével ren-

dezték meg a Büntetés-végrehajtási Szervezet 2007. évi járőrbajnokságát a Márianosztrai Fegyház és Börtön területén. A csapatversenyben az első helyezést a Fővárosi Bv. Intézet nyerte meg.

2007. JÚNIUS 1.

A Budapesti Fegyház és Börtönben pedagógusnapra ünnepséget rendeztek a Fővárosi Igazságügyi Hivatal munkatársai, a fogvatartottak oktatásában közreműködő pedagógusok, valamint az IMEI és a Budapesti Fegyház és Börtön személyi állományának részvételével.

2007. JÚNIUS 3.

Az állampusztai templomban szentmisét celebrált Bábel Balázs Kalocsa-Kecskeméti érsek. Az „Állampusztai Búcsú” alkalmából az egyházi méltóság megáldotta a templom Szent Adorján szobrát, valamint megszentelte az intézet személyi állománya által emelt emlékkopjafát. A kopjafa az intézet örökghyóójának, Wágner Pálnak és a börtön egykori dolgozóinak állít emléket.

2007. JÚNIUS 4.

Román büntetés-végrehajtási delegáció látogatott Magyarországra június 4. és 7. között a román és a magyar büntetés-végrehajtás közötti együttműködési megállapodás alapján. A küldöttség, amely a technikai és kiegészítő biztonsági eszközök használatát, illetve az előállítás, szállítás végrehajtását tanulmányozta, látogatást tett a Budapesti Fegyház és Börtönben, a Fővárosi Bv. Intézetben, a Váci Fegyház és Börtönben, továbbá az épülő tiszalöki börtönben.

2007. JÚNIUS 13.

A Bv. Szervezet Oktatási Központja szervezésében az ORFK RSZKK Vágóhid utcai sporttelepén rendezték meg a Büntetés-végre-

hajtási Szervezet 2007. évi kispályás labdarúgó bajnokságát, amelyen a régiók selejtezőinek győztes csapatai vettek részt. A bajnokság első helyezette a Pálhalmi Agrospeciál Kft. csapata lett. A díjakat Dömény Sándor bv. ezredes, az országos parancsnok mb. általános helyettese, Dr. Mező László bv. ezredes, főtanácsos, az Oktatási Központ igazgatója és Dr. Tanács Eszter Tímea bv. százados, a Kalocsai Fegyház és Börtön mb. parancsnok-helyettese adta át.

2007. JÚNIUS 15.

A Budapesti Fegyház és Börtön kisközpontjának emlékhelyén a Nagy Imre és mártírtár-

sainak emléknapja alkalmából rendezett megemlékezésen koszorúzási ünnepséget tartottak. Az emlékhely falánál koszorút helyeztet el Gyurcsány Ferenc miniszterelnök. A megemlékezésen részt vett több magas rangú politikus és neves közéleti személyiség, továbbá az 56-os szervezetek képviselői. A büntetés-végrehajtást Csere László bv. vezérőrnagy, országos parancsnok és Frank Tibor bv. dandártábornok, a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnoka képviselte.

Összeállította: Kovács Krisztina

Közlemény

Tájékoztató az „Alapítvány a szabadságvesztésből szabadultak társadalmi beilleszkedésének támogatására” c. nonprofit szervezet 2006. évi munkájáról

2006-ban is az alapító okiratban meghatározott céloknak megfelelően működött az Alapítvány. A kuratóriumi ülések kiemelt napirendje volt a beérkező segélykérelmek elbírálása, a támogatás-nyújtás lehetőségének vizsgálata.

Az Alapítványhoz 2006-ban 296 egyéni segélykérelem érkezett. A kuratórium döntése alapján 121 kérelem részesült pozitív elbírálásban – 605000 forint pénzbeli támogatás került kiosztásra. Az alapítvány – pénzügyi helyzete miatt – csak a leg-rászorultabb kérelmezők támogatását tudta biztosítani.

Budapest, 2007. május 15.

Az Alapítvány kuratóriuma

Vezda János

(1948 – 2007)

2007. április 13-án tragikus hirtelenséggel elhunyt Vezda János ny. rendőr ezredes, a Börtön Újság főszerkesztője.

Sokoldalú, tehetséges ember volt, aki számos területen alkotott maradandót. Sikeres, változatos életpályát hagyott maga mögött.

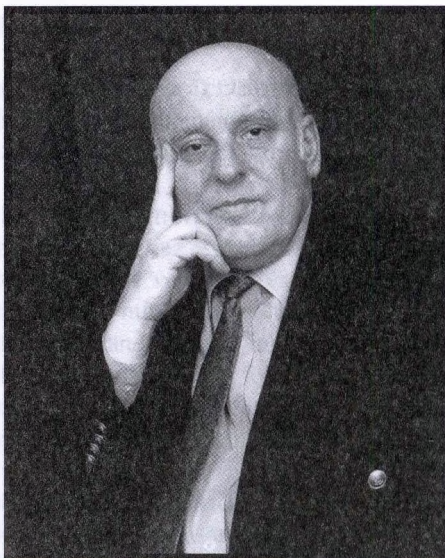
Érettségi után rövid ideig a Népsportnál dolgozott, majd a MOM-ban volt programozó. 1969-ben került – családi indítástól (édesapja magas rangú katonatiszt volt) – a Belügyminisztérium kötelékébe. 1972-től – három évtizeden keresztül – a Magyar Rendőr szerkesztőségében dolgozott, ahol a bűnügyi újságírás meghatározó alakjává vált. Eközben 1975-ben elvégezte a MÚOSZ Újságíró iskoláját, illetve 1982-ben a Rendőrtisztviselői Főiskola közbiztonsági szakát. A humor művelése, a szórakoztatás pályája szerves részét alkotta. Humoreszkjeit, glosszáit 1979-től a Ludas Matyi, később az Új Ludas közölte rendszeresen. A nyolcvanas években több – a szórakoztató irodalom műfajába tartozó – regénye is megjelent.

1992 és 1995 között a Zsaru magazin főszerkesztője volt, majd az Országos Rendőr-főkapitányságon dolgozott két évet (1995-1997), innét ment nyugdíjba rendőr alezredesként. Ezt követően a Mai Nap szerkesztőjeként tevékenykedett. A humor terén – a rendszerváltás után – tovább folytatta sikereit: a rádió és a színpad (nevezetesen a Mikroszkóp Színpad) is felfedezte magának.

2000-ben került a Börtön Újság élére felelős szerkesztőként, 2002-től haláláig a lap főszerkesztője volt. A személyi állomány tájékoztatását szolgáló Hírlevél is ő nevét jegyezte felelős szerkesztőként – hét éven keresztül. Az új közegben is kiválóan megállta a helyét. Jól kamatoztatta gazdag tapasztalatait, szerzőgárdát szervezett a lap köré, s hogy írásairól se fedkezünk meg: színes stílusát rendszeresen élvezhették a Börtön Újság olvasói.

2007. május 2-án az óbudai temetőben – szerettei, barátai, ismerősei körében – dr. Janza Frigyes ny. rendőr dandártábornok, a Magyar Rendészettudományi Társaság főtábornoka és Forgács Gábor színművész búcsúztatta. Utóbbi Ács Jenő, a Börtön Újság felelős szerkesztőjének szavait is tolmácsolta a gyászoló egybegyűlteknek.

Gazdagnak valójában az számít, akit sokan szeretnek. Vezda János nemcsak sokoldalú, tehetséges, de szerethető ember is volt. A leggazdagabbak közül való.

Fotó: Kovács Gy. László

hajtási Szervezet 2007. évi központi feladat-tervezését, amelyben a régió versenyképességének növelésére törekednek. A célkitűzések megvalósításához szükséges forrásokat a Pálházi Agrárszervezet...

Vézettség

Fotó: Kovács Gy. László

Az említett feladat-tervezésben a régió versenyképességének növelésére törekednek. A célkitűzések megvalósításához szükséges forrásokat a Pálházi Agrárszervezet...
A szervezet célkitűzése a régió versenyképességének növelése, a mezőgazdasági termékek értékesítésének elősegítése, a mezőgazdasági vállalkozások támogatása, a mezőgazdasági szektorban működő vállalkozások számára a szükséges szolgáltatások nyújtása, a mezőgazdasági szektorban működő vállalkozások számára a szükséges szolgáltatások nyújtása, a mezőgazdasági szektorban működő vállalkozások számára a szükséges szolgáltatások nyújtása...

Közlemény

A Pálházi Agrárszervezet 2007. évi központi feladat-tervezését, amelyben a régió versenyképességének növelésére törekednek. A célkitűzések megvalósításához szükséges forrásokat a Pálházi Agrárszervezet...
A szervezet célkitűzése a régió versenyképességének növelése, a mezőgazdasági termékek értékesítésének elősegítése, a mezőgazdasági vállalkozások támogatása, a mezőgazdasági szektorban működő vállalkozások számára a szükséges szolgáltatások nyújtása, a mezőgazdasági szektorban működő vállalkozások számára a szükséges szolgáltatások nyújtása, a mezőgazdasági szektorban működő vállalkozások számára a szükséges szolgáltatások nyújtása...

Gál Csilla-Emese

„Miért agresszív az ember?”

KÖNYVISMERTETÉS

Haller József „Miért agresszív az ember?” című könyve az Osiris Kiadónál jelent meg 2005-ben. A biológus szerző az MTA Kisérleti Orvostudományi Kutatóintézetének Magatartás Neurobiológiai Osztályán belül a Magatartásélettan és Stresszkutató Csoport vezetője.

A szerző művében – többek között – arra keresi a választ: Agresszívebbek vagyunk-e, mint elődeink? A közvélemény szerint igen, a mai ember az egyre növekvő agresszivitás korát éli. Haller értékelésében ez azonban szubjektív vélemény, és bár igaz, hogy ma a bűnözés a statisztikák szerint elterjedtebb jelenség, mint régen volt, mégis ami igazán változott az nem is az agresszivitás mennyisége, hanem sokkal inkább a minősítése. Régen ugyanis az agresszió mintegy kötelező volt, a történelem folyamán nem egyszer mint erkölcsi kötelesség jelent meg. Az agresszióknak olyan kultusza és kultúrája alakult ki a régebbi korokban, amely azt sugallta: agresszívnek lenni becsület és dicsőség dolga.

Haller József szerint változás főleg a II. világháború után történt, amikortól lehetőség nyílt a béke és a társadalmi együttműködés megtapasztalására. Közösségi szinten az agresszió gyakorlásának jelszava megváltozott, ma már a békéért való harc került előtérbe, és számos törvény igyekszik biztosítani az egyéni szinten megnyilvánuló agresszió visszaszorítását is. Napjainkra a becsület vagy önérték és az agresszió fogalmak már nem kapcsolódnak össze. Mégis az agresszió tovább él, sokak számára a minősítés megváltozása nem jelent igazi változást, de a társadalom tudatváltozása folytán az agresszivitás többé nem pozitív társadalmi modell.

„Hogyan küzdhetünk az agresszió ellen?” – teszi fel a kérdést a szerző, majd válasz kifejti azt a három különböző irányt, amelyből az agresszivitás megközelítése lehetséges:

A szociológiai szempont szerint az agresszív megnyilvánulásaiért nem csak az egyén, hanem a társadalom is felelős, amely eltorzítja a személyiséget. A megközelítés a szociálpolitikának szán kiemelt szerepet az agresszió kezelésében, megoldást a gazdasági fejlődés és a társadalmi igazságosság érvényesülése hozhat. Mégis, amilyen egyszerűnek tűnik ez a megoldás, annyira nehéz a megvalósítása, a társadalmi átalakulás ugyanis hosszas folyamat, és az iránya sem mindig kiszámítható.

A jogi megközelítés alapján az ember a tisztességtelen előnyök megszerzése érdekében folyamodik erőszakhoz, így az agresszió visszaszorítása a jogtudományon keresztül a bűnüldözés feladata. Ez azonban végleges megoldást nem hozhat, hisz évezredek óta folyik a bűn üldözése, és az erőszak mégsem szűnt meg.

Az orvosi nézőpont szerint az agresszivitás oka idegrendszeri zavarokra vezethető vissza, és az orvostudományra vár azok kezelése.

Haller József úgy véli, fontos a biológiai okok és a szociológiai háttér együttes elemzése, hisz egyik sem nyújthat az agresszió háttérérol teljes képet a másik nélkül.

Agresszió és pszichikai zavarok

A „Mikor és hogyan agresszív az ember?” című fejezetben az agresszióval összefüggő pszichikai zavarokról, az általános pszichikai állapotról és a bűnözésről szól a szerző. Kiindulási pontja az agresszió funkció és forma szerinti meghatározásainak leírása. Az agresszió funkció alapján történő meghatározása olyan magatartást jelent, amely valamely erőforrás erőszakos módon történő megszerzésére irányul. Ez a meghatározás azonban az agresszió kutatás szempontjából nem megfelelő, hisz a legveszélyesebb formákra épp az értelmetlenség a jellemző. A sorozatgyilkosnál nincs megszerzendő céltárgy, nála a belső kényszer a hajtóerő. Az agresszió kutatók sokkal inkább az agresszió formáira helyezik a hangsúlyt, és azokat a magatartásokat tekintik agresszióknak, amelyek sérülést eredményeznek, vagy amelyekkel fenyegetnek.

Az agresszió és pszichikai zavarok összefüggésével foglalkozó anyag részben kifejtésre kerül, hogy az emberi agresszió sokszor nem is célja, hanem inkább biológiai és/vagy pszichikai oka van. Ilyen értelemben léteznek olyan pszichikai betegségek, amelyek kórképében gyakran fordul elő az agresszivitás, mint például a poszttraumás stresszrendellenesség, a depresszió, a skizofrénia, az Alzheimer-kór, és van öt kifejezetten „agresszióspecifikus” pszichikai rendellenesség. Ezek a következők: antiszociális személyiségzavar, borderline személyiség, időszakos robbanékonyságzavar, viselkedési zavar és ellenkező-kihívó magatartás.

Az említett pszichikai betegségeket egy dolog köti össze: az időnként megjelenő, kontrollálhatatlan düh. Gyakoribb az agresszió jelenléte a skizofrén betegeknel vagy a hiperaktivitás zavarban szenvedőknel, ritka az epilepsziásoknál, és szintén kis mértékben van jelen az Alzheimer-kórosoknál. A poszttraumás és a depressziós betegeknel viszont súlyos gondot jelent, bár ez utóbbiaknál leggyakrabban önmaguk ellen fordulva jelenik meg.

Természetesen minden betegnel más a megjelenést kiváltó okok együtthatása és a betegséget kísérő agresszió mértéke is, minden alany egyedi eset, illetve másképpen nyilvánulhatnak meg egy adott betegség általános tünetei. Fontos azonban ezekről tudomással bírni.

Agresszió és bűnözés

A könyv bemutatja, hogy egyes bűncselekményeknel, az agressziós cselekmények szempontjából a legsúlyosabbaknál, miként jelenik meg ez a magatartásforma, és van-e kapcsolódása adott esetben a fent említett pszichikai zavarokhoz.

Haller József szerint a bűnözés szempontjából el kell választanunk egymástól az erőszakos és a nem erőszakos bűnözést. A jelenség egyes formái még elfogadhatóak, mások azonban már nem. A jog és a közérkölc szempontjából azonban nincs ilyen jellegű különbségtétel, nincs a bűnözésen belül normális és abnormális kategória. A jog azt mondja ki, hogy minden esetben, amikor az elkövető tudatában van tetteinek következményeivel, képes a helyest és a helytelent egymástól megkülönböztetni, akkor a bű-

nözés szabad akaratból jön létre, és szintén az egyén szabad akarata vehet annak véget. Azt is el kell ismernünk azonban, állítja a szerző, hogy az agresszióról még túl keveset tudunk ahhoz, hogy bizonyossággal szólhassunk a bűnözéssel kapcsolatosan a szabad akarat és a belső késztetések összefüggéseiről.

A különféle bűncselekmény kategóriákon belül a gyilkosság a legsúlyosabbak egyike, a sorozatgyilkosság pedig különösen az. A sorozatgyilkosok két kategóriáját említi Haller: azok, akik titokban és hosszú évekig gyilkolnak, és azok, akik nem bujkálnak, hanem nyíltan és tömegesen gyilkolnak. Ennek az elkövetői körnek is vannak általános és közös jellemvonásai, mint például: magánéletben való visszahúzódottság, félszegség, kevés társadalmi kapcsolat. A tetteiket dicsőségvágy jellemzi, tetteikre büszkék, a tettek elkövetésének okát magyarázni azonban nehéz, sokszor semmilyen „hasznuk” nincs. Mindezek olyan jellemvonások, amelyeket figyelembe véve a sorozatgyilkosok abnormalitásához kétség sem férhet.

Emberi agresszió és drogok

A kábítószer-fogyasztás, amely kizárólag az emberi fajra jellemző magatartás, háromféle agressziót válthat ki: az ún. farmakológiai agressziót, amely a drogok idegrendszerre gyakorolt hatása következtében alakul ki; a gazdasági kényszeragressziót, amely a kábítószer megszerzésére irányuló bűncselekmények elkövetésével függ össze, valamint a rendszer működéséből fakadó agressziót, ami a droggereskedelemben létező érdekellentéthez kapcsolódik.

A szerző szerint mindhárom fajta agresszió egyformán veszélyes, sőt egymással keveredve is jelentkezhetnek, ugyanakkor nem mindenfajta drog vezet szükségszerűen agresszióhoz. A nikotin, a marihuána vagy az ópiumok például nem agresszió-növelő szerek. A közvélemény szerint az alkohol hatása a legerősebb az agresszió kialakulása szempontjából, a könyv ezt egyszerre cáfolja és erősíti.

Alkoholt sokan fogyasztanak, és nem mindenki válik tőle agresszívvé. Ugyanakkor az is igaz, hogy az ittas állapotban lévő embereknél nő az agresszív cselekmények száma. Az azonban, hogy kinél erősödik az agresszió alkoholos befolyásoltság alatt, és kinél nem, illetve hogy ez miként működik pontosan, még rejtély számunkra. Létezik olyan vélemény is ezzel kapcsolatosan, hogy az alkohol mindenkinél gátlásoldóként funkcionál, de hogy ezen túl kinél hol van a végső határ, az teljesen egyén- és/vagy helyzetfüggő.

Az agresszió okai

Haller József mint természettudós az agresszió okaiként biológiai, lélektani és környezeti elemeket jelöl meg. A vizsgált magatartás hátterének feltárásában kiemelkedő szerepet kapnak a genetika, az agyműködés, a lelki sérülések és a környezeti hatások.

Agresszió és genetika

A szerző vizsgálódásának kiindulópontját az a kérdés jelenti, hogy öröklődik-e az agresszió. Állatokon végzett kísérletek igazolták, hogy az agresszióra való hajlam és

mozgásmintázat igencsak öröklődik, a hajlam az utódokban van, és konkrét esetben csak aktualizálódik. Ez azt jelenti, hogy létezik velünk született agresszió, tehát nem is annyira az agressziót, hanem annak kontrollját kell tanulnunk.

Több génnek van köze az agresszió szabályozásához, kifejezetten az „agresszivitás génjét” viszont még nem találták meg. Vannak azonban egyes gének, amelyek szerepe evidensebb ebben a kérdésben. (Ilyen például a szerotonin.)

Az is mondhatnánk: a gének és az agresszió közötti kapcsolat egyszerű, az agyműködésen keresztül valósul meg. Mégis, lényeges kérdésekre a tudomány mai állása alapján még nem tudjuk a válaszokat. Például: „Mennyire lehet erős a genetika kényszere? Hol van a szabad akarat határa? Lehet az előbbi erősebb az utóbbinál? Vajon nem lehetséges-e, hogy a gének manipulációja agyműködésünk felett erősebb, mint a jog által megkövetelt magatartás? És ha a fenti kérdésekre igenlő a válasz, van-e jogunk beleszólni a genetika működésbe azért, hogy megfékezzük az agressziót?” A génterápia ideje ugyan még nem jött el, de mégis elgondolkodtató kérdések ezek mindannyiunk számára.

Agresszió és agyműködés

Szintén az agresszió biológiáját igyekeznek feltárni a könyv „Az agy” című alfejezete. Bizonyossággal tudjuk, hogy az agresszív magatartást sok idegközpont befolyásolja közvetve vagy közvetlenül. Léteznek olyan idegközpontok, amelyek hormonhatást közvetítenek, mások az izommozgást vezénylik, és vannak az ellenfelet „figyelő” idegközpontok is. Az agresszió szabályozásában a mediális amygdala nevű idegközpont, a hypothalamus és az agytörzs játszik szerepet.

Az agyat ért sérülések szerepe nagyon fontos az agyműködés, így tehát az agresszió kialakulásának, megnyilvánulásának szempontjából is. A súlyosabb balesetek miatti sérülés és az agresszió összefüggése nyilvánvaló, de a kisebb sérülések szerepe sem elhanyagolandó. A gyerekkorban elszenvedett fejsérülések a legveszélyesebbek.

Az agresszió szabályozását két nagy idegsejt csoport végzi: azok, amelyek az agressziót szabályozó hálózatot alkotják, és azok, amelyek beidegzik az agresszió áramkörét, de konkrétan nem részesei annak. Az agresszió csökkentése céljából e két rendszer közül a másodikba kell beavatkoznunk, az első ugyanis túl pontos és precíz ahhoz, hogy kívülről eredményesen befolyásolni lehessen.

Az agyban zajló vegyi kommunikációban a vegyi üzenetek nem mások, mint hormonok. Bár sokáig azt hittük, hogy az agresszióval közvetlen kapcsolatban álló hormon az adrenalin, mára már bizonyos, hogy ez a hormon az agresszióra nem bír közvetlen befolyással. Ugyanakkor ismeretes, hogy vannak olyan hormonok, amelyeknek valóban van szerepük az agresszió szabályozásában, kettő közülük bizonyítottan közvetlen és közeli kapcsolatban áll vele: a hím nemi hormon és a stresszhormon. Ez a két hormon könnyen át tud jutni a vér-agy gáton, így az idegsejtekre gyakorolt közvetlen hatásuk könnyen megvalósulhat.

Az állatvilágbeli kísérletek világosan igazolják a tesztoszteron és az agresszió összefüggését: az állat kasztrálása után szelíd lett, azonban ha tesztoszteronnal kezelik őt, agresszívvá válik. Mi több, a női egyedek férfi nemi hormonnal való kezelése is hason-

ló eredményt hozott, manipulált agresszivitásuk elérte a hímekét. Mégis azt mondhatjuk el, hogy az agresszió és a tesztoszteron közötti kapcsolat létezik ugyan, de mégsem söpör félre mindent.

Az agressziót közvetlenül befolyásoló másik hormon a stresszhormon (glukokortikoid), amely szerepe a szervezet felkészítése a ránehezedő fizikai és pszichikai terhelés elviselésére; a stressz maga tehát nem betegség, hanem a szervezetünket védő élet-tani folyamat. Szorult helyzetben a stresszhormon-termelődés hatására a versenyképesség és az agresszió is növekedni kezd, de ha túl sok ideig vagyunk abban az állapotban, akkor a helyzet ellenkező irányba fordul.

A biológiai háttérrel elemző rész utolsó alcíme egy kérdés: „Milyen agresszió van a koponyánkban?”. A kérdés azért is helyénvaló, mert a fejezetben leírtak alapján úgy tűnik, az agyunkban lévő agresszió pusztán biológiai jellegű: a génjeinkben tárolt információk alapján kifejlődik az agyunk, amely eleve magában hordozza az agresszivitást, és léteznek ezt a magatartást gátló és befolyásoló agyi rendszerek. A szerző szerint azért hajlunk az agressziót kizárólag biológiai jellegűnek tekinteni, mert ezt a fajta magatartást befolyásoló szociális háttérrel nem ismerjük eléggé.

Agresszió és személyiségvizsgálat

A személyiség anatómiájának bemutatása során Haller József leírja, hogy a szabályok követésének képessége velünk született tulajdonság, a szabályt azonban tanulunk kell.

A szociális tanulásemélet szerint olyan tanult magatartásformáról van szó, amely során, ha az egyén azt látja, hogy agresszíven sikeresebb, akkor úgy is fog viselkedni. Aki egyszer sikeresen folyamodott agresszióhoz, az másodszor is megteszi majd. A kulcsszavak tehát: szerepmódel – siker – társadalmi elfogadottság. A szerző kiemeli, hogy a szociális tanuláshoz lehet ugyan köze az agresszió kialakulásához, de nem lehet azt az erőszak egyetlen vagy fő okának tekinteni, mert létezik agresszió a tanuláson túl is.

Haller József szerint rosszul tanulunk, hisz nem az agresszió ellenőrzését, hanem az együttműködést kellene elsajátítanunk.

Agresszió és elszenvedett traumák

A „Ki az igazi bűnös?” című alfejezet az áldozat oldaláról közelíti meg az agressziót. Az elszenvedett traumák közül a gyerekeket érők a legsúlyosabbak, hisz személyiségük még fejlődésben van, egyéniségük még nincs kifomálódva. A gyereket háromféle módon érheti trauma: erőszak, megszegényítés és a szeretet hiánya révén. A trauma hatására az egyén gyanakvóvá, bizalmatlanná válik. Sajnos legtöbb esetben az ilyen erős traumák nem múlnak el, enyhülés várható, de végleges feldolgozásuk nem. Így alakul ki az ún. önjáratermelés, amikor az egyén másokat bánt, mert őt is bántották.

A trauma – hidegvér – agresszió kapcsolata máig sem tisztázott pontosan. Egyik megközelítésben az emberi agressziót a hidegvér szabaddítja fel. A „gátolt izgalmi állapot” agresszióelmélet szerint a gátlás nélküli személyiség kialakulása a stresszreakció hiányával függ össze. Egy másik vélemény szerint az abnormális agressziót a trauma okozta agyműködési zavar váltja ki.

Lényeges különbség van az agresszió megtanulása, illetve elszenvedése között. A tanulás alkalmazkodást jelent, az agresszióra tanító környezet nem feltétlenül traumás. Ezzel szemben a traumánál a lelki sérülésen van a hangsúly, amely később pszichikai rendellenességgé is alakulhat, az egyén pedig erőszakos bűnözővé válhat.

A „Lobbanékonyosság és ellenállhatatlan impulzusok” című anyagrészen az agresszióknak proaktív (előre megfontolt, érdeket szolgáló, kis érzelmi töltésű agresszió) és reaktív (felindulás jellegű reakció) csoportokba való felosztását találjuk.

A lobbanékonyosság, a hirtelen felindulás a jog területén is létező fogalmak, az ilyen körülmények között cselekvő ember nem feltétlenül bűnöző, és a cselekményének bírói megítélése is enyhébb szokott lenni. A lobbanékonyosság egy olyan önálló emberi tulajdonság, amely hatására az illető személy pillanatok alatt agresszíven cselekszik. Ha a lobbanékonyosság és az agresszió találkozik, kialakul a lobbanékony agresszív magatartás. Az időszakos robbanékonyosság azonban már egy pszichikai zavar, amelyet az jellemmez, hogy az ebben szenvedő ember néha elveszíti önuralmát, és különféle tárgyakat tör össze és/vagy embereket támad meg.

Emberi találmány-e a háború?

Egy nemzetközi szinten létrehozott dokumentum kifejtette, hogy a háború emberi találmány. 1986-ban Sevillában az Agresszivitás Kutatásának Nemzetközi Társasága kiadott egy nyilatkozatot, amelyben kimondta: a háború olyan emberi találmány, amely nem tulajdonítható sem örökletes hajlamoknak, sem genetikai programoknak, sem agyi mechanizmusoknak, sem „ösztönöknek”, hanem szorosan az emberhez kötődő jelenség, amelyet a háború kultúrája tart fenn. Ezt a nyilatkozatot 1989-ben az UNESCO is elfogadta, és nemzetközi program rangjára emelte.

Bár a dokumentum fontos információkat közöl az agresszióval kapcsolatosan, Haller József mégis cáfolja a háború kizárólagos emberi mivoltát. Ezen állításának igazolására írja le, hogy a közösségek harca egyes területekért az állatvilágban is létezik, és egyes fajok belső küzdelmében több tíz, száz vagy ezer egyedből álló hadak vesznek részt. Ilyen faj például a hangyáké, a hiénáké vagy a majmoké. Kétségtelen, hogy a háborút az ember soha nem ismert szintekre emelte, mégis az állatvilág létező példái arra engednek következtetni, hogy a háborút magát nem az ember találta fel, így az legalább részben biológiai jelenségnek tekinthető.

Az emberi fejlődésben nagy szerepet játszik az együttműködés, amely különböző csoportokat összefogásra készítet. A háborúskodáshoz közeledve az ellenséges csoportot elszemélytelenítjük, a csoportok szemében a másik csoport tagjai már nem is emberek, hanem fenevadak lesznek. Így alakul ki a politikai szélsőség, a nacionalizmus és a rasszizmus is. Az érdeellentét és a gyűlölet talaján a legkülönbözőbb szintű háborúk alakulhatnak ki: az egyének között létezőtől kezdve, az utcai bandák harcán keresztül, egészen a polgárháborúig, a nemzetközi konfliktusig, tetőzve a világháborúval.

A magasabb szinteken létező konfliktusokat és a csoportok közti háborúskodást nem a közvetlen provokáció váltja ki. Sok esetben a résztvevők egy ideig nem is tudják, hogy egy másik csoporttal érdeellentétben állnak. A sokáig csak távoli jelenség-

ként létező háborúba az egyén végül nem is a meggyőződése, hanem a hazafiúi kötelessége miatt lép be. A háború konkrét résztvevőit tehát nem az agresszió, hanem a kötelességtudat viszi előre. A későbbiekben gyilkoláshoz használt repülőtervező mérnök nem agresszív, csak a munkáját végzi. Nem az agresszivitásban vesz tehát részt, hanem az már kötelességévé vált. Az emberi társadalomba beépült a háború kultúrája is.

A háború egy olyan jelenség, amely megváltoztatja viselkedésünket. Vannak ugyan olyanok, akik agresszív magatartás nélkül dolgoznak a háború érdekében, így a már említett repülőtervező mérnök, de aki konkrétan a harctéren van, hogyan döfhet az ellenségbe agresszió nélkül, majd onnan hazatérve él-e ismét békés életet? A szerző szerint épp ez a lényeges kérdés az egészben, ami választ adhatna arra, hogy az agresszió oka a biológiánkban vagy a pszichikumban rejlik, netán mindkettőben, de akkor melyikben milyen mértékben?

Az agresszió gyógyítása – reális lehetőség vagy álm?

A könyv befejező része azokat a lehetőségeket igyekszik feltárni, amelyek az agresszió kezelésében rendelkezésünkre állnak. Haller József leírja azon tapasztalatát, hogy az emberek az agresszió gyógyszerének hallatára mennyire elcsodálkoznak, és úgy kezelik ezt a lehetőséget, mint egy talán soha nem teljesülő álmot. Pedig, írja a szerző, az első agresszió elleni gyógyszer ötven éve került kipróbálásra, és jelenleg is mintegy húsz fajta van használatban.

Az agresszió gyógyítása vegyes érzelmeket vált ki az emberekből, van, aki úgy gondolja, a sikeres gyógymód feltalálásával elérhetnénk a békés társadalmat, mások azonban azt tartják, a gyógyszer olyan módon befolyásolhatja a személyiséget, hogy jobb nem próbálkozni vele, nehogy még rosszabb legyen a vége.

Mégis, három lehetséges gyógymód van az agressziós magatartások kezelésére: a műtét, a tabletták és a meggyőzés. Ezek közül egyik sem ad tökéletes megoldást, nem garantál véglegesen eredményt. A genetika ihlette gyógymód nem született még, de majdani hatása a mai gyógyszerekéhez lesz hasonló, csak sokkal kevesebb mellékhatással.

A műtétekkel kapcsolatosan minden érv és ellenérv mellett elmondható, de a pszicho-sebészeti beavatkozások betiltása leginkább erkölcsi okokra vezethető vissza. Az agresszió kezelését is szolgáló műtéti beavatkozás során előbb az amygdalotómiát kezdték végezni, amely során az amygdala eltávolítása történt meg, majd a hypothalamotómiát, vagyis az agresszió kialakulásáért felelős hypothalamikus zóna eltávolítását. Idővel ezt a kétfajta eljárást együtt alkalmazták. Bár a műtétekkel szemben sok az ellenérv, mégsem lehet őket teljesen kizárni a gyógymódok közül, hisz sok esetben tényleg ez jelentheti az egyetlen megoldást.

Második lehetséges gyógymódként a tabletták említhetők. A gyógyszerekkel szemben is kételyekkel viseltetünk, hisz mára már tudjuk, segítenek ugyan sok esetben, de számos mellékhatással is rendelkeznek. Így érthető, hogy még szkeptikusabbak vagyunk, ha a tudatunkra ható gyógyszerekről van szó.

Bár kétségtelen, hogy a gyógyszerek hatásosak az agresszió csökkentésében, az általuk elért eredmények mégsem véglegesek, csupán a tüneteket kezelik, mivel az agresz-

szíó pontos okáról még mindig nem tudunk eleget. Az ideális gyógyszer, amelyik a magatartás okára hatna, tehát a problémát a gyökerében kezelné, még várat magára.

Harmadikként felsorolt gyógymód a meggyőzés vagy a rábeszélés, mivel kommunikációval és ennek során az álláspontok egyeztetésével sok baj megelőzhető. Nyilván vannak olyan betegségek, amelyek esetén ez a módszer nem alkalmazható, de létezik három olyan kezeléstípus ezen a gyógymódon belül, amelyeknek az agressziókezelésre való hatása fellelhető. A következők közül van szó: a pszichoanalízis, amelynek lényege a tudat aláásással való ok feltárás, a kognitív terápia, amely a torzulás azonosítását kísérel meg, és amelynek következtében a beteg megérti ennek helytelenségét és korrigálhatja a hibás sémát (itt érvényesül leginkább a rábeszélés eszköze), valamint a magatartásterápia, amely tulajdonképpen a kognitív módszer gyakorlatba ültetése, melynek során a betegnek lehetősége nyílik konkrétan is szembesülnie a problémáival.

Az agresszió kezelése szempontjából a személyiségzavarok terápiái a leghatásosabbak, éppen ezért a szerző az utolsó két, de valójában egyazon módszer, a kognitív terápia elméleti és gyakorlati bemutatásával foglalkozik. A módszerek eredményességét tekintve azt mondhatjuk el, hogy csak szerény előrejutás mutatható fel. Mégis pozitív változások lehetségesek, és mindig vannak olyanok, akiken segíteni lehet.

Összegzés

Az agressziókutatást érintő magyar szakirodalom korlátozott. Haller József saját kutatásai mellett leginkább a külföldi szakirodalmat használta fel. Ezért is jelent különös értéket ez a könyv, amely a gazdag nemzetközi szakirodalom legkorábbi és legújabb műveinek olvasatára alapozva átfogóan és rendszerezetten mutatja be az agresszió megnyilvánulásának formáit, biológiai, a személyiséghez és a környezethez kötött okait, és tárja fel gyógymódjának lehetőségeit.

Ajánlom Haller József könyvét az agressziókutatásban érdekelt biológusoknak, szociológusoknak, pszichológusoknak, de pedagógusoknak, sőt szülőknek is, mivel könnyen olvasható és jól használható munka. Végül, de nem utolsó sorban, a jog és különösen a büntetőjog területén tevékenykedő szakemberek számára is különösen hasznos szakmunkát jelent ez a könyv. Főleg akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a mások életét, szabadságát, sorsát érintő büntetőeljárásokhoz kapcsolódó szakmai, emberi és morális felelősségvállaláshoz nélkülözhetetlen a bűncselekmény elkövetése során tanúsított agresszív magatartás minél több szempontból való áttekintése, megismerése és megértése is. A jogászi hivatással járó felelősségvállalás szempontjából kiemelkedően fontos minél többet tudni azon magatartás okairól, kialakulásáról, megnyilvánulásáról, amelyről egy más életet döntően befolyásoló, és talán örökre megváltoztató vád- vagy védőbeszéd hangzik el, vagy éppen egy bűnösséget kimondó ítélet kerül kihirdetésre.

Deák Ferenc István

Ajánló

Beszámoló a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának tevékenységéről. 2006. január 1. – december 31. Budapest. Országgyűlési Biztosok Hivatala. 2007. 270 oldal. Ár nélkül.

Dr. Kaltenbach Jenő, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa a könyv Bevezetőjében röviden értékeli 2006-os évet. A Hivatalhoz érkezett ez irányú panaszok száma jelentősen csökkent, ennek oka – a szerző szerint – az Egyenlő Bánásmód Hatóság 2005. évi létrehozása (a panaszosok egy része ott keresett orvoslást).

A kötet tartalma kilenc fejezetre oszlik. Az első fejezet a kisebbségi joganyag, illetve az önkormányzati rendszer változásait tekinti át. A következő gondolati egység a kisebbségi jogok kulcsával, a kisebbségi oktatással foglalkozik. A harmadik fejezet címe: „A kisebbségek a médiában”. A nemzetközi projektekben való részvételt dokumentáló anyagrészt követően a szociális problémákról és a szegénységről olvashatunk. A hatodik fejezet a 2006-os eseménynaptárt, a hetedik a tavalyi év ügyforgalmi statisztikáját tartalmazza. Ezt követően egyes kisebbségi jogi, illetve antidiszkriminációs fogalmak magyarázatát találjuk meg a kiadványban, amely a Függelékkel – néhány ügy vizsgálatai jelentésének közzétételével – zárul. Megnyugtató, hogy a Beszámoló nem tartalmaz a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységére vonatkozó anyagrészt.

A kisebbségi ombudsman – aki 2007. július 1-jéig látta el hivatalát – a következő gondolattal fejezi be a könyv már említett Bevezetőjét: „2007-et az Európai Unió az esélyegyenlőség évének nyilvánította, tehát keresve sem találhatnánk jobb alkalmat arra, hogy végre szembenézzünk ezekkel a súlyos bajokkal, és jelentősen javítsuk a megoldásuk érdekében tett intézkedéseink hatékonyságát”.

Jász Krisztina—Bozorádi János—Szarvák Tibor: A családon belüli erőszakról egy kutatás tükrében. Szolnok. Országos Bűnmegelőzési Központ – Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzata – Szolnoki Rendőrfőkapitányság, 2006. 64 oldal. Ár nélkül.

A családon belüli erőszak olyan társadalmi jelenség, amely élénken foglalkoztatja a közvéleményt, fokozott hírértékkel bír a médiában, vitákat generál a politika, a jogalkotás és a közvélemény szintjén egyaránt.

A szolnoki rendőrfőkapitányság – pályázati pénzből – 2005-ben egy olyan kutatás elvégzését kezdeményezte, amely a hatósági oldal és az ellátórendszer vizsgálatát, valamint a látencia mérését tűzte ki célul. A kutatás során kérdőíves felmérést végeztek a kapitányság által családon belüli erőszak áldozataiként regisztrált személyek között. Kérdőbiztosoknak a területileg illetékes gyermekjóléti szolgálatok munkatársait, valamint a családgondozókat kérték fel. A kutatás terepül a szolnoki kistérség, ahová 17 település tartozik, szolgált.

A kiadvány a bűncselekményi adatokat térképek, táblázatok, grafikonok segítségével, illetve azok elemzésén keresztül mutatja be. A szakemberek számára a kutatás elsőd-

leges haszna az volt, hogy a válaszadóktól megtudhatták – többek között – a következőket: a rendőri beavatkozások többnyire hasznosak, de nem elégségesek; fontos lenne az egyes esetek team-munkában történő feldolgozása (pl. rendőr – családgondozó – pszichológus); az agresszort az áldozatok többsége nem megbüntetni, hanem megváltoztatni akarja; a megoldások tekintetében a nők és a férfiak véleménye jelentősen eltér.

Az eredmények ismeretében a kapitányság vezetése úgy döntött, hogy fokozottabb mértékben nyit a segítő szakmákat képviselő civil szervezetek felé.

Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről 2006. Szerk. Felvinczi Katalin, Nyírádi Adrienn, Portörő Péter. Budapest. Szociális és Munkaügyi Minisztérium. 2006. 154 oldal. Ár nélkül.

A könyv olyan átfogó helyzetértékelést tartalmaz, amely – az elmúlt évekhez hasonlóan – iránytűként szolgál a magyarországi droghelyzet alapos megismeréséhez. A kiadvány célja, hogy a tudományos adatok mellett hírt adjon a magyarországi kábítószerhelyzet fejleményeiről, kutatásairól és a pályázati programokról, továbbá, hogy beszámoljon az ellátórendszer állapotáról, s rávilágítson a fejlesztés szükségleteire.

A kábítószerhelyzetben beállt változások arra engednek következtetni, hogy a nyugat-európai országokhoz hasonló átalakulások mennek végbe hazánkban is: továbbra is növekszik a kábítószereket kipróbálók száma, azonban a szerhasználati szokások változnak, a kenderszármazékok és az ún. party drogok vezető szerepet töltenek be, ezzel egyidejűleg az ópiát-használók számaránya csökken.

A kötet – habár csak egy rövid alfejezet erejéig, de – kitér a börtönbeli kábítószerhasználat kérdésére is. Ebből kiderül, hogy a kábítószer-bekerülés egyik legkritikusabb pontjának a csomagküldemények tekinthetők. A büntetés-végrehajtásban végzendő ún. alacsonyküszöbű szolgáltatások beindításához jogszabályi változtatásokra lenne szükség, főképpen a fogvatartotaknál tartható tárgyak körét, illetve egyes biztonsági jellegű szabályok újraértelmezését vagy módosítását illetően. (A tücsere programok beindítására tehát jelenleg nem adottak a jogszabályok.)

A kiadványban található adatok, elemzések az olvasók széles körének érdeklődésére tarthatnak számot.

Nyiri Sándor: A rendőrségi törvény kommentárja. Budapest. Duna Palota és Kiadó. 2006. 179 oldal. 2480 Ft.

A jelen kötetben közreadott kommentár a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény hatályos szövegét elemzi. A hazai jogalkotásban ez volt az első törvény, amely kísérletet tett arra, hogy egy jogforrásban szabályozza a rendőrséggel összefüggő összes szakmai, jogi kérdést.

A könyv tartalma tíz fejezetből áll. Az első fejezet a rendőrség feladatáról, szervezetéről, jogállásáról és irányításáról szól. A második anyagrész a rendőrség személyi állományával foglalkozik. Olvashatunk fejezeteket a rendőrség működésének általános elvi szabályairól, a rendőri intézkedésekről, a kényszerítő eszközökről, a titkos információgyűjtésről, a rendőrségi adatkezelésről és a jogorvoslatról.

Felmerülhet a kérdés: nem késett-e Nyiri Sándor a mű közzétételével. A válasz: egyértelmű nem. Igaz, hogy 2006 júniusában megváltozott a kormányzati struktúra, a rendvédelmi szervek irányítása az igazságügy- és rendészeti miniszter hatáskörébe került, de egyrészt a kézirat lezárásáig a rendőrségi törvény nem került módosításra, másrészt a szervezeti változások a törvény és a kommentár elvi-jogi alapjait nem ingatták meg. A kommentár jelenleg is aktuális, mert úgyszólván napjainkig követi a rendőrségi törvény kihirdetését követő többszöri módosításokat, és a törvény azon szakaszait is részletesen elemzi, amelyeket az Alkotmánybíróság határozatai érintettek, illetve kifogásoltak.

A hiánypótló, szakmai megalapozású összefoglalást – amelyben a szerző több évtizedes jogalkalmazói tapasztalatát használta fel – sokan forgathatják haszonnal.

Társadalmi összefogással a lakásmaffia ellen. Tanulmányok, dokumentumok 2002 – 2006. Szerk. Póczik Szilveszter—Dunavölgyi Szilveszter. Budapest. BMK Biztonságos Magyarországért Közalapítvány. 2006. 272 oldal. (BMK Füzetek 16. 2006. évi különkiadás CD melléklettel) Ár nélkül.

Az Országos Kriminológiai Intézet két kutatója által szerkesztett kötet egy sajátosan kelet-európai és magyar, többnyire szervezett bűnelkövetési formát és az annak visszaszorítása érdekében kifejtett erőfeszítéseket mutatja be. A kiadvány két, külön címmel, szerkesztővel, tartalomjegyzékkel rendelkező, önállóan is használható, de szorosan összetartozó részből (könyv és CD) áll.

A könyv – amely az „Intézményi együttműködés a lakásmaffia ellen” címet viseli, s Póczik Szilveszter a szerkesztője – a 2003–2004-ben, az Országos Kriminológiai Intézetben a lakásmaffia-jelenség kapcsán lefolytatott kutatásra támaszkodik, annak eredményeit közli – tanulmányok és állásfoglalások formájában.

A „Harc a lakásmaffia ellen” címet viselő CD – szerkesztette Dunavölgyi Szilveszter – a témával kapcsolatos dokumentumokat, javaslatokat, határozatokat és jogszabályokat teszi közzé.

A könyv és a CD olvasói nyomon követhetik egy sokakat érintő társadalmi és bűnüldözési probléma kialakulást, észlelését a nyilvánosság szintjén, a megerősödő civil társadalmi tevékenységet, az annak nyomán érlelődő aktivitást a parlamenti politika szintjén, valamint azt a folyamatot, ahogy a különböző szinteken megvalósult kezdeményezések hatékony ösztársadalmi együttműködéssé álltak össze.

A kiadvány – kézikönyv jellege folytán – a bűnmegelőzés széles körben használt, hasznos eszköze lehet.

Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Budapest – Pécs. Dialóg Campus. 2006. 247 oldal. (Institutiones Juris. Dialóg Campus Szakkönyvek sorozat) 3480 Ft.

A szerző a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának habilitált professzora, a Büntető Eljárásjogi és Kriminológiai Tanszék vezetője, a magyar büntetőeljárás elismert szakértője, a Közép-Európai Bűnügyi Együttműködés (CECC) egyik alapítója.

A könyv két nagy részből tevődik össze. A három fejezetet tartalmazó általános részben kerül sor a bizonyítás és a bizonyíték fogalmának tudományos igényű kifejtésére. A négy fejezetet tartalmazó második, „különösnek” nevezett részben már a kialakított alapfogalmak „továbbgondolására” kerül sor, olvashatunk – többek között – a közvetett bizonyítékokkal történő bizonyításról, az igazságügyi szakértés szerepéről, a jogellenes, továbbá a titkos bizonyítékokról. Az Összegzésben, amely angolul és franciául is megtalálható a kötetben, Tremmel Flórián végkövetkezéseit fogalmazta meg – tézisek formájában. A kiadványt közel ötszáz tételt tartalmazó irodalomjegyzék, valamint név- és tárgymutatót zárja.

A szerző nem arra törekedett monográfiájában, hogy a korábban megjelent művek, elméletek szintézisét, netán összehasonlítását adja, hanem a bizonyításeméleti alapfogalmak továbbfejlesztését és korszerűsítését tűzte ki célul. A könyv nagy értéke, hogy nemcsak a bűnügyi bizonyítási elmélet és gyakorlat alapfogalmait elemzi és fejleszti tovább, hanem tudományos megalapozottsággal válaszokat kísérel adni a terület régi és új kihívásaira is.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)

PRISON REVIEW

Professional and scientific bulletin of the Hungarian Prison Service

*Appears quarterly * Volume 26, Number 2*

CONTENTS

STUDIES

- 1 Ferenc Kondorosi: Rule of law – Equality of law – Law security
- 19 Szilvia Antal: The place of illegal aliens in the Hungarian law
- 33 József Pallo: Thoughts about the conceptual and applicational questions of law enforcement
- 41 Gergely Fliegauf: Prison riot – reasons, influential factors, preventive strategies (Part 2)
- 55 Zsuzsanna Juhász: Substantial treatments in the European prisons

PAST

- 71 József Lőrincz: The criminal policy of Stalin and its consequences in the domestic criminal justice system

OUTLOOK

- 81 „Iraq needs help”. Interview with Stephen White, head of EUJUST LEX mission of European Union (Made by: Tünde Gere és Ferenc István Deák)
- 87 Klára Király: News from the prison world

IN BRIEF

- 93 Report about the annual assembly and professional forum of 2007 of the Hungarian Prison Association (F. I. D.)
- 96 Calendar of events (Compiled by: Krisztina Kovács)

OBITUARY

- 103 János Vezda (1948 – 2007)

BOOKSHELF

- 105 Csilla-Emese Gál: „Why are people aggressive?” Book review
- 113 Ferenc István Deák: Reference

JUSTIZVOLLZUGS-RUNDSCHAU

Fach- und Wissenschaftliche Zeitschrift des ungarischen Justizvollzuges

Erscheint vierteljährlich * Zweiter Band des Sechszwanzigster Jahrgangs

INHALT

STUDIE

- 1 Ferenc Kondorosi: Rechtsstaatlichkeit – Rechtsgleichheit – Rechtssicherheit
- 19 Szilvia Antal: Ausländerpolizei im ungarischen Rechtssystem
- 33 József Pallo: Gedanken über die begrifflichen und Anwendungsfragen des Polizeiwesens
- 41 Gergely Fliegaut: Die Gefängnisrevolte – Gründe, suggestive Faktoren, präventive Strategien (Teil 2)
- 55 Zsuzsanna Juhász: Substitutionsbehandlungen in europäischen Gefängnissen

VERGANGENHEIT

- 71 József Lőrincz: Die Stalinische Kriminalpolitik und deren Konsequenzen in der ungarischen Justizpflege

AUSBLICK

- 81 “Irak braucht Hilfe” Interview mit Herrn Stephen White, Leiter der Mission EUJUST LEX der Europäi-

schen Union (von Tünde Gere und Ferenc István Deák)

- 87 Klára Király: Nachrichten aus der Gefängniswelt

IN KURZEM

93 Reportage über die Generalversammlung und über das fachliche Forum der Ungarischen Justizvollzugsgesellschaft 2007 (F. I. D.)

96 Kalender (zusammengestellt von Krisztina Kovács)

NEKROLOG

103 János Vezda (1948 – 2007)

BÜCHERREGAL

105 Csilla-Emese Gál: “Warum ist der Mensch aggressiv?” Buchbesprechung

113 Ferenc István Deák: Empfehlung

TARTALOM

TANULMÁNY

1 Kondorosi Ferenc: Jogállamiság – Jogegyenlőség – Jobbiztonság

19 Antal Szilvia: Az idegenrendészeti őrizet helye a magyar jogban

33 Pallo József: Gondolatok a rendészet fogalmi és alkalmazási kérdéseiről

41 Fliegauf Gergely: A börtönlátás – okok, befolyásoló tényezők, prevenciós stratégiák (2. rész)

55 Juhász Zsuzsanna: Szubsztitúciós kezelések az európai börtönökben

MŰLT

71 Lőrincz József: A sztálini büntetőpolitika és konzekvenciái a hazai büntető igazságszolgáltatásban

KITEKINTÉS

81 „Iraknak szüksége van a segítségünkre” – Interjú Stephen White-tal, az Európai Unió EUJUST LEX missziójának vezetőjével

87 Király Klára: Hírek a börtönvilágból

RÖVIDEN

93 Beszámoló a Magyar Börtönügyi Társaság 2007. évi közgyűléséről és szakmai fórumáról

96 Eseménynaptár (Összeállította: Kovács Krisztina)

NEKROLÓG

103 Vezda János (1948–2007)

KÖNYVESPOLC

105 Gál Csilla-Emese: „Miért agresszív az ember?” – Könyvismertetés

113 Deák Ferenc István: Ajánló

**Képek a büntetés-végrehajtási szervezet
személyi állománya lőbajnokságáról,
járőrversenyéről
és kispályás labdarúgó bajnokságáról.
(Részletek az Eseménynaptárban.)**

Ára: 500 forint